

КАСИМЪ
АТЫЦОВЪ

عبدالله توقايف.

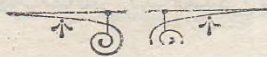
مكتبه ملی ادبیات درسلی

ای طوغان تل، ای ماطورتل، ئەتکەم ئەنکەمنک تل
دنیاده کوب نرسە بلکم، سین طوغان تل آرقلی

ناشری:

معارف کتبخانهسی.

قزاندە «اورنەك» مطبعەسى.

Казань, Электро-Тип. „УРНЭК“

1911 г.

فہرست .

بیت

- ۱ . . . . . (ع. توقایف) مقدمہ
- ۲ . . . . . (غافل ابن عبداللہ) آنا نصیحتی
- ۳ (شعر) (ع. توقایف) عمر یولینہ کرو چیارگہ
- ۴ . . . . . (ع. توقایف) ایسمدہ قالغانار
- ۱۲ . . . . . (شعر) ع. توقایف طوغان ایلمہ
- ۱۳ معصومنک اصول قدیم مدرسہ سینہ او قورغہ بارووی، ذاکر ہادی
- ۲۳ . . . . . ع. توقایف کتاب
- ۲۴ عیاض اسحاقفی سعادتنک اولدہ فی طورمشی
- ۳۰ (شعر) ع. توقایف جایگی طاک خاطرہسی
- ۳۱ . . . . . رادلوف تون. ژ. ژ.
- ۳۲ . . . . . غافل بن عبداللہ قران
- ۳۳ . . . . . (شعر) ع. توقایف قابان کولی توبی
- ۳۴ . . . . . فاتح کریمف صالح بابایینک ئویلہ نووی
- ۴۰ . . . . . عبدالقیوم الناصری ملی مقالر
- ۴۲ بیگییف م. بیگییف ایکنک اولگی محرر لر مژدن محمد ظاہر بیگییف ترجمہء حالی
- ۴۴ (شعر) ع. توقایف مرحوم محمد ظاہر افندیگہ
- ۴۵ . . . . . (شعر) ع. توقایف تاثر
- . . . . . شہر شرف جاہلیت زمانی
- ۴۸ . . . . . شہر شرف عصر سعادت
- ۵۰ . . . . . شہر شرف شمائل شریفہ

۵۸	پيغمبر . ع . توقايف . (شعر)
۵۹	سلیم بابای . غافل بن عبدالله .
۶۱	یاشن عمر م دن . مجید غفوری . (شعر)
۶۶	بولو طلار . ژ . ژ . رادلوف .
--	زهرا خانم . رضا الدین بن فخرالدین .
۶۸	بخت . میرسیف کریمبایف . (شعر)
۶۹	عالمجان البارودی خطبه بلیغنه لرندن برسیمی . عالمجان البارودی .
۷۱	ملا عالمجان البارودی صبیلق وقتندن . یوسف آچورا اوغلی .
۷۹	ایلیکتریک فانارینه خطاب . مجید غفوری . (شعر)
۸۱	خالد آغای . صدرالدین انمقودی .
۸۷	طاڭ . میر عزیز الاوقماصی . (شعر)
۸۸	قر بان عیدی . عیاض اسحاقف .
۹۱	بهیروم و صبیلق وقتی . ع . توقايف . (شعر)
۹۲	نومید . محمد .
۹۳	مینوتلار . سعید رمییف . (شعر)
۹۴	اوز اوزیمه . ع . توقايف . (شعر)
۹۵	قزان قالاسینک نیچک آلتغانلغی حقنده بر حکایه . عین الدین امرف
۱۴۵	۱۴۵۵ نچی یلنی قزاننک یا کادن یا کارووی هم قزان پادشاهلغینک
۹۶	باشلانوی . عین الدین امرف
۹۹	ایوان غروزی طرفندن قزان قالاسینک محاصره سی هم آلنووی ع . ا .
۱۰۲	کاراب . دردمند . (شعر)
--	قالوش . عیاض اسحاقف .
۱۰۷	آهنصیبمی باشماغم؟! خواجه بن عبدالبدیع . (شعر)
۱۰۸	نیچاره؟ . سعدی . (شعر)
۱۱۱	طورنالی اولی مکنبنده . فاتح کریمف .

- چاينىڭ شرطلىرى، قىيوم ناصرى دن (شعر) ۱۱۷
- محببتىز اوردهك بالاسى. فاتح اميرخان ۱۱۸
- ياردم! ياردم! عبدالشكور امينف ۱۳۰
- صوغش. شعر نجيب دوماوى ۱۳۳
- جعفر افندينىڭ ساتاشووى. سويم بيكه نىڭ ئولمى. عياض اسحاقف ۱۳۴
- بلوط بالالرتله گى. شعر ظريف بشيرى ۱۳۷
- «تاتار قزى» نىن فاتح اميرخان ۱۳۸
- مزارستانده. شعر مير عزيز الاوقماصى ۱۳۹
- يانچى يىخشى اورمانم! شعر عبدالرشيد ابراهيمف ۱۴۰
- حكمتلى تتهچ. شعر ع، توفايىف ۱۴۱
- كىمن ياردم ازلهرگه؟ شعر ع. توفايىف ۱۴۳

مقدمه.

اوز يېمىزنىڭ ياڭى اوسب كىلمىكىدە بولغان مىلى ادىبات باقچە مۇزدىن جىوب ياش بالالىرىمىز قولىنىدە شۇنىڭ چەچەكارلىدىن ياسالغان بىر چەچەك بەيلەمى (بوكىت) طوتۇرمۇق كۆپىدىن بىزگە لازىم ئىدى.

مۇنىڭ كىرەكلىكى فېكرى ئاڭلى مىللىمىزنىڭ باشىدا ئىشلەنۇب چىنۇب، ئانىدىن: مىلى غىزىتەلىرىمىز صحىفەلىرىدەدە عىكس ئىتكەن ئىدى.

شۇشى سىندە بىر نىچە دوست ئىشلىرى شۇل مائۇر ومۇقىس خىدمىتىنى خىصوصى مىندىن ئىتماس ئىتكەنگە وهم نىندى نىندى چەچەكلەردىن جىولغاندە مەككۇر بوكىت گۈزىل وكىلىشلى بولماقچى خىصوصىدە مىنىم تىمىزمە (سائىلى بىلۈمە) ئاشانغانغە، مىندە بو حىسن ظىنغە تىشكەر ئىتۇب، اوشۇبو «مەكتىبە مىلى ادىبات درىسلىرى» كىتابىنى تىرتىب ئىتىدىم.

مۇندە تۇرلى باغدانلىرىمىزنىڭ حىساس كۆڭللىرىدە ئىتتىشكان ادىبات گىللىرىدىن بىرەر بىرەر چەچەكلەر ئالدىدى.

بىزگە سىبى بالالىرىمىزنىڭ قولىدا مۇڭار چىنغە قىدرلى بولغان، ئەر كەمەن، قىتقان وبالىرىغانلىرىنى ئالۇب، ئالار اورنىدە شۇشى كىتاب كىبى چەچەك بەيلەملىرى بىرەرگە تىوشىدۇر. تا كە بالالىرىمىزنىڭ كۆزى گۈزىل نىرسەلەر كۆررگە وبورۇنلىرىك خۇش وطائىلى ئىسلىرى ئىسنىدەرگە ئىلەشسۇن.

كەچكەندە گۈزىل نىرسەلەر اوقۇغان بالالىرىمىزنىڭ كۆڭللىرىدە نازىك ولطىف بولۇب، ئىچق گۈزىل ومۇقىس نىرسەلىرىگە سۇيۇچەن بولادۇر.

مۇنىڭ كىرەكلىكى: كەچكەندەن طوپاس وىيەمسىز نىرسەلەر كۆرۈب اوسكان بالالىرىمىزنىڭ يازغى ئىچق كۆك كىبى سائى كۆڭللىرى طومانلانۇب، رۇحلىرى ياخشىنى وناچارنى ئىرمى هر نىرسەگە بىر تىگىز قاراوچى بولادۇر.

ادىباتمىزنىڭ ئىك گۈزىل قىتەلىرىگە سائىلاب، يا كە سائىلارغە طرىشۇبىدە، وگۈزىل بولۇبىدە بالالىرىمىز رۇحىدە كىلىشە سائىكارىن قالدرا طۇرۇبىدە، اور طاقچە وتۇبە نىرسە تىجىرىتقە بىتۈنلىكى ئىمىتدە بىرمى طۇرۇبىدە هم ادىبات قىزانمىز

اوستنده گى زبده لرنىگنه جيا طور وبده شوشى «مكتبه مى ادبيات درسلى»
 كى اولوغ بر كتاب ميدانغه قويارغه ممكن ايكانن كورگاچ، ياش ادبياتمىزنىڭ
 بايلغىنه وكيكلگىنه حيرت ايتدم وشادلاندم.

تاتارده تل يوق، ادبيات يوق ديوچى متعصبلىرى (بتون معناسى ايلهن) قىزغاندم.

ئىيو، بزده ادبيات بار همده باى ادبيات!

لىكن نى سبب ندر، بو كونگه چاقلى مكتب ومدرسه لرىمىزده مى ادبيات
 وانا تلمىزگه بر تورلى قورقو آرالاش نىفرت بلهن قارىلار ايدى.

بىك ايسكىدىن بىرلى كىلگان بو قاراش، مكتبلارده گى صبىلار باشىنه
 اورناشوب، آلارنىڭ بالالرىنە دىگان كى بتون ملتىمىزگه طامر جاىگان ايدى.
 شونلقدىن بزنىڭ محررلىر وشاعرلىرىمىزنىڭ كوز ياشلىرىنە مانچوب يازغان
 قىلمىلرىدىن چىقان اثرلرىنە «چوب» دىب وياز وچى سىنەده «اشىز» دىيكنە
 قارىلار ايدى.

شوندى قاراشلىرىمىز ندر، بزىلى عىياض افندىنىڭ «انقراض» كى سطرىنە
 سطرى آلطون بلهن تىگولوب يازغان عالى اثرلرنىڭ همان ايكىنچى كره طبع
 ايتلىگانن مع التأسف كوره آلئىمىز. وحالبوكە بولارنىڭ هر شهر تاتارىنىڭ
 اوستەلندە، هر اول موژىگىنىڭ پىچ باشىنە برەر دانە بولوب طورولرى
 لازم وحتى فرض ايدى.

بو كتابنى ترتيب ايتكاندە مىن هر نىقدر، بالالارنىڭ روحلىرىنە آزق
 بىرو وانى تربىه ايتونى بر نچى مقصود ايتوب طوتسامدە، ايكىنچى طرفدىن
 ادبياتنىڭ مكتبكە كرووى آرقە سىندە، آكار عەوم ملت طرفىدىن اھمىت بىرلەشمى
 وشول ساىدە ادبيات روسىيە مىسلمانلىرى آراسىندە تىوشلى قدر طارالوب
 كىتمەسى دىگان امىدە بار ايدى

بو كتاب اوچون مىن اوزمچە يىخشى وماتور دىب بلىگان قطعە
 وشعرلر نىگنە صايلارغە طرىشدم. روسلارنىڭ «افىكوصك شرىك يوق» دىدكارنچە
 بلكە مىنم بو انتخابىمنى تنقىد ايتوچىلر بولور لىكن مىن آندى كشىلرگە آلدانوق:

قارا قارلىغاچ بولاسىڭ * قارا كامزولنىڭ كىگاچ

كشى تەسە نى ئۇيەتسون اوزمىڭ جانم سوپىگاچ

دىب جىرلابقنە جواب بىرب قويام.

روس تربيه علماسينڭ صوڭ زمانە ميدانغە كيتردكارى، «Живое Слово» نام قرائت كتابى، مينم مکتبه مىلى ادبيات درسلىرىنىڭ طرز تەرتيبىدە رەبىر ايتوب طوتولدى.

بو كىتاب معلملر نظرئىدە قىبول طابوب كىتسە مېنى اول محترم افنديلردىن آنى اوقوتور ايچون كوب مشقتلنولرن حاضرگە كوتىمىم. يعنى آلاىغە موڭار قدرلى كورلمگان يات بر قرائت كىتابىنىڭ اوزى يات بولغانى كىبى، آنى بالالىغە اوقوتورە وشىدە يات طويولاچاقدر.

شونلقدىن آلاىر حاضر بالالىغە بو «مىلى مکتب ادبيات درسلىرى» نى دە بوتەن كىتابلرنى اوقوتقان كىبى بر رەتدىن، صو اچورگان كىبى اوقوتوب چىغارسەلردە اوستلرنىدىن بورچلرن توشورلر حساب ايتەم.

صوڭغە تابا ترقى ومعرفتمز آرتدىغى نىسبەتدە باشقە قرائت كىتابلىرى هم باشقە معلملر چىغوب، باشقە تەلىم رەوشى بىرلن تەلىم ايتەلر.

شولايىدە هر معلم اوز افتدارى داخلىندە، بالالردىن اوقودقلىرى نرسەلر طوغرىسىندە سؤاللر ايتسە، وبالالاردىن اوز سوزلرى بلەن سويلىتسە وبعض چىكلەرەك شعرلرنى حفظ ايتدسە ضررسز بولور ايدى.

مېنى موندىن اول يازغانم «ياكى قرائت» كىتابىنى آنڭ مندرجاتى اوز تەرىپ و تەرجمەلر مگنە بولغانغە، هر شعر ومقالەلرن بر تورلى معلوم مقصد بلەن درج ايتكان ايدم.

مثلا: آنڭ اولندە درج ايتلگان، «طبيعت وانسان» مقالەسى و «الله تبارك وتعالى» شعرى بلەن بىسم اللهدىن صوڭ مسمىنى يعنى الله تعالىنى بالاغە طانوتو وصوڭغى شعر بلەن بالادە الله تعالىگە قارشى محبت اوياتو مقصدى.

ايكنچى «طوغان اول» كىبى شعر بلەن پىغەبىرمزگە محبت حسى قوزغاتو، آندىن صوڭ شول تېرەدەگى مقالەلر بلەن بالادە آتا آناسىنە محبتنى كوچلەندىرو. آندىدە كوچكچ «طوغان تل» شعرى بلەن طوغان تل وادىياتەزغە محبت اوياتو. بر آزدىن «چىرشى» «جىل ايله قوياش» «جا كغرايله قوياش» مقالە وشەرلىرى بلەن بالانى دنيا وطبيعت حقندە اويالاتو هم آنى سويدرونى كوزگە آلو.

طاغى بر آزدن «ايكى صابان» حكايه سى «اش» «وياپون حكايه سى»
شعرلى بلهن بالالرنى اش واجتهادقه ترغيب ايتو.

آندنده صوڭ مطلق رهوشده بر نيچه مثل لار يازوب اوتكاچ، بالالرغه
عالم طبيعت نك هر تورلى حال واشلرن كورساتور اوچون (بالالرغه بر آز
كوڭلسنزهك بولسهده) قوياش، چير، صو، هوا، جلنك دورت فصلى كى فنى
وعلمى مقاله چك لار يازلدى.

آندده اوتكاچ. «شورلى» «بهيرم بوگون» «پارآت» كى شعرار «وقزان
شهرى» مقاله لرى بلهن بالالر يهزده مليت ومليت محبتى طوغدر و اميد ايتلدى.
لكن «بوملى ادبيات درسلى» نده «ياڭى قرائت» ده بولغانى كى
معلوم بر مقصد ومسلك طوتولمادى.

چونكه يوغار يده يازغانهچه، بو كتاب تورلى نمونه لردن جيولغان بر كتاب در.
بر چه چهك: بهيله منده قايسى توسده كى چه چه كنى اورتاغه وقايسىسن
چيتكه قويو، وبر آلجومده قايسى رسمى قايسى بيتكه صيدرو بيك اول قدر
اهميتلى بولماغانى قىيلندن، بو كتاب فقط يه مسز تحريرات كرمه وينه گنه طرشلدى.
شولايده بولسه، يعنى معلوم بر مسلك طوتولماسهده، «پيدا گوگيكه نك»
جيكلدىن آورغه قاعده سنى بر آز اعتبارغه آلنوب، كتابنك باشينه آڭلاوى
جيكل، ساده عبارلى شعرلر وقطعه لار قويلوب، آورراق عبارليلرنى ممكن
قدر ارتقهراق كىچكدرلدى. شعر وقطعه لرده بولغان بعض چيتنزهك سوزلرنى
آڭلاتور اوچون صحيفه توبينه شرح ده نوشورلدى. توشورلمى قالبده
فهى آور بولغان عبارلر بولسه، آلارنى بالالرغه ترجمه ايتوب آڭلاتونى
معلم افنديلردن اوتنه من.

۱۵۲ صحيفه لك بولغان بو كتاب، «مكتبه مى ادبيات درسلى» نك
برنجى قسميدر. خدا نصيب ايتوبده كيله چك قسملر ترتيب ايتولسه،
آلارغه كوبرهك خدمت كرتوله چك وشايد مشهور كشىلر موزنك ترجمه حاللرى
ورسملرىك درج اولناچقدر. بولاردن باشقه مى تارىخه موزدن، مى طور مشهوزدن
ملر كرتو اوچون ده اجتهادده كيه چيك ايتلميه چكدر.

حاضرگه اوشبو قدر ايله سوزمنى تمام ايتدم.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

آنا نصیحتی.

«سلیمه» دن

قزان شهرنده اولغان اسلام مدرسه لرینک برنگه اون یل قدر اوقومش ایدم. علم گه آرزوم و رغبتم کامل ایدی. «علم قطایده اولسه ده ازله گز» دیگان سوزگه بناء اصل وطنمنی و جانم برابرنده اولغان آنامنی قالدروب نیچه یوز چاقرم مسافه ده، قزان شهرینه یوللانمش ایدم. آنامدن آیرلغان وقتلرم هیچ اونودلماز. ایتکان نصیحتی کوگلمنک اچنک در. بوکبی وعظلمنی ایتمک کوب ایرلریا که کوب مدرسه لرگه ده نصیب اولماز. دیمش ایدیکه: «بن سنی اسلام فرنداشلرک ایچون طودردم و تریبه ایتوب اوسدردم؛ گرچه آتاک (الله رحمت ایتسون) یوزینی سن و سنک یوزکنی آتاک کورمدی ایسه ده، آتاکنک فضیلتلرینه وارث اولمق اوچون اجتهاد ایتمک سنک بورچکدر. هر نه قدر بازار و اوقورغه بلدک ایسه ده بو قدر ایله گنه آتاک کمالتینه وارث اوله آلمانسن حاضرنده یاشک اون اوچنچیده در. شونک اوچون سیننی یراق یعنی قزان شهرینه یبارم. هر نه قدر کامل سلامت دگل ایسه ده، سنی مکتبکه یبدرگانه قدر دیه، الله تعالی دن عمریمه فرصت صورامش ایدم. کوب شکور اولسون بو مرادمه یتدم. ایمدی دنیاده الوغ بر اشم قالمدی. اولسگانمنی ایشتهسه ک خیر دعاء قیل؛ اوشانداق آتاکنی هم خاطرکده صاقلا! ..

مسلمان خاتونینک بالاسی یامکتبک تحصیلده یایراق شهرلرده کسبده اوله تیوشلیدر. ترک حالده سنک چیت شهرده تحصیلده اولمقک بنم اوچون الوغ برلنددر. آخرت اوچون یالکز دین علمی، دنیا طورمشی اوچون دین هم

دنيا علمنى بلمك كركدر. بونلارنى بيلورگه سن هم بورچلوسك. انسان اولمق اوچون علم هم كوركام خالق كركدر. هم ده بونلارى بر برندن آيرماق درست اولماز. مسلمانلار - دين قونداشلر ك باشقهلر نسل قارانداشلر كدر. شونك اوچون هر اشكده شفقت ومهر بانلىق ايله اولمق وظيفه كدر. خلقى گوزل اولماغان كشىنى آدملىر سومازلر. حالبوكه آنلرغه خدمت ايتمك اوچون ايك نلك آنلرنك محبتلر ينى كسب ايتمك لازمدر. گوزل خلق ادب، عفت صبر وتحملدن عبارتدر. ادبلى اول؛ خلق سوهر؛ عفتلى اول، الله تعالى سوهر؛ صبرلى اول، او كىمازسن؛ تحمللى اول قارطايمازسن؛ تحصيلك آرتدقچه كچى لىكك، بيلكك آرتدقچه صبرك آرتسون! اوقوماغان كشىلر معذوردرلر، آنلر حقنده «ايتدم ده آكلاماديلر، ياكه قدرمنى بيلماديلر ديوب اوپكه ايدوب، بر چيتكه چقمق هم عيب هم گناهدر. هر سوزنى آكلامق، ياكه فضل اهلار ينىك حرمتلر ينى يرينه يتكورمك كى بر كمالت هر بر كىمه سده طابلور ايسه، بيلگان ايله بلمگان آراسنك هيچ بر آيرمه اولماز، جمله آدم بالاسى بر نيگز اولورلر ايدى. ايهدى سنى الله تعالى گه طابشردم؛ الله تعالى بيوكدر وبزدن مرحمتليدر، سگادنيا و آخرتك سعادت نصيب ايتسون!...»

بومبارك سوزلرنك تاحرفلر ينه قدر يادمه آلوب دكلادم، قولينى طوتوب اوپدم، طاقت كتوره آلماي يغلام، حسرت ايله شادلقنى جيغان حالده آيرلدم، وعظلمى ايله عىل ايدهرگه عهدلر ايتدم. مگرده بوسوزلر آنامدن (الله رحمت ايتسون) ايشتكان سوزلرنك صوگى ايمش، چونكه آنام بن قزانغه كلدكم يلك وفات بولدى.

عمر يولينه كروچيلرگه.

بلم ايندى صبيلر، سزگه مکتبه كوگلسزدر،
 آنك طوتقولغندن سز بيگوک راضى توگلسزدر.
 صبى چافده كوگلسز لنگانم بار مينده هم شونده،
 اوچوب ازلى ايدى فكرم، آزادلق آندهده مونده.

زمان اوتدی. آزاد بولدم؛ تلگم آلدیمه کیلدی،
 کورم: مین دهو کشی بولدم و مکتبده تو گل ایندی.
 آچلدی یول. ایرک آلدیم. اچمدن نرسه لر او یلیم:
 «منه شادلق میگا دیم، مین، حاضر طور مش بلهن اوینیم،
 «شایارمن؛ تلر سه م نیشلهر م اوینار، کولهر من» دیم
 بتون مکتبده طوتقونلقلر م بورچن تولهر من.» دیم.
 کروب کیتدم عمر یولینه، ئلله مین یوری بلیمیم؟
 نیدندر آنده مین شادلق، آزادلقلر نی هیچ کور میم؟
 باروب بولمی. ایرکسز طوقتالامن یولده قای چاقده،
 قاتی صرلاب بو یولده، آیقلر یور میدر حتی.
 یوروب مین شادلق ازلب بو عمر یولنده آقرنلاب،
 «عمر ایتمک» دیمکنک معنی سینی آکلادم چنلاب:
 عمر ایتمک — طوشمقدر، یالقیمی هیچده یال ایتمی،
 عطالت خورلغن اصلا اوزیگه اختیار ایتمی.
 تییش ایمش اوتهر گه ایزگی یولده بو عمر بارسى،
 تولو برلن بورچنی تگریمه هم خلقمه قارشى.
 بختلیمن شوشی حالدن، بوتهن بر حالده کوتهمین،
 شوشی یولدن رضامن، باشقه تورلی یولده طوتهمین.
 ا گر قای چاق عمر صحرالرنده مین گیزب آرسه م،
 عمر یولنده بر موقف یاصاب آلمقنی او یلانسام.
 ایتهم در حال توقف مین صبیلق خاطر اتنده،
 اوچام مکتب طابا نورلی تخطر لر قناتنده.
 کوکلدن صاغنام «طوتقون» لغمنی، مکتبمنی مین،
 «نیگه صوگ اوسدم ایندی هم نیگه «دهو» بولدم ایندی» دیم
 نیگه دیم ایزگی مکتبندن، صبی چاقلردن آیولدم.
 نیگه مین کچکنه «آپوش» توگل، زوب زور «توقای» بولدم؟

ایسمده قالغانلر.

I

مینم آتام محمد عارف، قوشلاوچ قریه سنده محمد علیم اسملی ملانك اوغلی بولوب، ۱۴-۱۵ یاشلارنده قشقار مدرسه سینه کیتوب، آنده ختم کتب قیلورغه عادتده نیچه سنه کیرهك بولغان بولسه شول قدر طوروب قارت آناسی تری وقتدوق اولمز قوشلاوچقه فایتوب، ملا بولمشدر.

ملا بولغاچده ئویله ندکی بر جماعتی ایله بر نیچه گنه یلدر طورغاچ، جماعتی وفات بولوب، بر ایر وبر قز بالاسی قالمشدر.

موندن سوگره آتام ایکنچی مرتبه ئویله نووی اولارق، اوچیلی قریه سی زینت الله حضرتنك مهدوده اسملی قزینی (مینم آنامنی) آلمشدر.

آنام ایله بریل یارم قدر طورغاچ، برنچی بالا اولارق مین دنیاغه کیلگانمن. مینم طوغانمه ۵ آی زمان اوتکاج، آتام آزغنه وقت آورو ب ترک دنیا ایتمشدر.

طول قالغان آنام یاننده مین بر نیچه وقت طورغاچ، آنام مینی اولمزدهغی شریفه اسملی بر فقیره قارچقغه وقتچه آصرارغه بیرب قالدروب اوزی صاصنه نام قریه نك امامینه کیاوگه چقمشدر.

بو وقت آتامنك آتا، آناسی (بابای وایی) کوبدن وفات بولوب، اولک باشقه طوغانلرم بولماغانلقدن، مین بوقارچق خانه سنده قدرسز آرطق بر بالا بولغانلقدن اول مینی البته تربیه لمگان؛ تربیه لاوتوگل یاش بالالرنك ایله محتاج بولدقلری آچق یوزنیده کورساتمگان.

مین اوزم اول قارچقده اوتکان زماننك نیچکلگن بلیمیم. اول وقت مین ۲-۲ یارم یاشنده گنه بولغانمن دیب اویلیم.

حاضر اولده مینم وقت صباوتمنی کورگان قارچق وخاتونلر، مربیه قارچقمنك مینم ایله بیک ناچار معاملده بولغانلغن اوزمه حکایت ایتهلر.

جمله دن برسی:

مېن قش كونلرنده تونله يالان آياق كولمه كچهن كوينچه طشقه چغام ايكازنه،
 بر آزدن اويگه كرمكچى بولوب، ايشككه كيلم ايكان، قش كوني اول
 ايز بالرينك ايشكلرن آچمق، بالاغه توگل شاقطى اوسهر كشيلىر گهده مشقت
 وكوچ بولغانلقدن، طبيعى مېن ايشكنى آچا آلهم و ايشك توبنده آياقلم
 بوزغه قاتقانچه كوتوب طورام ايكان.

قارچق ايسه: اوزينك «قادالماس ئلى كيلمشهك!» ديگان شفقتلى فكري
 ايله مېنى اوزى تله گان وقتده اوزوشه، اوزوشه كرتنه ايكان.
 اول قارچق اولگان ايندى؛ الله آكار رحمت ايتسون.

مېن بو قارچقده طورغان مدتده آنامده تگى موللاغه اوزله شوب يتكان
 بولورغه كيرهك، اول بر وقت مېنى اوزى يانينه صاصناغه آلدرغه آطر بيهتر كان.
 مېنى بو آطر البته صاصناغه آلوب كيتكانلر.

خير، آلوب كيتكانلر گنه توگل شول آطقه اوطروب كيتكان دقيقه لرده مېنده
 بالا بولسه مده بر نوع شعور حاصل بولغانمى، نيدندر، مېن حاضرده ده، آطه
 اوطروب صاصناغه بارغانمى، اوزمى بر كياڭ وراحت عالمده حس ايتكانمى،
 يولده بارغانده كوز آلدمه ئلل نيندى نورلر اوبناغانونى اونو طماغان شيكلى بولام.
 صاصناغه باروب جيتكانمى. نيچك، نيرهوش باردم، مېنى كملر قارشولادى آنوسن
 بلهم؛ ليكن اوگى ئهتى يهنگ مېنى سويوى، ميگا چاي ياننده كرهزلى بالنى
 آق كومه چكه ياغوب بيرووى، مېنم شوننده قوانغانلر مېنم مېنوطلق توش
 شيكلى گنه ئلى ده بولسه خاطر مده.

ليكن بوراقت بيك اوزاقغه بسارماغان مېنم آنام بو ملاده بر يل
 قدرى مى، كوبميدر طورغاچ بلهم نيندى اورودندر وفات بولغان.
 «بولغان» «بولغانمى» «مېنى شولاي ايتكانلر» «ديب يازوومنى»
 بيلگىلى اول ياشده گى صبيلرنك خاطر لرنده بيك مؤثر بولماسه سيرهك دقيقه لر گنه
 قالغانلغند نغنه در ديب اويليم.

شونك اوچون مېن موندنه ئهنگامناڭ جنازه سن كوتارب، آلوب كيتكانلرن
 سيزگاج، يالان آياق يالان باش حالده، قابقه آستندن او كروب جلى جلى

جو گروب چغوب، «ئەنكايىنى قايتارغىز، ئەنكايىنى بىرگىز!» دىب شاقى غنە جىر، مېت كوتار وچىلردن قالدى بارغانمىنى حاضرده تخطر ايتكانمىنى يىزامن. ئەندە ئولگىچ مېن بتونلاي يىتىم بولوب جىتكانگە، مېن بو صاىنه مىلاسى ئويىنەدە صىماغانغە، اول مىلامىنى اوچىلى قىرىسەندە گى، آنامنىڭ آطاسى بولغان بابايغە قايتاروب بىرگان.

مېنم آنامنىڭ آناسى بولغان اوز ئەبىم ئەنى قىز چاقىدوق ئولگان بولغانغە، باباي قايسى مىلادىنر طول قالغان بىر خاتوننى آكار ئىەر وب كىلگان آلطى بالاسى ايله آلغان بولغان.

اوچىلى قىرىسى (اسمىندە معلوم) بىك كچكە ويارلى بىر قىرى بولغانغە شونىڭ اوستىنە مېن يىتىم قالغان يىلردە اول طرفلردە قاتى آچلىق بولغانغە، باباينىڭ كون كورمىشى غايت ناچار بولغان.

منەشول فقير، وشونىڭ اوستىنە ئىلە نىچە اوزلى بولغان سىمىيە اچىنە مېن يىتىم بالابولوب كىلوب كىرگانمىن.

اوگى ئەبىنىڭ آلطى كوگار چىلرى اچىنە مېن بىر چەوكە بولغانغە، مېنى جىلام جواطوچى، ايركەلە نىم دىسەم سىر يوچى؛ آشىسىم، اچەسىم كىلسە، قىزغانوچى پردە بولماغان، مېنى اىكانلردە تورىكانلر.

بوسىمىيە اچىنە فقيرلك شول درجە گە جىتكان بولورغە كىرەككە؛ مېن حاضرده بولسە، باباينىڭ كورشى بايراق اوللردن ايكىمىك صىنقىرى تلەنوب آلوب قايتقانن ايسىمە طوتەمىن.

شولرە وشىچە كونلر اوتكان، مېن موندە طورغاندە چە چەك بلەندە اورغانمىن باشقە ئىللە نىندى خىتەل كىلردە كورگانمىن تمام ضعيفلنگانمىن.

بو عائلەدە ھەمەسى (بىر جىتوب كىلە طورغان ساجدە اسمىلى قىزدن باشقەسى) مېنم اوروومە: «اچەم سىم چە نچىلسە، بىر طاماق كىمور ايدى» دىبىكەنە فاراغانلر.

مېن ئلى حاضر استىنا ايتدىم ساجدە آپاينىڭ اوگى ئەبى دن ياشىر وبىكەنە مېنى جوانقانن وسويگانن، ئەبى كىلە باشلاغاچدە مېنم بلەن اشى يوق كىشى شىكىلى اوزىنە ايكىنچى قىافت بىرگانن ھەمان خاطرمدە صاقلىم.

مونه شورل وقتدن بیرلی اول آپامینم کوکله فرشته بولوب اطورغانده فالغان. کوکلم آنی اویلی باشلادیسه، حاضر کوزیمه آپپاق صافی بر فرشته کورنه. نی کورسامده کورگانمن، نی بولسهده بولغان هر نیچک مین بو سیمیه گه صیماغانمن. بر کوننی بابای اوگی ئەبینک کیکاشی ایله بولورغه کیرهک؛ اولمزدن فزانغه بارا طورغان بر یه مشیککه مینی اطورتوب فزانغه اوزانتقان.

یه مشیک فزانغه کیلوب جیتکاج (بزنگ اول فزاندن ۶۰ قنه چاقرم) پچان بازارنده: «آصارغه بالابیرهم، کم آلا؟!» دیب قچروب یورگانگه خلق آراسندن بر کشی چقوب مینی یه مشیکدن آلمان. اول مینی مدتسز بر آصارو بالا ایتوب، ئوینه آلوب قایتقان.

مین مونده طورغانمی یارطی یوموق کوز بلهنگنه کورگان شیکلی بولام. مثلابر وقت ئلله نیندی آورودن کوزم آورغان وقتده، مینی بر قار چقغه آلوب بارغانلرن، اول مینم کوزگه شیکار صالحانن. اوزمنک صالحدرتماسقه آزابلانغانمی؛ طارتشقانمی بلهم.

بویاگا آتاآمانک حالندن بر آز یازوب کیتیم ئلی.

میگا ئەتی بولغانی محمدولی اسملی بولوب ئەنی بولغانی عزیزه اسملی ایدی.

طورولری یاگا بیستهده ایدی

ئەتی طالچوکده ساتوايته ایدی، ئلله تیر یچی ایدی می شونده، آنیسن یخشی بلیم ئەنی برده آرمی، طالمی بایلرغه کله پوش اشلوب چغارا ایدی. ئەنی پچان بازارینه کله پوش چغارغانده، یا که بر خدمت ایله بایلرننگ ئویینه بارغانده قای وقت مینی ده ئیهرتوب بارغالی ایدی.

مین بایلر یورط اچینک ماطورلغنی، ایدندن توشه مگه قدر طورغان زور کوزگیلرن، چیرکاو کبی صوغا طورغان ساعتلرن و صاندق قدر زور آرگانلرن کورب، بولارنی او جهاخده طورالار کبی اویلی ایدم.

بر وقت شولای بایلرغه بارغانده ایشک آلدنده ئلله نیندی زینتلی و آلطونلی قویر وغن قویاشقه قارش یالطراتوب یورگان طاوسنی کوروب بیگره کک صوقلاندم. بو آتاآنام ایکسیده اش کشیلری بولدقلرندن مونده میگا آچ طوررغه طوغری کیلمی ایدی.

قاي چاقده ئەنى بلەن تاشياق بازارىنە باروب، آنەغى اوينچق بازارلرىنە
قزغوب، وسامما كاتلرده شادلانوب، شادلانوب، آغاج اطلرغە اطلانغان
مالايلرنى قاراب كونلە شوب طورە ايدم.

مىن دە اطلانور ايدم، آچمە يوقى. ئەنى دن صورارغە قورقام، اول اوزى
بلوب بىرمى ايدى. شولاي ايتوب، مىن كشى راحتىنە گنە قزغوب قايتە ايدم.
آنەن صوڭ جاي كونى، ايكي بىستە آراسىندەغى يەشل ئولەن اوستىندە
مالايلر ايلە قاز جونلرى قووب يورگانمى، آرىغاچ خان مسجدىنە يونەلوب
ياطوب چىرمەدە يال ايتكانمى بر دە اونو طمىم.

مىن بو آنا آنامدە ايكي يلمى كو بىمىر طورغاچ، ئەتيدە ئەنىدە ايكيسى
بر يولى آورى باشلاغانلر.

آلار اوزلرىنڭ ئولەچكلرنىن قورقوب: «بىز ئولساك بو بالا كم قولىنە
قالا، ايچماسام اولىنە قايتارىق..» دىب تگى مىنى قزانغە كىترگان يەمشكىنى
طابوب، مىنى ينە دن آكار اوطورتوب اوچىلى قريەسىنە يىبارگانلر.

ايندى مىندىن مەڭگىلىككە قوتولدىق دىب اويلاغان بوسىمىيەنڭ مىنى
نىچك قارشى آلغانلىقلرن اويلاپ بلورگە ممكىن.

مىن قايتوب، بر آز طورغاچدە ئەبى بلەن باباي ايندى مىنى شەرگە
جىبارودن اميد كىسوب، قايبا بولسەدە، بر چىت اولغە آصرارغە بىرورگە
اويلاشقانلر.

بولار اوچىلى گە كىلگان هر بر چىت اول كشىسىنە اوزلرىندە آصرارغە
بىررگە برىتىم بالابارلغن سويلەگانلر.

شولاي مشقتلنە طورغاچ، قرلاي اسملى بزدن جىدىگنە چاقرم اولدىن
سعدى اسملى بر ابر بالاسز كشى كىلوب مىنى اوزىنە آلوب كىتكان.

بو اورندىن اعتبارا ترجمەء عالمىنى اوز مىن حكايە ايتونى كوڭلم حقلى
طابقانغە، «بولغان» نى «بولدى» غە «يورگانمى» نى «يوردم» گە الخ. آلماشدram.

II

بابايلر ئويىندىن چغوب سەدى آبزىنىڭ آرباسىنە اوطردىم. باباى بلەن ئەبى (سەدى آبزىدىن ياخشى سەنەيغەنە بولورغە كىرەك) مېنى اوزاتورغە چقىدىلر. طاغىدە مېنىم كىتوومنى قزق كورگان يالان آياقلى مالايلىردە آربا تىرەسندە جوگرگەلەب يوريلر ايدى.

آربا قوزغالىدى. سەدى آبزى بلەن بز يەنەشە اوطروب كىتىدك. اول يولدا مېڭا: «منە حاضر قىرلايغە قايتوب جىتەبز، آندە ئەنيدىڭ قارشى چغوب كوتوب طورغاندەر. الله بپورسە بز دە قاطق، سوت، اپىي كوب تلەگانچە آشارسك» دىب مېڭا بارب جىتارگە ايكى - اوچكەنە چاقىرم قالغان بختلر ايله مېنى جواطوب بارا ايدى.

مېنىڭ آچق يوزلرنى بىك كوبدىن كورمگانگە كورە اچمىدىن بىك شادلانا ايدىم. بووقت جاينىڭ ماطور چاقلىرى بولغانغە، اطرافدەغى ياشل چىرەملر واورمانلر، آرتق اسسى بولمىچە اوزىنىڭ نورلرى بلەن سويوبكەنە طورغان قوياش ايكنىچى ياقىدىن طاغى راحتلىندەرلر ايدى.

فەھىت قىرلايغە باروب كىردى. سەدى آبزىنىڭ يورطى باصو قابقىسندىن كىرگاچ كوب يراق توگل ايكان آزغەنە بارغاچ قويماسى چىتەندىن بولغان تەبەنەككەنە، سالام توبەلى بر ئويگە طوقتادى.

يولدا سەدى آبزى ئەيتكانچە واقعا مېنىم ئەنى قارشى چىغان ايكان، اول قابقىنى آچدى؛ مېنى آچق يوز ايله قارشى آلوب، آربەدىن كوتاروب توشروب، ئويگە دە آلوب كىردى.

طشەغى اشلرن قاراشدرغالاغاچ، آطن، طوارغاچ ئەتىدە ئويگە كىردى. كىرگاچدە ئەنىگە خطابا: «خاتون! بار بالاغە قاطق بلەن، اپىي كىتروب بىر» دىب امر ايتدى.

ئەنئىنە، درحال بازدن قاطق آلوب منوب، ميگا زورغنه ايكمهك تلمينك
يارطيسن طوتدردى.

مىن ايسه فزاندىن قايتقاندن بيرلى، جونلەب آش يوزن كورمگانگە
كوره، بيك شەب بر اشتها ايله ايكمهك بلەن قاطقنى يالط ايتدردم.
طاماق طويغاچ، ئەنئىنك رخصتى ايله اورامغه چقدم. مىن آندە چغوب،
آداشوب فورقوب آرطمە قارى - قارىغنه بارادر ايدم، منە بر زمان تيره
ياغمنى ئللە قايدىن كيلوب چىغان اول مالايلىرى صاروب آلدىلر.

آلار هر كون اولنك بر باشندن بر باشينه جوگروب يوروبك بوكونگە
قدر مىنى كورمگانگە آندىن صوكت مىنم اوستەمە فزاندىن كيوب قايتقان قايولى
سيتسە كولمەك، باشمەدە اوچىلىگە كىرى يبارر آلدىدىن ئەنئىنك ميگا
ساغنىمالق بولسون دىب، تورلى توسلى ختفەلردن قورامالاب ياساغان كەلەپوشى
بولغانغە بو قىرلاى مالايلىرى ميگا بيك عجبلىنوب قارىلر ايدى.

مالايلىر قاراب طوردىلر، طوردىلردە طارالدىلر مىن بوگون آلاغە
قاطوشە آلامد. ئويگە كروب كىتدم.

ئويگە قايتوب كرسەم: آندە - (بايا قاطق آشاغاندە كورمەدكم) ايكى
جىتكەن قىلر كوردم.

بولارنك برسى طازاغنه گەودەلى، قىل يوزلى كوك كوزلى ايكنچىسى
آرقغنه، صارى يوزلىگنه قولطغندە آغاچ طاياقلىرى بار آفصاق بر قىز ايدى.
ئەنى ميگا: «منە بولار آپايلرك؛ برسى ساجدە آپايك، برسى صابره
آپايك؛ كورش.» ديگاچ، مىن ئەكرونگنه باروب قولمىنى صوزدم.

بولار سعدى آبزىنك قىللىرى بولوب، آفصاغى ساجدە آطلى ايكان.
شولاي ايتوب مىن مونك ياخشىغنه طوره باشلادم. اول مالايلىرى بلەنك طانشدم.
سعدى آبزىنك يولده ئەيتكاننچە واقعا مونك قاطق، سوت كوب شولايوق
بەرەنگىگەدە احتياج يوق ايدى.

مىن باروب، بر آيمى، كوبمىدر طورغاچ اوراق وقتى يتىدى؛ ئەتى،
ئەنى وايكى آپاي اوراقغە كىتە باشلادىلر.

مىن ايسه اوراقغه بارمى ايدم. ايدىش مالايلىر ايله اول بوينده جوگره و بولونقلرده كون بوي آونى ايدم. اگر كوندز قاي وقت اوين آراسنده فارنم آچسه، تيزگنه ئويگه قايتوب، جان تهره زهده ننگنه ئويگه كروب، ئه نينىڭ مېنم ئولوشكه قالدوغان بىر جام آياق بهرەنگىسى ايله بىر تلم ايكه گن آشى ايدم. آلار ئه بهت (كوندزگى آش) دن صوڭ ايشكنى بىكله سەلرە مېنم آشارغه قايتاسمىنى بلوب، جان تهره زهنى اچدن بىكلەمى كىتەلر ايدى

اوراق وقتىندە بتون غلق ھەمەسى اشكە كىتوب، اول دە اشكە ياراماغان قارچىلردن باشقە، ھىچ كىشىدە قالماغانلقدن، بىز باقىھەلرداغى يەشل، صوغانلر باشىنە بىردە كجە دن كىم بلاء بولمىدەر ايدىك. اگر ئوى صافلاوچى قارچىلر كورسە بىز، درحال كىرتە دن سىكروب ساچادر ايدىك. قارچى مسكىن نىڭ اوروشوب، تىشن فىصوب قالودن باشقە قولندن بىراشە كىلمىدەر ايدى.

اگر اوينى طورغاچ تىرلەسەك، حاضر اوز بىزنىڭ اندر آرطىندەغى كچكەنە گنە اينىشكە توشوب، شوندىن ئىللە نىچە شەر ساعىت چەمبەچە قوينوب، كولمەك اشطانلر ايله واق بالىلر سوزوب ياطە ايدىك. كوڭلى چاقىلر!

بىر وقت شولاي اويناب يورگاندىن صوگرە كىچ بلەن ئويگە قايتسام، ئوى اچىندە ھەمە كىشىنى كوڭلىسىز و كىفسىز كوردىم. بونىدىن ايكان؟ دىب اويلاپ طورغاچ، صابره آپاينىڭ ايدەندىن سە كىگە قو طورغان شىكلنى جوگروون وقايا باروب بەرلىگانوندى بىلمەون ھەم كوزلرى ئىللە نىندى قو ط اوچەچ بولوب آقايغانن كورگاچ، آنىڭ اوراقدىن «جىلەنوب» اوروب قايتقانن بىلدىم.

اول كونى ئويدە گىلر بىرسىدە يوقلامى اوتكاردىلر. مېنىگنە بىك يوقوم كىلگىچ طىشەغى آرباغە چغوب يوقلادم.

ايرتە بلەن طاڭ صىلوب كىلگەندە قولانمە:

«صابره آپاڭ وفات بولدى؛ سىن يوقلاب ياطاساڭ طور، طور!» دىگان

بىر طاوش كىلگىچ، كوزمنى آچوب قاراسام، قارشىدە ئەنى طور ايدى.

بو، بىلگىلى مېڭادە عادى خىر توگل - يوقو تەملى بولسەدە سىكروب طوردىم.

شول كۈننى صابره آپانى جىرلەدىلەر، آنى جىرلەب بىر نىچە كۈن ئوتكاچ
ئەينىڭ ئەتىگە:

«مەن، ئوكسىز بالا آصراساڭك آوزك بوزنك قان ايتار، اوكسىز بوزاو
آصراساڭك آوزك بوزنك ماى ايتار» شول ايندى اول، معين شونك شو ملغندىن
بولدى ايندى بو! «ديب سويلەگانن ايشتكالى باشلادم.

آندىن صوك قاي چاقلردە ئەينىڭ جە، قوشقان جو موشن طىگلاماسام،
جە جىرىنە جىتكىرمى اشلەسەم، شول سوزنى ئەيتكەلى طورغان ايدى.

ئەتى بلەن بىز، بىك طاتوايدىك. اول، بىر دە مىگنا قاتى سوز ئەيتىمى ايدى.
مثلا: بروقت مېنىم قزاندىن كىوب قايتقان كولىمەك اشطانلرم، چىتك
كوشلرم، كازا كىلرم طوزغاچ، ئەتى اوزىنك مېنى كىامەسدىن بىر يل ئلك ئولگان
اوغلىنك كوك كىندىر كولىمەگى ايلە، بېشمەتن مىگنا بىرمكچى بولدى.

شوندە ئەنى: «مېنى اوز اوغلىمىڭك توسى ايتوب، صاقلان كىوملرنى
كشىگە بىرر حالم يوق» دىب بىك اوزاق طارتقالاشدى.

آخردە ئەنى: «جە، خاتونلانما ئلى يوقغە، اوزكدىن طوماغان بىلادىب
ئللە آنى شر يالانغاچ يورتورسگىمى؟» دىب، كىوملرنى كوچلەب دىورلك مىگنا
آلوب كىورتىدى.

ع. توقايف.

طوغان ايلمە:

آىرلوب كىتسەمدە سىندىن عمر مك طاكندە مېنى
اى قزان آرطى سىگنا! قايتدىم سويوب طاغنىك مېنى،

اول طانش قىلر، بولونلر، طارتدى اول جىمى
طارتە طورغاچ قويمىدى، قايتاردى آخ جىمىمى.

قىسسەدە سىندە فقيرلكلر يتىمەلكلر مېنى،
ايزسەدە اوز ايشلردىن خوار وكىمەلكلر مېنى،

اوتدى ايندى اول زمانلار، اوچدىلار شول قوش كىي
 اويلاسام اول كونلارم تىك كىچىدە كورگان توش كىي
 بەرسە دە دولقنلار ك، هيچ آلەمدى، غرق ايتەمدى،
 آلدى دورت ياغمىنى يالقن ياقەمدى خرق ايتەمدى.
 بوسبىدىن آكلەم مین ای توغان جېرم سینك،
 جانغە جاغەلى ایكانلار يالقنكە دە دولقنكە
 جەملە: ایزگی ایكان ایچ اینشك چیشمەك، قرك،
 يوللر ك، اول، ئەون، كىبە نلر كە اندر ك،
 هر فصول ار بەك: یازك، كوزك، جای قش كونك
 بار چە، بار چە آق او يوق كیندر، چاباتا اشطر ك!
 هم كتوچك، اتلر ك، اوگز، صییر، صارقلر ك
 یخشیدر بارلق یامانك، بار مینمچە یوقلر ك!

معصوم نك اصول قديم مدرسه سينه اوقورغە بارووی.

«معصوم» دن

حيات آبصتای قولندىن كیلگان قدر معصومنى تربیه ایدەر. تلگە
 اویرەتور، دین طانوتور، خلقنى توزەتور، آقرن آقرن هر نرسە گە توشندور،
 فکرىنى آچار، هر وقتدە اوزى برلە يورتور، كچك شا کردکە درس بیرگان
 معلمه كىي سويلەب يورور ایدی.

معصوم ايسه كورگان بر نرسەنى صورار، حقیقتندىن بحث ایدر، حيات
 آبصتای بلیگانچە سويلەودن كیری طورماز. سوزلری جوابسز قالماز ایدی.
 حيات آبصتای معصومنى یدی یاشندىن اون ایكى یاشکەچە اوزى اوقوتدی.
 ترکیچە اوقورغە و یازارغە اویرەتوب، اوزى اوقوغان عر بچە وفارسىچە کتابلردن
 بر آز بلیردی. معصومنك زور مدرسه گە باروب ملاقغە اوقور وقتى یتدی،

حيات آبصطايغده بىك زور قايغو توشدى: چونكه حيات آبصطاي اوزى
 مدرسلى اولده اوسكان، فخرى حضرتندن ده مدرسه حاللرينى ايشتكان،
 مدرسهده گى ترتيبسزلىكنى بىلگان ايدى. حيات آبصطاي كىبى بالا برله گنه
 يوانوب طورغان يالغز بر خاتونغه، يورهك پارهسى كىبى بالاسندن آيرلوب
 طورمق بىك آغر كورنه ايدى، يهورقه اچنده گى چبش كىبى معصومغه آناسندن
 آيرلوب، قامچى طوتقان، چراينى صتقان خلفه لر، قاضيلىر قولينه توشمك يىكل
 شيلردن دگل ايدى. حيات آبصطاي قاشنده معصومنى زور مدرسه گه اوزاتمق،
 دگز سفرينه يىبارمك ايله برابر ايدى. شولاي بولسهده حيات آبصطاي كوب
 اويلاغاندن صوكل، معصومنى آتاسى فخرى حضرت قايدده اوقوغان، شول
 مدرسه گه يىبارمكى بولدى. حيات آبصطاي معصومغه آتاسينىڭ ايسكى چاپانندن
 بوزوب، اوز قولى برله ياشل بيشمت، ياشل كامزول تكدى، توبه تهي سردى،
 ايكى تيندن جيپولغان آقچه سينه ياشى كاوش آلدى، ايكمك، كومهچ صومسار
 كىچىدن هر قايسنى حاضرله ب ايرته گه اوزاتمىچى بولدى. كىچ برله حيات
 آبصطاي معصومغه اورن توشادى. معصوم ياتقانده ايرته گه كىچ اورن توشاوىچى
 آناسى بولماي، اوزى پاكه باشقه بر آدم بولاچقنى اويلا ب آزغنه يغلاب
 آلدى، تورلى فكرلر ايله يوقلامينچه ياتدى تاك آلدنده غنه يوقوغه كيتدى.
 تاك آتدى، موكللى طاوش ايله قچقرغان ساعت كوكوسينىڭ طاوشينه معصوم
 اوياندى، شوندىن صوكل موكللى غنه طاوش برله صماوارده شاولارغه كرشدى،
 چش، پشماي طاوشلرى، شلطر شلطر تابا طاوشلرى، ماچى بالالرينىڭ مياو، مياو
 ديوب آنالرينه تچقرمقلىرى معصومنىڭ قايغولى كوكللرينه اثر وىرمكده لر ايدى.
 شفقتلى آناسينىڭ جايگان اورنندن طوراسى كىلماينچه بايتاق وقتلر ياتدى،
 صوكل بر آز غيرتكه كىلوب سىكروب طورديده قولينه قومغان آلوب طشقه
 چقدى. طشده آياق آستى بلچراق، كوك يوزى بولوطلى، قارانغى وقايغولى
 بر كون ايدى معصوم طشقه چقچاق حيوانلر يانينه باردى، هر قايسنى كوزدن
 كىچوردى، آنلرده معصومنىڭ كوز آلدينه كىلوب، باشلر ينى صوزوب، معصومغه

قاراب «صاوبول! بزنی قالدروب كیده سن» دیگان کبی موگایشوب طورهلر ایدی. معصوم اویگه کردی، آشاولیق جایلگان، پادنوسلر، چنایاقلر قویلغان، قیماقلر حاضرله نگان، چای یاننده شیخی مؤذن، حیات آبصطای، خدمتچی خاتون اوطورغان ایدی. معصومه چای یانینه اوطوردی، قارشوسنکغی بارچه نرسهلرنی کوزدن کیچوردی. صماوار موکلی طاوش برله شاولاب طوره، ماچی ایکی بالاسی برله موگایوب قاراب طوره. آناسی حیات آبصطایده موگایوب اوطوره، شیخی مؤذن بارمق یالاب طماق طویدره، معصوم آشار آشاماس، آناسندن آیرولاچقینی، بلمگان هم کورمه گان یات آدملر ایله طورهچقینی اویلاب اوطوره ایدی.

چای اچلدی، فاتحه قیلندی، مجلس تمام بولدی، شولای بولسه ده معصومنگ ئارشوسنکغی نرسهلر معصومدن آیرلهقنی تله میار ایدی، شفقتسز خدمتچی خاتون هر قایوسنی آیروب آلوب کیتدی. معصوم آرتلرندن قاراب قالدی. صماوار شلتر، شلتر دیهرک ایسه نله شدی، چنایاقلرده چلتر، چلتر دیسه ایسه نله شدیلر. ماچیلرده خدمتچی خاتون قوغاچ بورولا، بورولا معصومغه قاراب کیتدیلر.

حیات آبصطای طوروب زور صاندقنی آچدی، صاندقدن بر کچکنهرك توینچك چغاردی، زور توینچكنی سوتوب اچندن ینه بر کچکنهرك توینچك آلدی، اول توینچك اچنده یاولق، یاولق اچنك واق توینچكلر، واق توینچكلرنك اچنده هر قایوسنده تورلو، تورلو آقچهلر: قایوسنده ایکی تینلك، قایوسنك اوچ تینلكلر قویلغان ایدی.

شول داروغه یارارلق آقچهلرن معصومغه کیرا گینه طوتارلق، حضرت ایله خلفه گه صدقهلق، بر نیچه صوم آقچه صاناب بوردی.

آقچه بیرگانندن صوگ: «بالام یات بیلرگه باراچقسن، یات کشیلر ایله قاتشوب برگه طورهچقسن، کوب کشیلر آرسنده: زور، کچك، یاخشی، یامان کبی تورلیسی بولور، سین اوزگدن الوغلرغه اطاعت کچکلرگه شفقت و مرحمت، اوزك ایله تیگنده شلرگه الفت و دوستلق قیل!

هر كه گه قارنداش كى اول! استاذكنى حرمت ايت! آنك ايتكان سوزلارنى
طوت! ياخشى لار ايله قاتشورغه، آنلر كى بولورغه يامانلردن صاقلانورغه
ممكن قدر آنلردن قاچارغه طرش! هيچ كم برله قچقرشمه! كشى حالينى
نمكشورمه! اوزكدن باشقهنى بلمه! سبئكنى اوقو! اويون كولكى برله وقتنى
اوتكارمه! آچهكنى اورنسىز يرلرگه بتورمه! كشى نرسه سينه قول تيورمه!
كئيم لرگنى صاقلا! صاغ وسلامت باروب يتسه كز، اول مدرسه ده كورشى اول
شريف ملانك بالالارى هميد ايله وليد بولور، شريف ملا اوزى بزگه كيله
طورغان آدم، هميدده آناسى برله بزگه كيلگانى بار، مدرسه گه بارغياچ آنلارنى
صواب آنلر يانينه كوررسك، اگرده ممكن بولسه آنلر ايله اورنداش
بولورسك. چونكه آنلر برنيچه يل طورغان، مدرسه حالينى بلگان، سگاده
بلسكه ياردملرى تيهر " شول سوزلارنى ايتوب وعظ نصيحت قىلدى.

مدرسه گه باراچق نرسه لار بارچهسى چغوب يتدى، معصومه كوردى كه
نوبت معصومه يتدى، شوندىن صوك ساعت نك كوكوسى قايغولى طاوش برله
وقتنى بلدى، معصوم برله ايسانله شوب كروب كيتدى. معصوم نكده اويك
طردن اميدى يتدى، آناسى ايله كورشوب، دعا قىلوب كر پكلرى چلانوب،
چغوب آرباغه اوطوردى.

كوك الاشاده آيانچ معصومنى سويكىللى آناسندن آيرورغه او كغايى سزلانوب
بر آز وقت طوقتاب طوردى، شفقت سز شىخى چبورقى برله قابرغه بويينه
سزدى، حيوان چاره سز اوله رق بيچاره معصومنى آناسندن آيروب آلوب كيتدى.
شىخى كوك الاشانى چبورقلا ب يوگورته، آربا تگرمه چلرى قازنديلرغه
توشوب سيكروب، سيكروب كيته، معصوم ايسه كيله چك كونلارنى فكر
ايته. آنا تر بيه سندن چغوب، يات يرگه باروب، يات آدملر ايله طورونى
اويلا ب قايغوره «مدرسه نك پوچماغى بو دنيا نك اوچماغى» ديگان سوزنى
اويلا ب، ياخشى اورن بولسه كيرهك ديوب كوگلىنى يوواتا ايدى.

كون اورتاسنده بر اولغه كروب آت آشاتوب چقديلر، كيچ برله آخشامدىن

صوڭ مدرسەلى اولغە يىتدىلەر، مدرسەگە كرمەي شول اولدە ظريف آغايغە كروب قوندىلەر. ياستودن صوڭ معصوم يوقلارغە ياتدى، تورلو فېكر لىر ايله يوقو آلمايىنچە طاڭ آلدندەغىنە يوقوغە كىدوب اوياندى، يات يردە اولدىغىنى، آناسىدىن آيرلدىغىنى خاطرلەب يىغلادى، صوڭ طوروب طهارت آلوب نماز اوقودى. نمازدن صوڭ شىخى، ظريف آغاي، معصوم بىرگە اوطوروب چاي اچدىلەر چايدىن صوڭ معصوم ايله شىخى مدرسەگە كىتدىلەر، مدرسەدە حميد ايله وليدىنى صوراب آنلار يانىنە كىردىلەر، آنلار دەياقداش دىوب قارشو آلدىلەر، اوزلار يىنە اورنداش ھم قازانداش قىلماقچى بولدىلەر، معصومنىڭ اوست باش ياخشى ھم پاكىزە اولدىغىنى كوروب، بىر باي ملانىڭ بالاسى، بونىڭ آرقاسىدە بىر آز صىلانورغە بولادىب اويلادىلەر. معصوم شىخى بىرلە حضرتكە باروب، صدقەسىنى بىرىپ حضرت بىرلە كورشىدى حضرتدە حميدلەر ايله اورنداش بولورغە، شفيع الله . . . . . خلفەدن اوقورغە قوشدى.

شىخى مؤذن قايتوب كىتدى، معصوم مدرسەدە قالدى، حميد ھم وليد ايله اورنداش ھم قازانداش اولدى. حميد ايله وليد ايكى حيوان ايسەلردە آرارندە آيرملىق كوب ايدى: حميد يورت حيوانى، بىر صغىر كىبى ضرر سىز اولدىغى حالدە، وليد دە تمام بونىڭ كىرىسى: غايىتدە ضرر لى يىرتقچى بىر حيوان ايدى. حيات آبصطاي كىبى بىر شىققىلى آنادان آيرلوب، وليد كىبى بىر يىرتقچى غە يولداش بولمىق، معصوم اوچون بختسىزلىك دىنولسەدە طوغرى ايدى. معصوم شفيع الله دن درس باشلادى، درس طوغرى وسىندە آغزلىق كورمدى، اورنداشلار ايلەدە بىر جىمەگە چە بىك ياخشى قوناق كىبى اوتكاردى. وليد آش پىشور، صاوار قويوب كوتور. معصوم قوناق، حميد آغا اولور، چاي يانندە ياخشى آشلار حاضرلە نور، حميد صغىر كىبى، وليد بورى كىبى معصومنىڭ اويدىن كىلگان آشلىرىنى آشار، معصوم ايسە چىش كىبى چوبلەنوب قالور ايدى. معصومنىڭ اويدىن كىلگان ياخشى آشلىرى بىتدى. آرش ايگەگىنەدە نوبت يىتدى،

معصومنىڭ دەقدىرى كىتدى، ولپدەدە معصومنى خىدمىتىگە جىكەدى، ولپدەدە معصومدىن
 سو كىتورتور، صماوار قويدىر. آش پشورتور، معصومنىڭ ئەمرىدە بىر مەرتىبە
 كورمەگان اشى اولدىغىدىن بىكە مشىقت كورر ايدى.

ولپدە اول معصومدىن كولەر، سوڭرە اورشور، بىر آز بولشور، آچىغى
 كىلسە صوغار، معصومنىڭ نازىكە طبيعتى كوتەرمز، چىداماينچە يىغلار ايدى.
 معصوم ياش كوينچە كوب مشىقتلر كورر. آناسىنى ايسكە توشورور،
 ايدەگى راحتلرنى خاطر يىنە كىتورر، بودنىيانىڭ اوجماخى، دىنولمىش مەدرسە
 جەنم كىبى كورنور ايدى. كوندەن كونگە شا كىردلر كوبەيور، اورنلر طارايور،
 معصومغەدە طورمشلر آغرايور. يوزى صارغايور، موينى قارالور، بىشىمتى
 مايلانور. قايغو وحىرتىدىن باشى ايلەنور ايدى.

شا كىردلر آرتدى، مەدرسەلر تولدى، معصوم اوچون مەدرسەدە طورمشلر
 بىكەدە آغر بولدى، چونكە شريف بىرلە عارف دە كىلدى، آنلر ايسە خەلق دە
 ولپىدىن كەم دىگل بىكە آرتق ايدىلر.

آنلر آش پشورگانىدە، صماوار قويغانىدە معصومغە زىيان تىگورورلر.
 معصومنىڭ صوئىنى سالورلر، كومر يىنى آلورلر، آش پشورگانىدە قازانىنى
 اورنىدىن آلوب چىتىكە قويارلر، قارشو بىر سوز ايتسە طوتوب قىنارلر،
 قاضىغە كىرسە بىرى بىرىنە شاھىد اولوب معصومنى عىبىلى ايدەرلر ايدى.
 بو خىصوصدە ولپىدىن بىر آزغىنە ياردەمى تىبەر، معصومغە بولشور. وشريفلر
 عارفلر ايلە سوگشور، قولپنە پەكى طوتوب قارشو طور ب صوغشور؛ اوصاللىغى
 بىرلە آنلرنى بىكار، معصومنىدە قىل كىبى بىلەر، اوزى كىبى بولورغە اوگوت
 ونصىحت ايدەر ايدى.

ولپىدىن بىر طرفدىن فائىسى بولسەدە ايكىنچى طرفدىن معصومنىڭ جاننى طندىرماز،
 كىوملر يىنى ياخشى اور نغە قويدىرماز، آياق آستىنە بەرور. شول سەببەدىن
 معصومنىڭ كىوملر ي آياق آستىدە آوناب قارالور، بەضىسى بتونلاى يوغالور ايدى

معصومنىڭ كۈندەك بېشىمەتى يىرتقالانوب كىەرگە ياراقسىز بولدى، ايسكى كاوش يوغالدى، ايسكى چىتكە دە ناچارلاندى، يىاڭا بېشىمەت، يىاڭا چىتكە، كاوشلارنى كىوب خىمەت ايتە باشلادى. طوره بارا اول كىوملردە ناچارلاندى، چىتكىلارنىڭ آغزلىرى آچلدى، كاوشلارنىڭ اورتلىرى اوزلدى، يىاڭا بېشىمەت مايلانوب قارالدى، اوزىدە بېشىمەت دن كىم اولمادى، كومرچى، ياخود تىمورچى قىياقتىنە كىردى. ولىد طرفىدىن معصومغە تىمورچى دىوب اسم بىرلدى. شىرىف لىر عارفلر آرقلى بتون مدرسە گە طارالدى، معصوم اسمى تمام اونوتلدى.

حىيات آبىصطاي بر آى اوتكاچ، معصوم طوره طورغان اولغە باردى، اولغە يتكاچ اورامدە مدرسە قىياقتىنە آتتى طوققاتوب، معصومنى چاقىروب اوزى ايله قوناقغە آلوب بارمىچى بولدى. مدرسە قىياقتىنە بويندە قوشوب اويناب يورۇچى شا كىرد ماليلردن معصومنى صورادى، آنلر بىلمىدى باشقىلردن صوراقچ باشقىلردە بىلمىدى، شول آرادە شىرىف برلە عارف چىقىدى، آنلردن صوراقچ آنلر بر برىنە قاراشوب «تىمورچى آناسى بولورغە كىرەك آنىڭ اسمى معصومدر» دىوب سويلەشدىلر، شوندىن سوڭ شىرىف «تىمورچى! تىمورچى! سىنى بر خاتون چاقىرا!» دىوب چىقرا، چىقرا كىروب كىتتى، حىيات آبىصطاي بونى ايشىدوب، بر آغاردى، بر قىزاردى، خىمەتچى خاتون غنە ايشىتمەسون دىوب طوره ايدى.

بر آز وقتىدىن سوڭ معصوم چىقىدى: يوزى صارغايغان. موينى قارىغان بېشىمەت مايلانغان، بعض يىرلىرى يانغان، چىتكىنىڭ اوزى آچلغان، كاوشلارنىڭ اورتلىرى اورلىگان قىغىر باصلغان اوزىدە تىلانچى مالاي قىياقتىنە كىرگان ايدى. معصوم آناسى برلە يىغلاب كورشىدى، آناسىدە معصومنىڭ حالىنى كورب بىك آيادى. لىكن اوزىنە ايتىمەدى باشقىلارغەدە بىلمىدى، چىتكە چاقىروب بر آز يوونوب، كىشىدىن آلوب بولسىدە ياخشىراق كىم كىنوب، بىنم يانمە بار دىوب آق نىغىنە قولايغىنە ايتتى؛ اوزى آرباغە اوطروب كىتتى.

معصوم بر آز يووندى، سىبىقەشلىرىدىن ياخشىراق كىم لىر آلوب كىلدى، آناسى يانمىنە باردى. حىيات آبىصطاي معصومنىڭ حالىنى صوراشدى، كىتورگان

نرسەلەرنى ظىرىف آنايلەرغە ايلتوب قويدى. كىچ بىرلە حيات آبىستاي قايدە فوناقىدە بولسە، شونىدە قوندى، ايرىنە طورغاچ حيات آبىستاي قايتوب گىتىدى. معصوم غە چىتك كاوش تۈزەتەرورگە آچىبىر وب قالدردى، بازار چىلەر آرتىدىن بىشىمت يىبار مېچى بولدى. اون بىش كۈندىن سوڭ قوناقىدە قايتورغە قوشدى. معصوم مەدرسەگە قايتىدى، وليدە معصومنى آچق چىراي بىرلە قارشو آلدى، چونكە معصومنىڭ قولنى بىر آز تويىنچىك بارايدى. معصوم چىتك كاوشلەرنى تۈزەتەردى، بىر جەمەدىن سوڭ بازار چىلەر آرتىدىن بىشىمت وباشقە نرسەلەردە كىلدى. معصوم اولگى خىدمەتلەرنى كۈندەرور، حمىد بىرور، وليد قاراب يورور، جىفاسى اولگى جىفا، خىفاسىدە شولوق خىفا. شولاي بولسەدە معصوم بىر آز چىقىدى، قاضى قامچىسىدە بىر ايكى مرتبە آرقاسىنە توشدى. دىنيا او جىماخىنىڭ يىمشلەرنىن ھەر تورلىسىنى طاتىدى.

بىر وقتدە معصومنى اوپلەرنىنە آلورغە كىلدەلەر. او يىگە قايتام دىب بىك قواندى، قوانچى زور بولسەدە بىر آز قاينغولى بولدى. چونكە شول وقتدە غەنە بوركى ايلە كاوشلەرى يوغالوب، بوركسىز، كاوشسىز او يىگە قايتوب كرورگە بىكەدە اوڭغايىسىز ايدى. نى اشلەسون، بىچارە معصوم تەلەسە تەلەمسەدە، بىر سىبىق شىندىن ايسكى گنە بورك آلوب كىدى، كاوشسىز چىتك دىنگنە قايتورغە چىقىدى. معصوم اولنىڭ اوچىنە يىتكەچ اولنى چىغاندە، مەدرسەگە آلورغە كىلەلمىرە، دىوب آرتىنە بورلوب قارادى، اولنى چىغوب بىر آز كىتكەچ، يىنە بورلوب قارادى، آرتىدىن كىلوب، مەدرسەگە آلوب كىتەرلەر كىبى طىولا ايدى.

شوندىن سوڭ بىر آز بارغاچ اول كورنىمى باشلادى، معصومدە بىر اوزون سولش آلغاندىن سوڭ قوتولدىم، دىوب كوڭلى راختلەنوب كىتىدى. كووب كۈنلەردىن بىرلى يانوب طورغان خىسرت اوتى، سالىقون ھوا بىرلە آقرون، آقرون سونەر، ھواغە طارالوب كىكەر. معصومدە اوزىنى باشقە بىر دىنيادە دىبە گىمان ايدىر ايدى.

معصوم ايكىدى وقتىدە اوپلەرنىنە يىتىدى، خىسەن فوتولغان كىبى ايرىكئىلاب كىتىدى، آخىشامدىن سوڭ آناسى ايلە او طروب بىك راختلەنوب چى اچدى،

چايدىن سوڭ اش كىلدى، معصومده عمرده اش كورمهگان كىبى لذت برله
 اشارغه كىرشدى، اش تمام بولدى، فاتحه قىلندى، فاتحه دن سوڭ بر آزغنه
 ياصدقغه طايانوب طوردى.

ياستودن سوڭ مونچغه باردى، بىك ياخشىلاب صابون برله يووندى،
 مدرسە طوزاندىن حاصل اولان قابوغنى سالدى، تىلرى يىكلەيوب قالدى،
 مونچادىن قايتقچ يىنەدە آناسى برله چاي اچدى، چايدىن سوڭ آناسى جايگان
 اورنغه ياتوب، بتون تىلرى راحتلانوب يوقوغه كىتدى، توشىندە مدرسەنى
 كوروب بر آز فورقىدى ايسەدە، اويانغچ اويدەلىكنى بلوب قورقوسى بتدى.
 بر جمعه قوناق بولغاندىن سوڭ، حيات آبستاي معصومغه قشلق كىوملر حاضرلەدى.
 قش كونلرنىڭ، كون صايون ظريف آغايلىرغه يرو مشقت بولور، ديوب
 مدرسە باشىندە آزق قويارغه بىكلى صاندىق، آياق كىمى قويار اوچون بىكلەنە
 طورغان كچك اشقاف ياصاتدى. بر كون ايرتە برلە، تاغى نىندا يون مشقتلر
 كورر ايگان بالام، دىهر ك ياشلى كوزلر ايلە معصومنى مدرسەگە اوزاتدى.
 معصومده ياشلى كوزلر، قايقولى كوڭللىر ايلە آناسىدىن آيرلدى، يولك بارغانك،
 آنا شفقتىنى، مدرسە مشقتىنى اويلار، توتونسىزگنە يانغان اوت كىبى يوراگى
 يانار، يول بويلرىنى تماشاليدەرك كوڭلىنى باصار ايدى.

بر وقتدە مدرسەلى اولنىڭ منارەسى كورندى، معصومنىڭ يورەكىنە گويا
 اوت قابىندى، ياخشى غنە سويلەب بارغاندە، سوزىنى بولوب طوقتاب قالدى،
 يىنە بر اوزون صولش آلدى، لىكن بو صولش اوت يالقنى كىبى ياندىرر،
 بىزگاك زىمىتى كىبى بتون تىننى قالتورانور ايدى.

آواغە يتكچ طوغرو ظريف آغاي يورتىنە كرديلر، معصوم بر كون
 بولسەدە طنچ بولايم، ديوب اول كىچ ظريف آغايلىردە قوندى. ايرتە طورغچ
 مدرسەگە باردى. معصومنىڭ مدرسەدە نە ايشتەسى، نە كورەسى معلومدر:
 مدرسە قابقاسىندە شريف ايلە عارف اوچراب «تىمورچى كىلە! تىمورچى!»
 ديوب قچقرغان طاوشلرىنى ايشتوب، كوزىنى آلارتوب ولىدە كىلوب چقىدى،

معصومه گویا حبس خانقاه قبول ایدلیدی. معصوم حیات آبستای اویره تکانچه یاغشی آزقلرینی صاندقغه بیکلهب، مدرسه باشینه فویدی، آیاق کیوملری اوچون ایشک توبنده، کچک اشقاف قاداقلادی، آیاق کیوملرینی اشقافقه بیکلهر، کوکلی طنچلار ایدی.

معصوم اولگی خدمتلیرینی کوندورور، اقرون، اقرون، مدرسه اشلرینه اویره نور، اشله ودن قورقماز؛ آرتق قایغورماز ایدی. های! بو وفاسز دنیا، بر یاقدن توزه لسه، ایکنچی یاقدن بوزولا، بر یاقدن قایغو بتسه، ایکنچی یاقدن قایغو چغا! بر کون معصوم چای یانینه بعض نرسه لر توشرمکچی بولوب مدرسه توبه سینه بندی، صاندقنی آچوب آنک ییللر ایسدکنی کوردی، همیدایله ولید تللرینی یالاب کوتوب تورغانده معصوم بوش کیلیدی معصوم آنلرغه ده، سویله دی، آنلرنک کیگاشلری، مصلحت کورولری سببلی قاضیغه کردی. اش تیکشردی، شریف ایله عارف نك جنایتی مثبت اولوب، قاضی طرفندن آنلرغه جزا بیرلیدی. بو واقعه دن سوک، شریف ایله عارف معصومغه ایکی دشمان اولدیلر، قوللرندن کیلکانچه اذا وجفا قیلدیلر. بر کون شریف معصومنک اشقاف اورنینی اوزینکی دیه دعوا قیلوب، اشقافنی واتدی، کاوشلرینی آیاق آستینه آتدی. شول اورنغه اشقاف یاصادی. معصومنک آیاق کیوملری بر نیچه کون آیاق آستنده یوروب یوغالیدی، چیتکدن یورورگه اش قالیدی.

عارفده معصومنک حیا سینه طوقناچق برسوز چقاردی، شول سوزنی خلق آلدنده ایتوب معصومنی اویالطور، یوزینی قزارتور، معصوم بیچاره یا گادن قاضیغه کرورکده قورقور، طاقتسز بولوب اولافغه چغوب یغلار ایدی. ولید ایسه. «ات طالاشورده ایسنه شور» دیگان کبی اولگیچه آنلر ایله دوست بولوب یورور، برگه له شوب معصومدن کولهر، اولافده معصومنیده اوزلری کبی بولورغه، صوغشورغه قچقر وشورغه اویره تور ایدی.

بیچاره معصوم چوپلکده قالغان گل کبی بولوب کیبوب قورودی. قورو سویا ککنه قالیدی، بر کون آش پشورگانه صالقون تیوب صرحادی. معصوم

صرخاو بولوب بر جهعه یاتدی، حالینی بلدروب آناسینه خط یازدی. بر کون شیخی مؤذن معصومنی آلورغه کیلیدی، معصوم بار چه نرسه لرینی اویگه آلوب کیتدی، نیتی بو یل مدرسه گه کیلمسکه ایدی.

چونکه (مدرسه ناک پوچماغی بودنیاناک اوچماغی) دیگان سوزنک بو مدرسه لرگه طوغری کیلمادیکیینی آکلامش، بو مدرسه نی دنیا جهنمی دیسه اینانمش ایدی. شولای بولسه ده اویده طوروب سلامتلانگاج، اوگوت ونصیحت ایدوب، حیات آبصطای معصومنی یینه مدرسه گه اوزاتدی.

ذاکر هادی.

کتاب.

هیچده کوکلم آچلماسلق اچم پوشسه

اوز اوزمنی کوره لمیچه روحم توشسه،

چفا چیکسه م؛ جوده ب بتسه م بو باشمنی

قویالمیچه جانغه جلی هیچ بر توشکه

حسرت صوگره حسرت کیلب آلماش، آلماش

کوگلسز اوی بلهن تمام ئه یله نسه باش،

کوز لرمده کیبده جیتمگان بولسه

حاضر گنه صغلوب، صغلوب جلاغان یاش.

شول وقتده مین قولیمه کتاب آلام،

آنک ایزگی صحیفه لرن اقتارام،

راحتله نوب کیته شونده جانم، ته نم

شوندنغنه درد لریمه درمان طابام.

اوقوب بارغان هر بر یولم، هر بر سوزم

بولا مینم یول کورسه تکوچی یولدزم

سويى باشلىم و دنيانڭ واققلرن
 آچىلادر، نورلاناڭر كوڭلم، كوزم.

جىڭكلەنەم، معصوملەنەم (۱) مېن شول چاقە
 رحمت ئەيتەم او قوغانم شول كىتابقە
 اشانچم آرطە مېنم اوز اوزىمە
 اميد بىرلن قارى باشلىم بولاچقە.

ع. توقايىف.

سعادتنڭ اولدەغى تورمىشى.

«تەلەنچى قىزى» نىن

سعادت، اوچ يىل موندن ئەلك توغان، اول حضرتىنڭ قىزىنىڭ اسمى بولغانغە،
 حسنى جمال آبصطايە قىزىنىڭ اسمى ملاقزىنقى توسلى بولسۇن دىب «سعادت»
 قويدىغان ايدى.

سعادتنڭ اسمى ملاقزىنقى توسلى بولسەدە، بولارنىڭ تورمىشلىرى ملالارنىقىنە
 بتونلاي باشقە ايدى. ملاقزى سعادت، اول قىزلىرىنىڭ قدرلىلىرىدىن بولوب
 اوسە ايدى. اما بىزنىڭ حسنى ايدىنىڭ سعادتى اتاسى شىرىب آبىزى بىرلن اناسىنىڭ،
 قول كوچى بىرلىكىگە تىرىپەلنە ايدى.

ملاقزى سعادت ياشدانوك شىغرداوقلى چىتوك كاوش كىگانىدە، بىزنىڭ
 سعادتنڭ اوز تەپىلىرىنە باشقە آياق كىيمىدە يوق ايدى. ملاقزى ايدىدىن
 توشامگە جىتارلك كوزگىلردە، بتون كىلىشون قىلىشلىرىن تىزاتەماسەدە، اوستالگە
 قويغان، آچىق كورساتە تورغان كوزگىدە بىزەنە ايدى، بىزنىڭ سعادت ايسە
 ايسكى بىرتىن يارملىق آچقە توسلى توگارك كوزگىگە، توسىن باشىن قارانغالى
 ايدى. اول كوزگىدە، اوتكان يىل كىمتكان كورشى قىزىنىڭ كىياو بولاگى گنە ايدى.
 ملاقزى باشىنە تىكەلى قالفاق كىيىوب ئوسە ايدى. اما بىزنىڭ سعادتكە سىتسە
 ياولقەدە كو بىدىن توگىگەنە باشىن اورنە باشلاغان ايدى. اول ياولقنىپەيا گى

وقتندە كىشى اويىنە فلانغە بارغاندە كىرەك بولسە انىسى يابىنغانغە، كىشى كوزىنە اول ياولق بىرلن كورىنو اويات بولورلق بولغاچقنە، بويىاولق سعادتنىڭ بتونلەي اوزىنكى بولا ايدى.

سعادتنىڭ كولماكى ملازىنقى توسلى اوك بولماسەدە، انىسنە كىپارگە كچكەنە بولغانغە ھەر وقت اوز آتىنە تىگلىگان بولا ايدى.

زور اوسە، اوسە شرىب باباى بردن بر قزىنە بىك ماطور ايتدىروب چاباتا توغوب بىرە باشلادى، انىسىنىڭ بەيىلگان اويوغى بىرلە بو چاباتانى كىونىگاندىكى سعادتنىڭ شادلىغىن ھىچ ايتوب بىرو مەكەن توگلى ايدى. اول شول كوننى بىخىشىلانغان كىك بولە ايدى. كورشى قزى بىرلە بردە قارشامىنچە چاى صوو يىنەدە باروشە ايدى، ھتى باسەمە آشا، چىلا گندە چىغاروشە ايدى. بو شادلىق سعادتنىڭ يوزىنە بىك كىلوشە ايدى. آنىڭ ھەر وقت آچىق يوزى تاغىن نورلانوب كىتە ايدى. شوندى وقتدە مونىڭ يوزىنە قاراو نىندى كىشىگەدە بىر قىلى راختلىق بىرە ايدى.

كوز كونلىرىنىڭ قىر ق تارتماچى كىلگىچ ھىسنى ھىمال ابى بىرگان «قارا قىلانىڭ» (*) كوكايىنە (يەمورقەسىنە) صاغىز بىرلە قولغە تاغارغە آلغان تويىمەلەر، سەيلانلىرگە قاراغاندە، سعادىت بىگراك شاد توسلى كورىنە ايدى، اول بو كوننى انىسىنىڭ اورىن اوراندىن قايتقاندىن اوزون باولى، سورى توسلى ايچى چوقىلى، كورگاچدە آوزغە صولر كىترە تورغان شالقان آلوب قايتقان كوندىنە يارانە توشە ايدى، اول شول تويىمەلەرنى تىزوب قولىنە بلانك اورىنەدە تاغىا، بارماقلىرىنە بالداق ياصابدە كىيە ايدى. اول كورشى قىزلى بىرلن صىبىر كىتوويىنە بارغاچدە، آرغى ياق قىزلىرىنە اوزىنىڭ ھىمال لىرىن (تويىمەلەرن) كورساتە ايدى. ھىمال انىسىدىن نىچوك يەمورقە آلولىرىدە سويلى ايدى. سعادىت ياز بولغاچكە بارغان قىز بىرلن زەردەگە يورورگە توتونە ايدى. آندىن وقتى بىرلە بالتىرغانىنەدە بارە ايدى. قار صووندى كىندىر آغارىتە تورغان قىزلى ياندىن سعادىت بردە قالىمى

(*) ھىسنى ھىمال آبىستايىنىڭ ايكى طاوغىنىڭ بىرىنىڭ اسمى.

ایدی، آلارنڭ كيندرلرن صوغه مانچشو، هم جيوشو سعادتكه تاغی برراحت
 بیره ایدی. كيندر آغار توچی قزلار آراسنده يكتلر توغروسنده سوزلهگان
 سوزلرنیده ایشوته ایدی. لکن اول سوزلرده يكتلردن كولو، فلان ایتوگنه
 بولغانغه سعادتنڭ خلقيين بوزارلق سوزلر توگل ایدی. كيندر توقماقلاوبزنڭ
 سعادتنڭ ايڭ سويگان اشی ایدی. توقماقلرنڭ كويلا ب شاقلداولری آنڭ
 بوتون تامری بویندن یوری ایدی اول آياق اوستنندن يوقیغه كيتكان كوك
 بولا ایدی. كتو كرگاچ انيسندن آزاراق كچه سوتی آشاغاچ اول بوتهن قزلار
 برلن صيپرلار صاقلارغه ئندر لر آلدینه چغا ایدی. موندن جاينگی جلی كونلرده
 بزنڭ سعادته اوزی توسلی قزلار برلن اوینلر اوینی لر ایدی. ايڭ اوّل بيشتاش
 آنڭ آرتندن ئه يلان بهيلان، آنڭ آرتندن قوش اوینلری، برسی آرطلی
 برسی بیش وقت نماز كبی، آلدی آرتلی اوتله گنه باره ایدی. بولار كوك
 كونده ياستو آلدینه قدر صيپرلرنی قايتاره قايتاره اوینیلر ایدی. قايسى
 كونلرنیگنه كيسه كدن كیلگان قارا بلوط بتون جیرنی يالتراتا تورغان ياشن
 اوتی؛ بولارنی صيپرلرنی آشوقتره وقتلریندن ايرته قايتورغه مجبور ایته ایدی.
 آندای كیچلرده اوزینه بر قزق بولا ایدی. ياگغر (يغمور) باسقانچه اويگه
 قايتوب چيته آلماینچه كوپر توبنده گی كلات ياننده اشوقلانوب، شاولاب
 ياوغان يغمورنی قاراب تورو تاغی اوزینه بر كيف بیره ایدی. يغمور آقرتنلاب
 كوك كوكراوده سیرا كلانگاچ، آلا بارده ياشل چيرامده آياقلاریننی سورتنه
 سورتنه اويگه كيتلر ایدی. موندی كیچنڭ ايرته گوسی، سعادتكه بيگراك ماتور
 طویل ایدی. قویاش يالتراب چقغان بولا ایدی، قرده آشلقلر ياشاروب
 نورلانوب كيتكان بولالر ایدی، سعادتنڭ آياغیده فاز آياغی توسلی ساب
 ساری بولغان بولا ایدی. تيگولایده سعادتكه موندی كونده ئلله نیندای بر
 آور كییمون اوستنندن آلوب تاشلاغان توسلی بولوب جيگله يوب قالاییدی.
 سعادت جيلا ككه بارورغده بيك ياراته ایدی. شریب بابای قزینه
 ئهرمه قابغندین بر قوز اوده ياصاب بیرگان ایدی، سعادت جيلاك
 وقتنده هر كوننی چسای اچكاچده قوزاونی مویینه آصا ایدی ده

باشقە قزىر بىرلن جىلە كىگە كىتە ايدى. هم كوب كوننى قوزاۋونى ملدرەمە
توتروب قايتە ايدى. سعادت بىگراك كىيك قازلار توسلى تزولب پچان چابقان
كشىلر آراسىندە، آلا اوروشمى تورغان جىردە گنە جىلەك جىيارغە ياراتە ايدى
اول شول كونلردە گى چار، چار ايتدروب چالغى فايراولارنى قش بويى صاغنە
ايدى. پچان ئەيلەندىرورگە پچان جيارغە سعادت برده بارمى قالمى ايدى. اول
شول كوننى آل يابمە يابە، باشىنە آق اشلەپە كىيە ايدى. چىغاندە غنە كوزگىسنىدە
نارى ايدى. هر وقتدە كوزگىگە فاراغاچكە اوزىنك جىمتكان قز بواۋونى اويلى
ايدى. اول ئەتيلرى بىرلن يايىسە بر بر كورشى كىلان بىرلن ئەتيسى ياصاغان
كچكەنە طرمانى بىك اوستا ايتوب يوقارى كوتاروب كوواز كوواز آتلاب كىتە
ايدى. اوراق اوستنك اول طرس برلە صو كوتارب بارا ايدى. ساچلرى بويى
طاقغان، يالترانغان ساچ تاقمەلر، ياش قزىلدەغى آب آق جىگسەلر، چش
ايتە تورغان، بو يل نىشەگان قزل صابلى اوراقلار، بىزنىك سعادتنك كوز
نورىن آلا ايدى.

آنك هر وقت شول قزىر توسلى آق اشلەپەلر ساچ طاقمەلر طاغوب
كوش، كوش ايشتروب اوراسى كىلە ايدى. بو اوراق اوستنك سعادت اوزلرىنك
باى توگىللكلرىن، اوزىنك كىيىمىنك يتوشماۋىن بلوب، هر وقت كىفسىزلىنگانگە
اوراق اوستى آناغە اول قدر ماتور كورىنمى ايدى.

تاغىن مونك ايك ياراتقان وقتى بور چاق صوقغان كون ايدى. اول كوننى
اول قزىر بىرلن قوناق قوناقدە اوينى ايدى.

حسنى جمال ابى آشقە بور چاق سالوب پشەرە ايدى. مونە بىزنىك سعادتنك
جايى نىچك اوتە ايدى

اما قش كرسە سعادتنك طورمىشى باشقارە، سبق اوينە ياغار اوچون
كىبارگە حاضرلەگان چرالرنى آلوب اوتوك سبقغە كىتە ايدى. بو باشقە قزىر
كبك هر كون بر پولىن اوطن كوتاروب بارغە بىك قزىسەدە، بولار فقيرگە
كوره سبق آبصطاي بر نرسەدە كىتورماسكە قوشقان ايدى. سعادت آكغارغەدە

قاراماس ایدیده، او یلرینده اوطن بولماغاچ نلر تلهمس یازمشینک حکمنه
راضی ایدی.

سبق اوینده سعادت یخشی فزذن سانالا ایدی. اول ایندی فضائل
الشهورنیده سالماقغنه بر کو یگه سالوب اوقورغه توشنوب بارا ایدی کیز ووی
جینکچ سعادت، آبصطاینک ایدانین یوارغده بیک شادلانوب قالا ایدی، چونکه
اول کوننی سعادت اوزین آبصطایغه بیگراک یاقین توسلی تویه ایدی. بیگراک
سعادت آدش (آنداش) آبصطای ایله کیلوشه لر ایدی. اول سعادت که همه
ایبرلن کورساته ایدی، فزان مدرسه سندن، آیدسندن کیلگان بیک قزق کتابلر
اوقی ایدی. باره طور، قایسی کوننی ملا قزی آنی اوزنده قوندرا ایدی. هم
ایکنچی اته چکه قدر کیچده اولترالار ایدی.

حسنی جمال آبصطایده فزینک ملا آبصطایلرغه یاقنلاشووندن بیک راضی
هم شاد ایدی. شریب بابایغنه، قای وقتده غنه بزنگ قز ملا خاتونی بولماس
الی، آنده نرسه اوقی ایندی دیب سویله شسه ده سعادتنی ملالرغه باروب
یرودن طیمه ایدی. بر آزدین آبصطای سعادتنگ خلقلرین بیک یاراتقاچ قزیمه
ایدش بولور، قول آرامه کرور گه ده کشی بولور دیب سعادتنی بتونلای
اوزلرینک طوررغه قوشقان ایدی. بواشکه قارشى شریب بابای باشن قاشوب
مغرداسه ده، اوزیمزده تورسون فلان ایتسون دیب بر سوزده ایته آلمادی.
حسنی جمال آبصطای فزینه کیلوب کیتوب یوررگه قوشدی. سعادتکه اوزینه ده
ملا آبظیلارده تورو، نی قدر قزیق بولسده ایتسون کورماینچه برده چدی
آلمی. شونک ایچون هر وقت ایتسینه کیله کیته یوری ایدی.

ملا آبظیلارنگ طورمشی سعادتکه بیک کیلشدی. بیک تیزدن تازاروب
تولوب کیتدی. هم ملا قزی برلن برگه کیچکی سبقنیده اوقوغانغه اول یاقدانک
بیک آلدیردی. بر، ایکی آی اوتکانده سعادت ملا قزی برله پارلاشوب قچقروب
نچکه طاوش برلن محمدیه اوقورغده اویراندی. آنک طاوشینک ئله نیندای بر
قوة بار ایدی. اول اوقوغانک همه کشی بر تورلی اویوب کیتکان بولار ایدی. بر
اوقوغانین ایشوتکان، ایکنچی، اوچنچی ایشوته سی کیله ایدی. اول اوقودین توقتاغاچده

طگلا وچیلر برزور نرسه یوغالتقان کبک بولوب قالالار ایدی، اول اوزینه شوندى تاثیرله نوب اوقى ایدی - حتی هر بر اعضاسى اوزینه بر تورلى حرکتکه کیله ایدی.

آبصطای آشده وقتد سعادت قوبزده اوینی ایدی، قای وقتده ملا قزى برلن پیارلا شوب آقرتون غنه ایتدروب «تيفکیلوف» کویینه گنه جولا رغهده توتنه لر ایدی. یرلی، یرلی «أللوکی» کویینهده بیته لر ایدی. صوگندینغنه «ایدل قامشى» کویین یرلی لار ایدی. مونی یرلاغانده سعادت: «جانى جغلامه؛ جغلامه جانى! حقنك يازغانى!» دیگان آقتوقى بولوکین آلله نیندای درد برلن قات قات ایته ایدی. مونك بویرلریندن آلله نیندای، ایتوب بتره آلماسلق قایغولاری حسرتلری قویولغان کبی تویله ایدی. آلاى دیساك سعادت اوز طبیعتى نك ايك ماتور بییرلرینده اوسوب، شول قدرى طبیعى اوتکان یاشلك، بالالق عمرنده بر کوکل کیتوکلیگی ده کورگانی یوق ایدی. قارتلارده برسوز بار «کوگلی صنق بولاچاق کشینك کویى موك بولا ایمش» دیلر ئلله شول سوز درست میکان؟! نى بولسهده، سعادتنك طاوشنداغى موکلق اوتکانده گی حسرتدین خبر بیرو بولماسه، کیلاچا کده گی قایغولارغه حاضرلانو ایدی.

بزنك سعادت بیک یومشاق کوگلی ایدی. مثلا اول جان زهره برلن طاهر قصه سین اوقوغاندهده بوزیکت حکایه سون اوقوغاندهده هیچ بر وقت یغلاماینچه اوقى آلمى ایدی. آلارنى بیک لذت برلن بتون کتابنك اچینه کروب اوقى ایدی. هم شونك اوچون بیک کوب بیتلر اوطوبك قالای ایدی. ملا آبزى برلن آبزتای کوب وقتده آشده بولغانغه بولارغه برده قاتشوچی یوق ایدی، ملا قزى برلن برگه کشى کورما گانده گنه یازوغهده اویرانه لر ایدی. حاصلی بولار نى قدر شرق اصولنچه تربیه قیلنسه لرده. بیک حر بولوب اوسه لر ایدی. سعادت جای جیتکچ اشکه یورى باشلی ایدی. لیکن بو یالمرده ایسکیچه توگل بتونلای باشقه چه ایدی. آبزتای بیرگان، هم باشقه کشیلر

بیرگان تنکەرلر یانینه ملا قزندن تاغوب توررغه آلمان تنکەرلر برلن بر ساچطاقمهده یاساغان ایدی، آولده یا کفی مودا صاری کولمکنی تگوب کیگان ایدی. چیگسهده آپپاق ایدی. قصهسی غنه موندین برر یل آلك ایٹ زور بخت دیب او یلاغان نرسه لری همهسی بولغان ایدی. اشنی فی قدر سویوب اشلاسهده، ملا آبز یلرغه بیک اییه لشکانگه توشکه فایتقاندده یایسه کیچ برلن صوغه توشکاندهده یلت ایتوبکنه بولسهده ملا آبز یلرغه کروپ چقماینچه قالمی ایدی،

کوز یتکچ اش بتار بتماز سعادت یا کفی دن ملا آبز یلرغه کیلوب تورا باشلی ایدی. تاغی ایسکیچه سبق اوقو، اوی جییشتر و سیره ک سیره ککنه محمدیه اوقو برلن کونلر آیلار اوته ایدی. سعادت بر یاقدین زور قز بولغان آبز تایدده اوقوله تورغان کتابلرنک ابجددین آلوب تحفه الملوك، مراد العارفین گه قدر بولغانلرین همه سین اوقوب بتروب ختم کتب قیلغان ایدی. بولارغه باشقه سعادت قصص الانبیاء، مولود شکللی کتابلرنیده ئله نیچه شر قات اوقوب چقغان ایدی هم قزان دین آدشینک اغاسی یبارگان حکایه کتابلرن سویه سویه تتلوب بتکانچه گه قدر اوقوغان ایدی.

مونه بز نك سعادت نیچک ایتدروب اون آلتیغه قدر اوسدی.

محمد عیاض اسحاقی.

جایگی طاك خاطرهسی.

غالبانه (*) یافتروب، نه کرونکنه آل طاك آطا،

موکلانوب، حسرتلنوب، یالقاوغنه آق آی باطا.

بر بر ارطلی یوق بولوب، کوکلرده یولدزلر سونه،
طاك جیلی قویدی ایسوب. یافراقلر آز از سلکنه.

پرده دن چقدی؛ آچلدی؛ یه میه شل قر هم یاپان
کیتدی ایندی قابقارا قابلاب یاطا طورغان چاپان.

طنغنه یاتقان، یالقغان، تون بوینچه کون کوتوب
یالطراب، جهیلوب یاطا کوللر سحرلی کوزگی کوك،

(*) چیگسه نصماق،

شاد ئولەنلىكلەر تېسىمدە (۱) چەچەكلەر، لالەلەر،
 صاندوغاچلاردىن ياۋا ياڭغىر كېنى مدھىلەر (۲)،
 طوقتاغانلار كورمگە ايرتوك طبيعت كوركنى،
 كوكدە آق قوشلرداى آق كوچمە بولولۇر توركىمى،
 قارشىلارغە ايك سزا (۳) چاق ايك ماطور چاق جاينكى طاك
 شول وقتدە اويلا شاعر كىلدى الهام اويلاساك.

ع. توقايف.

تون.

«بليك» دن

كوندىز عالم خلق بىك ايرىم آچق كوز بىرلن دە قولاق بىرلن دە طويارلق اشلىد.
 طاك بىلن آنك اشى باشلانا. كون بويى طوقطاوسز آنك اشى نورلى جانلق لار
 قچقروندان بىلنە قوياش بايرغە آوشسە آواز لار كىچكى انگرنك (۴) آق قىياقتىسى
 بىرلن برگە بتەلر. صاير اوچى قوشلرنك آوازي باصلا. بارسى دە قواق نك ياشل يافراغنه
 ياشرنوب قويى آغاچلغە كروب باشلار بىن قانا ط آستىنە طغوب يوقلاى لار.
 كوندىز بوتن كوب آواز لار آراسىندە بىلنماى فالغان بىر نىچە آواز لارغە ايندى
 ايرىم آچىق ايشتلە. آطاسى قچقروغانغە يورى طورغان بد بىلدقلار نك
 صوغوشقان آوازي قولاق دن قالماى ايشتلە. صازلقدە طارطار آچىغراق قچقرا.
 آنك آچق آوازي بولون بىلن بىك يراقغە چاقلى بارا. قويى آغاچلقدە قواقلقدە
 صاندوغاچ نك صاير اوى ايشتلە: آنك آوازي يا قوتلانوب يا آق رىنلاب توننى
 قوطلاغان كىك صايرى. تون باشلاندى. تون بىرلن برگە اشده باشلاندى.
 تىك عالم نك بو اشى كوندزگى كىك آوازي توگل. شىرطقنە ايشتلە. ايندى
 اوزاشىن اول ياشروب اشلاى. تىران يلغاده اولو يابالاق اويانا. قانا طلر بىن
 توزاتوب بولونداغى قارانغىلىقغە طابا تكلاب قارى. ياقطى نى كوره آلماى
 تورغان يابالاقلر، قارچغەلار اويانالار. يوقلاغان قوشلرنى ازلاب اشارغە

(۱) جىلمايوب كولمىدە، (۲) ماقتاو شعرلىرى (۳) لايىق-مستحق - موافق.

(۴) آفشام دن صوگ ياستوگە قدرلى وقتنى انگر منگر وقتى دىلە.

کیتهلر. آیریم آچق کورر ایچون کوزلرین کیگایتوب آچالار. صوصار اوزینک تیشگندن چیغا. تونگی بیلده برطقیچی سی یوق میکان دیب ییلنی ایسکاب پوشقورا. تیگنده گی بولونده چاچا کلارگه قونغزلار توشوب آلارنک باللی صون صورالار.

آلارنک شاولاغان آوازی یرافده چلتراب آفغان چیشمه کبک ایشتلر. بویه یارنک صوغه سالنوب تورغان قوافلارده زنگار اوط اوچقونلاری کورندی. اوطلی فورط یاقتردی. قوروغان یوکه قووشنده چیقلداغان آواز ایشتلر، آنداغی یارقاناطلار جماعتی اویانندی. منه برسی کورینه. اوچوب کیتدی. اوچقان آوازین برده ایشتمای آنک آرطندن ایکنچی سی اوچونچو سی، بارده برهم برهم اوچوب کیتدی. صو اوستنده قارلیغاچ کبک اویناقلاپ اوچالار. طارالار، جیولار.

مستشرق ژ. و. رادلوف.

قزان

«سلیمه» دن

قزان روسیه نك دولتنده الوغ بر شهر اولوب، قزان ولایتی (غو بیرناسی) نك مرکزیدر. قزان یلغه سینک صول یاغنده و «اتل» گه قوشلغان اورننده بیوک توبه گه بناء ایدلمشدر. تاریخ ضبط ایتمگان وقتدن بیر قزان شهری (بلغار) غه تابع بر سودا و تجارت مرکزی ایدی. بوتاریخدن دورتیوز یل آلک هم بیك مشهور ایدی. اول وقتک مسلمان پادشاهلری (تاتار خانلری) حکومت قیلورلر ایدی. بوکونده قلعه اچنده خان مسجدی دیه مشهور اولغان بیوک مناره تاتار خانلرندن قالمش اثردر.

قابان کولی ایل، بولاق قزان شهرینی ایکی بولمگه آیرمشدر. حاضرده الوغ بولمده روسلر ترککک ایتمکدهلر. اوشانداق هر توری محکمه لر، باغچه لر، تیاترو پاسهاژ، دارالفنون، کتبخانه، غاستیننی دؤور (کروان سرای) واسقری سینسکی اورام اوشبو بولمدهدر

كچوك بولمنك ايسه كوبرهك مسلمائلردر. بونلرنك هم الوغ و گوزل فساد
 ايله بنا ايدامش، مسجدلرى قزان شهرينى زينتلهب طورادر.
 بومسجدلرنك بعضيلرى حضورنده الوغ اسلام مدرسهلرى اولوب،
 يوزلر ايله شاكردلر اسلام علمنى تحصيل ايدهلر.
 قزانك يوز بيگدن زياده جان حسابى اولوب، دورتنچى اولوشى مسلماندر.
 مسلمانلر جمله سى سنى وابوحنيفه مذهبنده اولوب تيللرى تركيچه در. علماء
 وشا كردلرى چاپان وچالما كيوب، سودا گرلرى اوستنده سوقنه بيشمهت،
 چالبار، قارا كول بورك اوله در.
 خاتونلرى قاليق، تاقيه، چيتك، كاوش كيوب اورامغه چقد قلرنك چاپان بوركانه لر.
 اهل اسلام عموما ديانتلى تقوى اولوب، غايتده پاكيزه وتميزدرلر. فقط
 بر قدر دعوالى واوزلرينه حسن ظنلى ايدكلرى سويلنمكك در.
 (انسان قصورسن اولماز)
 غافل ابن عبدالله.

قابان كولى توبى

«كيسك باش» دن

سوز رقتى كيلگاچ ايتهم ئه زرهك بيان

تا كه ياشرن كول توبى بولسون عيان:

آنده هر تورلى عجبلىر بارده بار

قبقرل آلطون شهر. چيز قريهلر.

موگزي مرمر بولانلرمى كيرهك،

آلطفى يوز باشلى جلاللرمى كيرهك،

صو آناسى بيك ياوز يوزى قارا

جلده بر اوغلان ويا قزنى آلا.

شول زمانكم كيلدى مهسكه و عسكرى،

بو قزانغه طوب آطارغه باشلادى.

شول وقت خانلر، وزیرلر قاچدیلر
بارچه مالتی اوشبو کولگه ساچدیلر.

ساچدیلر آلطون کمشنک همه سن.

یعنی بزنگ مال کشیگه قالماسون

شول زماندن بیرلیکم آلطون، کمش

کول توبنده هیچ حسابسز کوب ایمش.

بر زمانده شبهه سز بو کول کیبه ر.

دیب عقلی، زور حکیملر سویلیلر.

کیب دیسه بر دفعه قوزغالوب باری

..... الخ

ع. توقایف

«صالح باباینگ اوپله نوی» ندن.

بن یاش وقتده بزنگ قیار قاراوچیسی بر قارتمز بار ایدی، بو قارتنی
بن بیک سویه در ایدوم. چونکه تورلی تورلی حکایتلر سویلاب بنم کوکلمنی
بیک خوش ایته طورغان ایدی.

صالح آدی بو قارتنگ بیلی بوکره یگان، صقالی سرپه یگان ایسه ده اوزی
بیک سویملی و بالاچاغالرغه بیک مرحمتلی اولوب صافی طبیعتلی و یومشاق
قلبلی ایدی. قارتلرنگ بارسیمک بولای بولمى بیت، بعضیلرنگ طبیعتلری بوز ولو براق
خلقلری طاریوب کیتته وتیز آچولانوچان بولادر. یاش کیملونلرنگ کوبسی
شوندایون طار طبیعتلی و خلقسز قاین آتا وقاین آنالردن کوب اذا و جفا کوره لر.
الله رحمت ایتسون اوزینه، صالح بابای بگا کوب حکایتلر سویلی ایدی.
مثلا: آیو برلن تولکی ننگ دوست بولوب برنچی یل شالقان ساچقان
وایکنچی یلده بغدادی ساچقان حکایتلرینی، تولکی ننگ طورنا ایله دوست بولوب
آشقه چاقروشقان حکایتلرینی همده پک قزق قزق پری وچن حکایتلرینی

شول قدر باللاندروب، طاتلاندروب سویلی طورغان ایدیکه شول حکایتلرنی
 طکلاب کیچ برلن یوقلارغه یاتقاچ توشیمه کروپ ساتاشا طورغان ایدوم. آیو،
 بوری، تولکی، وکجه حکایتلرینی زورراق اوسوب مکتبلرگه یوری باشلاغاچ
 روس محررلرندن «قریلوف» وفرانسوز محررلرندن «لافونتهن» آدلی ذاتلرک
 کتابلرندن اوقوب لذت آلسهمده بزنگ صالح بابای سویله گان شیکلی لذتلی
 ایدوب یازولغان جن حکایه لرینه پان. سیرهک طوغری کلام. بزنگ صالح بابای
 هر حکایه ننگ باشنی اوزینه مخصوص آیرم سوزلر ایله باشلاغانلغی شیکلی
 آخر نیده پک کیلشتروب ختم ایته طورغان ایدی. مثلا: اول قییار قاراوللاغانده
 بز مالایلر ایله جیولوب آننگ یاننه باره طورغان ایدک. کوب وقتده اول بز
 بارغانده قوغوشیننگ طشقی یاغنه بر بوکهن اوستنه اوطوروب چاباتا یاصی یا که
 یوکه قایوزلی طورغان بولادر ایدی. بزنی کورگاچ: های بالاقایلرم، رحمت
 بنم یانیمه کیلوگزگه دیب سوینه طورغان ایدی. بز آندن موندن قییار آشاغاچ
 صالح باباینگ تیره یانینه جیولوب قوری طوپراق اوستینه یوزتوبان صوزولوب
 یاتادر ایدک. ترسه کهز ایله یرگه واوچمز ایله ایاک آستمزغه طایانوب باشلرمزنی
 بابایغه طابا بوروب: یه، صالح بابای بزگه برر حکایت سویله سه نه دیب
 یالوارورغه باشلیدر ایدک. بز شولای ایتو برلن صالح بابای یلما یوب کولوب
 ییاروب: «های موتلر» های نایانلر، حکایتلرم بتدی بیت ایندی سرگه بارسنیک
 سویله دم «دیب ایته طورغان ایدی. بز آننگ سوزینه قاراماینچه طاغن یالوارورغه
 باشلاغاچ سویله سه م برنی گنه سویلیم ایندی، مونا مونسی آقتوغی، بوندن صوگ
 بر حکایتمه قالمدی، طاغن حکایت سویلرگه یوده تمارسز دیب سویلرگه باشلیدر
 ایدی. هر مرتبه سنده شولای ایتسه ده ایکنچی مرتبه سنده طاغن حکایت طابا
 طورغان ایدی

صالح بابای آزاراق توزه تونوب طاماغون قروب: «بار ایدی دی بر
 بر کشینگ اوچ اوغلی، طاز ایدی دی کچی اوغلی» یا که «بار ایدی دی بر
 طورنا، قوم آشیدر ایدیده صو ایچدر ایدی» دیب حکایت سویلرگه باشلاو

بران ایکی قولاغەزنی دورت ایدوب وغایت دقت ایله کوئل پیروب طکلیدر ایدک.
اگر حکایتنگ بعض یولرینی آکلایونچه قالساق طاغن قایتاروب:
صالح بابای شول یری نیچک بولغان ئلی، شونی ایکنچی قات سویله سەنه دیب
رجا ایتکچ اصلا ایرونمایونچه پک تماملاب سویلی طورغان ایدی.

صالح باباینگ خاتونی کوبدن وفات ایتکان، بالالرینگ بعضیسی بر طرفقه
بعضیسی ایکنچی طرفقه کیتکان، اوزی یالغوزغنه قالغان، قارار کشیسیک یوق،
جای کونلرنده قیار و اومارطه قاراولنده وقت کچره، قیش کونلرنک پک آز اجرت
برلن برارسینگ اوینه کروپ قش بویونچه چاباتا یاصاب رزقلنده ایدی.

آیلر یللمر اوتدی؛ بزده بر آز اوسدک. قیش کونلری مکتبکه بارادر
ایدک، جای کونلری تعطیل وقتنده اولغه قایتوب آچق هواده گوزل صحرالرده
وقت کچره طورغان ایدک. بر وقت طاغن بر ایداشم برلن قیار یرمزگه باروب
صالح بابایدن حکایت سویلتمکچی بولوب یالوارساقده سویلهمدی. بر آز
کیفسز ره کور وندی. ایداشم: «صالح بابای، نیچون قایغوره سن؟ ئله ایینی
صاغوناسونمی؟» دیگچ صالح بابای کوکره گنی کیروب بر صولوش آلوب: «ای
بالام! صاغنورسندە شول، یاش وقتلر انساننگ کوکلندن تیز کیتمایدر، سز لر
ئلی یاشلر، کوب نرسەدن خبرگز یوق، دنیاننگ آچیسینی طاتیمایغانسز، سزنگ
اوچون هر یرده او یون کولکی گنه.» دیدی.

بنم ایداشم — یوق یوق صالح بابای، آلائی توگل، یاش بولساقده بزنگه
باشەزده قایغو وحسرتلر بار، دنیاننگ توچسینی طاتیغانمز بولماسەده آچیسن
بر آز طاتیمز، مثلاً: مکتبده امتحان دیگان بر نرسە بار، شوندن اوستونه
طوز سیبکان طورمه نملری کیلدر. گرچه بز بونی یلنده بر ایکی مرتبه گنه
طاتیساقده ایکنچی یلغه قدر طاماغەزدن آچیسنی کیتمایدر.

صالح بابای — اول امتحان دیگان نرسە نەدر؟ برر آشی ایچه طورغان
نرسەمی؟ اول قدر آچی بولغاچ آنی نیچون آشیسز؟
بزگه شول قدر معلوم بولغان امتحان حقنده صالح باباینگ اصلا خبری

يوقلغنى ايشيدىوب بىر آز تعجىدە قالدق. ھىدە ايداشم امتحاننىڭ نە ايدوكنى صالح بابايغە پىك تفصيللاب آڭلاتمىغە باشلادى. چونكى كىشىگە بىر يات نىرسەنى سويلابىك كوڭلى بولادر.

بىزنىڭ صالح باباى پىك توفىقلى واستقامتلى بىر قارت اولوب عمل وعبادتتە بىردە كىچىلك كىترماى وغياندىن پىك قورقا طورغان بىر كىشى بولسىدە بىزنىڭ اوچون اوغشاب بىتىمى طورغان آزغىنە بىر قىورى بار ايدى. قىورى آيتىرك درجەدەدە توڭلدىر، لىكىن بىزگە آزاراق اوڭغايىسزلىغى تىگانلىكى جەتلە بىزنىڭ خاطرە قالغان، صالح باباى بىر نىيەتە واقى تماكى چىگە طورغان ايدى، بىز آنىڭ تىرەسىنە جىولوب حكايىت طىڭلارغە باشلاغىچ اول شوندى سويلەگان آرادە بىر نىيەتە چىگوب آلا ايكىن. بىز حكايىت دىردى ايله آڭارغە اعتباردە ايدىن آلمايونچە قالامىز. آراسى آزغىنە اوتكاچدە بى كورەسىن، صالح باباى بىر باشلايدىر توچكرمگە، بىلردە سىكر وشوب طوروب ياندىن قاچمىغە باشلىمىز. يوقسە بوتون اوست باشنى يا كە بىت كوزى طوتورەدر، اول توچكوروب طوقتاغىچ طاغىن ياندى جىولوب حكايىتنى طىڭلارغە بارساقدە سوزنىڭ قايدە قالغانى اونوتولا. صالح بابايغە يالئوب يالواروب بىر آز باشدانراق سويلتمگە باشلىمىز. حكايىتنىڭ اڭ تىملى بىر نىيەتتە اڭ عضولى بىر چاقى كىسا كىنگىنە صالح باباى: «ھاتتچو! ھاتتچو!» دىب اوستومىزگە پىسلىكر ساچارغە باشلى، بىز طاغىن طوروب چىتكەرەك قاچامىز. صالح باباينىڭ واقى تماكى چىگوووينىڭ جىزاسىنى شولاي ايتوب كوب وقتدە بىز كورە طورغان ايدىك.

بىر وقت اوزىدىن شول روشچە صورادم: بە، صالح باباى، سىن اوزىڭ بىخىشىغىنە بىر قارت، بوزنىڭ كىك فائىدەسىز بىر ايشىنى وىمان بىر فعلىنى قايدىن اوگرەندىڭ؟ ونىچون طاشلامايسىن؟

بىرگان جوابى شول بولدى: «اى بالام، بالام! فنا وىمان عادتلىرگە اوگرەنودىن ياش وقتدە پىك صاقلانورغە تىوش ايكىن. ناچارلىغىنى بىلسەڭدە عادتلىنگان نىرسەنى طاشلاوى پىك چىتىدىر. بىن ياش وقتدە بىر حضرتدە خدمتدە طورەدر

ایدم. آنک بر مخدومی بخارای شریفدن اوقودن فایتدی. بو مخدوم پک صوفی و تقوی کشی بولسهده افیون، تل آستینه یوطو واق صالو، بورونینه تماکی چپگو کبک بعض عادتلری بار ایدی.

باشقه کشیلردن یا شرسده بونلر نی بدن یا شرمی طورغان ایدی. اوزی بولن ایکاوگنه صحراغه فلاغنه چقغانده بگاده بیره طورغان ایدی. بونلر نی اول اول بیرگانه گنه استعمال ایتسهده مخدوم بریرگه مدرس بولوب کیتکاندن صوگ اوزوم ازلهب طابوب صاتوب آلوب استعمال ایته باشلادم. افیونگه یتارک بزده آچهده بولمادی قاید صاتلغانونیده یونلی باشلی اوگره نه آلام، ایگ آخرنده منه شوشی بورون تماکسینه اوگره نوب قالدیم، "الله تعالی اوزی عفو ایتسون ایدی.)

ایبداشم صالح باباینگ یانینه غنه او طروب امتحاننگ نه ایدوکنی سویله مکگه باشلاغان ایدی، صالح بابای کیساکدنگنه بر "هاتتچو!" دیماسونمی، نه چاره بر آزچیتکهره کیدوب طوردق؛ اول طوقتا طاج طاغن یانینه کلک.

ایبداشم دیدیکه - بز مکتبکه کوز کونی باروب قیش بوینچه شونده اوقیمز، یاز بولغاچ بزدن شول اوقوغان نرسه لر منی صوریلر، اگر یخشی جواب بیرسه ک رحمت ایتلر مکافات بیرلر. اگر جواب بیره آلماساق یا که جوابنی ناچار بیرسه ک شلته لیلر، جزا بیرلر. منه شول صوراونی امتحان دیب ایتهمز. بتون قیش بوینچه اوقوغان نرسه لر نی خاطرده طوتوب گوزهل گوزهل جوابلر بیر ووی بر قدر مشکل بولغانلقدن شا کردلر او چون امتحان دیگان نرسه خوفلی بر اشدر.

صالح بابای - هئی! امتحان دیگانگز شول بولسه اول برده عجیب نرسه نوگل ایکن. چونکه سزنی قیش بوینچه مدرسه ده یا طقر و بلطروشوب طرشماغانگزنی بامه گاج و طرشقانلر ایله طرشماغانلر آراسنده آیرمه یا صاماغاچ اول نیگه یاریدر! دنیاده قیلغان عمللردن آخرتده سؤال بولغانلغی شیکلی قیش بوینچه اوقولغان درس لردنده هیچ بولماسه یلنده بر مرتبه سؤال قلنووی بیسک تیوشلی بر اشدر. بن - (ایبداشمه خطابا) امتحان و اوقو مسئله لر ایله یوق یرده صالح

باباينىڭ باشنى آغرتىدۇ ماسقە كىرەك. منە ئاندىن اوزىنىڭ ياش وقتلىرىنى نىچەك ايدوب سالداتقە كىتكەن ونىچەك ايدوب اويلەنكەنلىكلەرنى سويلەتتىك.

ايدىاشم - بىك خوش بولور، يە، صالح باباى شول ياش وقتدە كىچىرگان حاللىرىنى بىزگە سويلەسەنە. صالح باباى بور وئىنە بىر چىگوب آلىدى. «ھاتتچو!» نى ايتكەنچە بىز چىتكەرەك كىتوب طوردىق. طاغىن يانينە كىلوب اوطورغاچ يوشاقغەنە طاوش بىرلن شول صورتدە سويلەرگە باشلادى.

«بىز ياش وقتدە بىر زمان كىتكەك كىتكەك، بارە طورغاچ بىر اولغە باروب يىتكەك. استغفر الله، يا گىلش ايتىم، باروب يىتكەك توگىل، تىك اولغە ياقىنلاشمەنە باشلادىق. مسجدنىڭ اوزون منارەسى يىراقدىن كورونىپ كوگىللىرىگە صفا بىردى. ياز وقتى ايدى. يالتىراب چىققان قوياشنىڭ نورى بوتون دىنئانى ياقىنلاشماق بىر نىچە ايلردىن بىرلى اولكە حالندە جانسىز بولوب طورغان طبيعتكە يعنى آغاچلارغە سولارغە حيوانلار وانسانلارغە ياكىدىن جان بىرمىكە ايسەدە اسسىلىكى ايلە، راحتسىز ايتورلك درجەدە توگىل ايدى.

بارە طورغان يولمىز بىر الوغ يول اولوب ايكى طرفنە بويدىن بويعە قاينىن آغاچلىرى اوطورتىلغان، اورتەغە قالقوتوب تاش توشەگان، اوستىنە قوم سىبوب يولنى توزەتكەنلەر. ايكى چىتدەگى قاينىن آغاچلىرىنىڭ اورتەسىندەدە طارغەنە يوللار بار ايدى. اولدىن بىز آداسىراق كىلگانگە كورە اتلارمىز تىرلەگان ايدى. اولغە باروب يىتكەچدە اتلارنىڭ سولوش آلغانونى بىك اوزاق كوتارگە محتاج بولماس اوچون اوشبو قاينلار آرسىندەغى كولسكەلك يولدىن اتلارنى اوز حالينە قويوب آقرونغە كىلدەرد ايدىك. بىك آقرونغە ايسكەن قىلە جىلى ايلە آغاچلىرىنىڭ يىراقلىرى جىللىرى جىللىرى ايتوب قىشرداشوب طورەلر ايدى. يولنىڭ ايكى طرفىندەغى صحرالار ختفە كىك يەم ياشل اولەنلر وتورلى تورلى لطىف چەچەكلر ايلە اورتىلمىشدر. ھەر نوع گوزەل ولطىف كوبەلەكلر ايلە تورلى تورلى چىنلر وقورتلار آرنى بىرلى اوچوشوب صحرانىڭ گوزەللىكىنى آرتىدىرمىقە ايدىلر بىر آز يىراقدىن كورنگەن بىر اورماننىڭ بو يوندەغى يولدىن اتلى بىر كىشىنىڭ

چابوب بارغانى مشاهدە اولىدى. بىر آز كېلىگاندىن سوڭ يولمىزنى آرقلى كېسۈپ چىققان وتىزلىك ايله سوز لوب آغا طورغان بىر يىلغىغە يىتىدك. يىلغەنىڭ اوستىدە غايىت طبيعى صورتك ايدوب آغاچدىن كوپر سالنغان. كوپرنىڭ ايكى ياغنىدە يىلغە بويىنچە ارەمەلك بار ايدى. لطيفى وكمش كېك صاف بىر صونىڭ ياندىغى بويەشل ارەمەنىڭ بويلىرى شول قىدر گوزەل وشول قىدر شاعرانە ايدىكە بويىرگە طوقتاب آزرارق سىر ايتماينچە اوتوب كىتارگە كۆب كىشىنىڭ كوڭلى راضى بولماس ايدى. بىز بو ارەمەگە كېلوب يىتكەندە اويلە وقتى بولغان ايدى. شونىڭ طوقتاب طهارت آلوب جنت كېك گوزەل بىر ىردە نىماز اوقوب بىر استراحت ايتسەك نىچىك بولور ايكان دىب ايداشمە ايتكان ايدىم. مېنىم تىكلىمىنى بىك خوش كوروب قبول ايتدى. بىز طوقتاب طهارت آلوب بىر تروب طورغانىڭ بىزگە قارشى ياقىدىن كوپرگە بىر نىچە آرابالى چىگانلىر (چىنكانلىر) كېلوب يىتىدىلار. كوپرنى چىقغاق ارەمەنىڭ بويونەرق ياقىلاشوب آتلار يىنى طووارغە باشلادىلار. خاطرمدە بىك يىخشى قالماغان، نىچە آرابەلى ايكانلىكلرىنى بىلمايمىن، شولاي بولسەدە بعضىسەنە ايكىشىر ات جىگەمش آلتى يىدى آراباللىرى بار ايدى شىكىللى. لىكن اوزلىرى بىك كوب ايدى. نىچىك ايتسەمدە يالغان بولور دىب قورقامن، ايرخاتون قىزوبالا چاغا بارىسى ايللى آلتەمش كىشى بولغاندىر، حتى آراباغە صيا آلماغاق بعضىلىرى آرابە آرتىدىن جايابو كېلەر ايدى. فاتىح كرىموف.

ملى مقاللىر.

«قىرق باقىچە» دن.

آڭلامى سويلەشكان آورمى ئولەر. آچقە بافر، صانازغە طاقور. اوزى بىلمى، كىشىدىن صورامى. بلا آغاچ باشىدىن يورمى، آدم باشىدىن يورى. اوزغان اشىدىن توش يىخشى. اوزغان بولوطنى طوتوب بولمى. آنا كوڭلى بالادە، بالا كوڭلى دالادە. آط كىشىنەشوب، آدم سويلەشوب طانوشا. آورتقان باشقە تىمىر تاراق. بال بالچق آشاتور. بىر قورققان ات اوچ كون اورر. ايرتە اوڭماغان

كىچ اوگماس، كىچ اوگماغان هيچ اوگماس. جتى قزل تيز اوگار. چنلاب
 يغلاغاچ صوقر كوزدن ده ياش چغار. جوكة اوزسهك قايش تولهرسك. جرنك
 جرطغى يوق. جولهرنك بورگى جولهر بولمى، ئوزى جولهر بولا. سچقانغه ئولم
 مه چيگه كولكى. هر كمنك بارماغى اوزينه ناباكة كرى. عقل آينوماس، آلطون
 چر يماس. يخشىغه كون يوق، يمانغه ئولم يوق. يخشى سوز جان آزوغى،
 بمان سوز باش فازوغى. فارا ات بلاسى آق اتكه. دنيانى جيل بوزار، آدمنى
 سوز بوزار. يارلى كشىنك آچهسى طورنا بولوب چقرا. كونون كورسون،
 كولك اوناسون. يارلى كشى آچهسن يمان طاوار بترور. هنرلى قل ئولمهس.
 ماي چولمه گى طشندن بيلگولى. كورشى طاوغى كوركه بولوب كورنه. كويهز
 طوگماس، قاترار. كوكل نى تلمى - يازق يبهرمى. ايل توكورسه كول بولور.
 قارا صاقالك قاين بارساكده قالماس. قاراما بله ككه، قارا يوره ككه. مال باور
 ايتى. يكت كشىگه يتمش تورلى هنرده آز. بهو آچه جيا، بهو قاپچق تگه.
 عقللى اويلاب طورغانچه جولهر اشن بترور. نادانغه تيك طورو جواب.
 فگراش فرق يلدن سوكدە بلونه. يوقو ياصدق تلمى. قوغان ده الله! دى،
 قاققان ده الله! دى. طاش بلهن آتقانغه آش بلهن آت. ايكى درويش بر
 پالاسقه صيار، ايكى پادشاه يير يوزينه صيماس. بوكونگى اشنى ايرته گه
 فالدرغان كشىنك اشى هيچ بتمهس. اوزكدن توبه نكه قاراب شكر ايت اوزكدن
 يوقار يغه قاراب فكر ايت. يخشىلقغه يخشىلق هر كشىنك اشيدر. يمانلقغه يخشىلق
 اير كشىنك اشيدر. صابانده صايراشماساڭ، اندرده اگراشورساڭ. صو،
 چوقور جبرگه جيولا. عيبسز بر الله. ديمچى ديكگز كيچرور. قاپچق اچنده
 بز ياطماس. جولهرنى صاچوب ئوسدرمىلر. توشه گيگه كوره آياغك صوز. بىي
 بلمگانگه كوى كيلوشمى. تيمرنى فزوونده صوق. ايوكدە گى حالنى كورشكدن
 صورا. بال ديمك بلهن آوز طاتلى بولمى. بر طاريدن بو طقه بولماس. بر
 آطقه ايكى قاموت كييرتمىلر. بر قولتقغه ايكى قار بوز صيماس. بىريم ديسه
 قولينه، چغاروب قويار يولينه. ايت كورمگانگه اوبكه طانسوق. ايرته گى اوچون

ایشه كك فايغورغان. ات اوزندن بلون آلا آلماسسك. آزقلى اط آريه اس.
 اوزى پشكان ئوروب اچار. اوزى جغلغان جلاماس. ئويونده ئويره كورمگان،
 كشى ئويونده بوطقه پشورور. استرخانده صيبر بر آچه، كيله، كيله مك آچه.
 آشوفغان آشقه پشهر. اول اوز، اورمان قولاق، قر كوز. باينك مه چسپه
 قويان طوتا. بولور بولماسقه اشانمه قولكداغيدن آيرولمه. جاباغه طايىنى
 خورلامه، يازغه چقسه اط بولور.

جيۇچى سى: مرحوم عبدالقيوم الناصرى.

ايك اولگى محررلرمزدن محمد ظاهر بيگييف نك ترجمهء حالى.

محمد ظاهر افندى، اولك اشلكلى، شهرلى باى بولوب، صوگره روسچه
 هم مسلمانچه عالم بولغانغه، مفتى سليم گراى حضرتلىرى طرفندن دون
 اوبلاستنده آخوندلق مرتبه سینه قويامش، ياشى قرق بيشلرگه جيتمه سدن
 ئلك زور بر بلاغه ابتلا صوگنده وفات بولغان امام جار الله بن عبدالكريم
 حضرتلرينك ۲۵ بالاسندن بريدر.

۱۸۷۰ نچى سنه لرده روستوف - دون شهرنده دنياغه كيلمشدر.

ظاهر افندى ياش بالا ايكان روسچه اوقويازو اوگره نوب، صوگره آناسى
 فاطمه خانم بنت داملا حبيب الله حضرتلرينك تربيه سنده ايسكى مدرسهلر نك
 برسندة قالوب، ايسكى اصول بلهن علوم دينيه وعلوم عربيه اوقومشدر.
 شول مدرسهدده اوقوغان يىللر نده اول تيك اوزينك اجتهادى آرقه سده
 مشهور روس اديبلرينك اثرلرينى كوزدن كيچرگاندر.

ياش وقتندوق ظاهر افندى قلم خدمتن سويگانگه، اول، ايك ئلك
 «پاغون زاميليونامى (۱)» اسملى بر روس اثرينه تقليد ايتوب گوزل قر
 خديچه اسمنده بر رومان يازدى.

(۱) ميليونلر آرتندن قوو ديگان سوز.

بو اثر بىزنىڭ قىزان ئىلمى، رومان بولۇر قىيازلغان اثرلارنىڭ ايڭ اولىگىسىدۇر.
 بو اثر شا كىردلەرگە تاتارچە بىر يول يازو يازمىق عىب سانالغان بىر وقتى
 يازلمىشۇر.

خداينىڭ ياقىتى كۈنى كىبى خاطرمدە دركە: قىزان غلقى، قىزان شا كىردلرى
 ظاھر افندىنى شول «گۈزل قىز خىدىجە» يازغانلىقى اوچون مىسقل ايتىلر
 وآندىن كۈلەر ايدى.

ظاھر افندى بو اثرىنى باصدىرمىق مقصودى بلەن قىزانغە كىلوب شول
 كىلووندىە كول بوى مىدرسەلرىنىڭ بىرسىدە درس اووقو امىدى بلەن
 فالمش ايدى.

شول وقت اول قىزان شا كىردلرىنىڭ حال وطورمىشلىرىن آڭلاب توشنوب،
 شا كىردلر حالدىن بىخت ايتە تورغان «گناھ كىبائر» اسملى ىنە بىر رومان يازدى.
 موندىن صوڭ روستوف - دون شىرىنە قايتوب امام بولمش ايسەدە.
 ەمرىنىڭ آخىرىنە قىدر آناسىنىڭ تىرىپەسىندە قالىدى.

روستوف شىرىنىڭ كىتبىخانە ەھومىيەسىنە باروب، دائىما روس اثرلرىن
 اوقىدىر ايدى.

شول وقتلردە ظاھر افندى، تاتار شا كىردلرى حالن و ايسكى مىدرسەلرنىڭ
 بىتون تاتار خلقىنە نىقدىر ناچارلىق كىتىرگانن كورسەتكەن «مىرتد» اسمندە بىر
 اثر يازدى.

ظاھر افندى بو اثرىنى نىقدىر باصدىروب طاراتماقچى بولسەدە موفىق بولمادى.
 آندىن صوڭ روسىدە خاتون قىزلرنىڭ مظلوملىقلىرىن ەم تىرىپەسىزلىكلرن
 كورسەتوب «قاتلە» نامندە بىر اثر يازدى.

بو اثرى غايت زور بىراوستالىق و مەھارت بلەن يازلمىشۇر.
 بو كىتابندە ظاھر افندىنىڭ قوھ ە شىرىيەسى و قىلم كوچى بىتونلاى آچق
 كورنوب، بو كىتابى آڭار مەڭگۈلك يوز آقلىقى و فخر بولاچقىدۇر.

بر نيچه سببلر آرقلی اوزى سلامت وقتده طبع ايتله آلمادى. (انشأ الله
تيز دن طبع اولنور.)

صوگره بر کیره کلی اش خصوصنده امير حضرتلرينى کورمک قصدى بلهن
بخاراغه باردی. شول مناسبت بلهن بتون ترکستانده سياحت ايتوب آندن
قايتقاچ، «ماورا النهرده سياحت» اسمنده گى سياحتنامه سن يازدى.
خدای نك حكمی ايله ظاهر افندينك شول اثرى اثرلرينك اقطعى بولدى.
شول اثرنى يازوب آزغنه زمان اوتكافدين صوگك ظاهر افندی غایت
زور بر بلاغه دوچار بولوب، ۲۰ نچی عصر مدنیتی باشلانغانده
اوزينك توشه گنده يوقلاغان وقتنده ئلله نیندى خائن وياوز کشیلر طرفندن
شهيد ایتلدى. موسی بیگیی.

مرحوم محمد ظاهر افنديگه:

شادمان اول مرفدكده! بز اونوتيميز سینی،
بلمسهك وقتكده قدرك، ايندى قوتلیميز سینی:
ياقتیلغغه ايک ئلك آطلاو واز صالو بلهن،
عیبمز گه طوبطوری دوستانه کوز صالو بلهن،
گرچه «ئولدی» ديسه لرده، سین بتونلاي ئولمديك
ياخشى اسمك قالدى، سین منسى ومتروك اولماديك.
آه! سینك عز مکده بختك قارشى طورمی بیرسه يول،
ياش يکت! کورسات اشك؛ مانع توگلمن دیرسه اول:
ايرتەرك ملتنى سوق ایلر ايدك، چن از گه سین!
نیندى عالی، نیندى زوراش، اشلر ايدك بز گه سین!
شوندهده اسمك سینك، مات يشادکچه يشار،
ملت اوسدکچه اوسار هم ملت آشدکچه آشار.

تاءثر.

مهرنگ ايڭ چيٽن، جايىسز، اوڭايسز بر مينوتنده،
 اگر يانسام قاتى حسرت وقايغينڭ مين اوطنده:
 اوقيم تيز، تيز، كوڭلدىن بر عجايب سوره قرآندىن،
 عذابلر معنوى بر قول ايلهن آلونه در جاندن.
 اوچا دلدىن بتون شك، شبهه لى هم مين جلى باشليم:
 يا كافر نى مقدس كوز ياشمله انجلى باشليم.
 بتونله ي صافلانا كوڭلم؛ اوقيم ايمان، بولام مؤمن،
 كيله راحت، جيڭلكلر: خلاص بولام آور جوكدىن،
 خدايا! سين طيغان اشلىر، تمام اقطع وابتو ديم،
 ايهام باش سجده گه: «الله حق! الله اكبر!» ديم.
 ع. توقيف.

جاهليت زمانى.

«عصر سعادت» دن.

عر بلرنگ اسلامدىن ايلك بولغان زمانلرىنه «جاهليت زمانى» دىرلر.
 اول وقتده عر بلر، علم معرفتىن خبرسىز؛ هر جهتدىن نظامسىز، تارقا، حيوان
 طبيعتلى بولوب ياشىلر ايدى.
 عر بلر، قبيله قبيله بولمىس، بر بىرلر آيرم معيشت ايتلر، آرالرىدىن
 بر قارتراق، تدبيرلىره گى رئيس بولوب حكم ايتلر، بىر بىرلر بولمىس، بولمىس زور
 پادشاهلىق بولغانى يوق ايدى.
 عر بستان طاشلىق، قوملىق، چول بولدىغىدىن باشقه پادشاهلرده قزقماي؛
 عر بلر اولرى ده غيرتلى، اولرى زور كور وچان خلق بولدىغىدىن، ايكنچى
 كشىلر قولنده طرونى عارلك صانىلر ايدى.

قبیلہ لر آراسنک دشمانلق بیک قوتلی بولوب، بر بر یله هر وقت نزاعلا شوب
 عمر ایتہ لر، کچکنه گنه سبیلر ایچون ده بر برین اولتر شه لر، ماللرن تالاشالر
 ایدی. آرالرنده اتفاق دیگان نرسه یوق، فقط بعض وقتلرده یساقلا شوب
 صوغشو ایچون گنه بعض قبیلہ لر اتفاقه کیله لر ایدی. حج آیلرنک غنه بر برینه
 ظلم ایتمیلر، صوغشمیلر ایدی. صوغشوب عمر ایتدکلرندن اوق، سنگو،
 قلچ استعمال ایتوگه، آطقه منوگه ماهر ایدیلر.

عربلرده علم معرفت یوق، اوقو یازو بلوچی ده بیک آز، بار علم لری
 فصیح شعرلر و خطبه لر سویلاو وشونلرنی حفظ ایتو ایدی. کوبسی حیوان
 تربیه ایدوب، کتوکتوب معیشت ایتہ لر، قایولری شام، یمن طرفلرینه کروان
 یورتوب سودا ایتہ لر، حج وقتلرنده زور بازارلری (یارمینکهلری) بولا ایدی.
 عربلرده بیک کوب ناچار عادتلر شایع بولوب، جهالت گه چومغانلر ایدی.
 کشی اولترو، تالاو، زنا قیلو، بیک واق نرسهلردن شوملانو، خمر ایچو
 بیک شایع ایدی. بعضلری فقیرلکدن قورقوب بالالرینی تریلای دفن ایتہ لر،
 تز بالا طوغودن شوملانہ لر، اوسدیروب ایرگه تابشرو دن عارلنوب هلاک
 ایتہ لر، خاتون قزنی و صبیلرنی میراثدن محروم ایتہ لر ایدی
 کشینک علمینه عقلینه قاراب توگل، بلکه نسل نسبینه قاراب یورتہ لر،
 نسل ایله بیک مافتانالر ایدی.

عربلرنک، مسافرلرنی حرمت، قرنداشلرنی رعایه ایتو، جوماردلق، سوزده
 توغریلق، آشاو ایچوده کیومده تکلفسزک آز نرسه ایله قناعتلنو، آچلق
 وهر توری آغرلقلرغه صبر ایتو کبی کورکام عادتلریده بار ایدی. عربلر
 سوزگه ماهر، یوره کلی، بهادر، اوتکون ذهنلی بولوب کوبسی خطبه لرنی،
 شعرلرنی بر ایشدو ایله حفظ ایتہ لر، کیرهک وقتده بر حرفن یا گلشمای اوقیلر
 ایدی. نسللرن نیچه بابالرغه چه یا گلشمای سانیلر ایدی.

عربلر اولده ابراهیم علیه السلام شریعتی ایله عمل ایتسه لرده، لکن
 ابراهیم علیه السلام وقتندن بیرلی اوچ مک یلدن آرتوغراق وقت اوتدیگندن،

اعتقادلری بوزولمیش، ابراهیم علیه السلامدن قالغان دیننی بتونلای اوزگارتمشیر ایدی.

رسول اکرممز کیلدکده کوبسی پتلهرغه، بعضلری آیغه، قویاشقه، یلدزلهرغه و بعضلری اوتقه عبادت ایتوب، آرالرنده تورات، انجیل برله عمل ایدوچیلرده بیک آز ایدی.

اعتقاد بزوقلغی شول درجه گه یتکان ایدی که: بعض قبیللر پتلهرنی قامردن، حلوادن یا صاب شوکا عبادت ایتلهر، آچلق بولسه شوندن یاردم صوریلر، اگر مقصودلری حاصل بولماسه اول پتنی جیولوب آشیلر، ایدی.

عربلرده ابراهیم علیه السلامدن قالغان: نظافتکه رعایه، مسافرلرنی حرمت، اولکلرنی یووب کفنلاو، غسل قیلو، سنت قیلو کبی کورکام عادتلرده بار ایدی.

عربلر کعبهنی بیک عزیز بلوب، هر ییل حج گه کیلوب طواف ایتلهر پتلهرینه قربانلر بوغازلیلر ایدی. لکن حج ایتکانده «گناه ایدیله تورغان دنیا کیوملری ایله عبادت ایتمايمز» ديه کیوملرن صالوب، ایرلر و خاتونلر، آنادن توغمه یالانغاچ طواف ایتلهر، اعتقادلرنچه اول کیوملرنی هیچ برکشیکه کیارگه درست بولمديغندن اول کیملر چیروب اسراف بولا ایدی. کیوم ایله طواف ایتمک قریش قبیله سینده خاص ایدی.

عربلرنک بونلردن باشقه بزوق عادتلهر یده بیک کوب بولوب، بالالریک شونلرنی کوروب تربیه لندیگندن، آنلرنک توزالو احتماللری یوق ایدی.

اگر برکشی: «عربلر، اون بیش یکرمی یل ایچنک همه سی اویغانورلر اعتقادلری، اخلاقلری توزالور، اتفاغه کیلوب عدالتلی قوتلی بر حکومتلری بولور، بتون اطرافلرن قورقتوب طورلر. بواشلرنک همه سن بر ذات اشلار» دیسه هیچ کم اینانماس و هر کشی کولهر، سویله و چیکه جولهر، دیب حکم ایتلهرلر ایدی. زیرا نیچه مک یللدن بیرلی علمسز، معرفتسز بدوی بولوب کیلگان بر خلقنک اون بیش یکرمی یل ایچنده اویغانوب توزالوب کیتولری دنیا ده هیچ کورلگانی یوق ایدی.

عصر سعادت

«عصر سعادت» دن.

رسول اکرم محمد (عليه الصلاة والسلام)، اعتقادلری اخلاقلری بزو لغان، نیچه مک یلدن بیرلی معرفتسنز غافل بولوب عمر ایتکان، هیچ حکومت و پادشاهلیق کورمگان، ترتیب نظام بلمگان عربلرگه پیغمبر بولوب یبارلدی. بندهلرنک دنیا، آخرت بختلی بولولرینه سبب بولغان یولنی کورساتوب، اول عربلرنی سوگره بتون انسانلرنی شول یولغه دعوت ایتدی.

دینگه دعوت ایتنه باشلاغاچ، قریش خلقی غایت قارشیدی، رسول اکرمگه بیک کوب اذا جفا ایتدیلر، نیچه مرتبه اولتوررگه قصد ایتدیلر. لکن اول مبارک ذات، نه قدر آغرلق کورسهده، غیرتینه اجتهادینه کیمچیلک کلتورمای، امید اوزمای، همان آفرینلاب یومشاقلق برله آکلاتورغه طرشدی، فقط قریش خلقی نک قارشوی تعصبی بیک قوتلی بولدیغندن، اون اوچ یل ایچنک ایکی یوزلاب گنه کشی ایمانغه کیلیدی. مکه خلقندن امید اوزگاچ، مدینه گه کوچوب اون یل طوردی. اسلام دینی نک تارالوی سوکفی اون یل ایچنده بولدی.

رسول اکرمز بو مدت ایچنده قیامتکله قدر باقی، عقل و حکمتکله موافق، بندهلرنک دنیا و آخرتده بختلی بولولرینه سبب بولغان دین کلتوردی. یوزلر بلسکه مکلر چه قبیلهلرگه بولینوب معیشت ایتکان عربلرنی بر اتفاهه جیوب، قوتلی بر ملت، زور بر حکومت یاصادی.

جاهلیت زماننده بولغان ظلم، خیانت، تالاشو، یاقلاشو، اولترولرنی بتوروب، همهسن عدالتلی، تیگوز حقوقلی، بیلگولی نظامغه قویدی. نیچه یوز یللردن بیرلی قانلرینه سویا کلرینه سگوب کیلگان بزوق اعتقادلرنی، شوملانولرنی بتوروب فائده و ضرر ایتوچی اللهغنه، هر ایشده فقط الله نک رضالغن، توغر یلقنی غنه ایش قیلورغه کیرهک، شوملانولر همهسی نادانلقدن غنه کیلگان جاهلیت، عادتلری ایکانن کامل توشوندردی.

عربلر آراسنده بولغان بزوق عادتلرنی، عقلغه خلاف اشلرنی، نسب
 ایله ماقتانولرنی بتوروب، بتون عربستانغه اسلام وعدالت تاراتدی.
 هر کمگه علم اوگرانو فرض ایکنن بلدروب، خلق آراسنده، اوقو یازو
 بلمگان کشیلرنی آرتدرغه طرشوب، اسیر توشکان کافرلردن بولسهده اوقوتدردی.
 معرفتلی، اجتهادلی، توغری آدملرنی آرتدرغه طرشدی. خلاصه: اول رسول
 محترم، اعتقاد، معامله، عادت جهندن بیک توبان درجده بولغان عربلرنی
 ایگ یوقارو درجه گه چغاردی؛ آنلرنک طبیعتلرنده بولغان ظلم ماقتانو اورنینه
 انصاف، طوپاسلق اورنینه ملایمت، دشمانلق اورنینه محبت والفت نزاع و صوغش
 اورنینه صلح وطنوچلق، نادانلق اورنینه علم ومعرفت، تارقاولق اورنینه اتفاق
 زنا فحش اورنینه عفت، ضلالتلری اورنینه توغری اعتقاد واللهدن قورقو،
 بالقالقلری اورنینه اجتهاد اورناشدروب قوتلی معرفتلی، عدالتلی بر ملت ایتدی.
 قرآن ورسول الله شرافتنده، صحابه لرگه ایکنچی تورلی جان کردی اوقو
 یازو بلمگان، خمر ایچو، پتدرغه عبادت قیلو، شعر سویلاو، کتو کوتمکدن
 باشقه هنری بولمغان عربلر؛ معرفتلی دنیا و آخرت ایچون غایت اجتهادلی
 ذاتلر بولوب کیتدیلر، بزوق اعتقادلرن، بزوق، عادتلرن تاشلاب ماللرن
 جانلرن آیامای بتون ذهنلرن قویوب دین اسلام وتوغریلق ایچون طرشدیلر.
 مسلمانلر، قرآن حدیث ایله عمل قیلولری، اللهغه توکل ایدوب دنیا
 و آخرتلرن توزاتورگه اجتهاد ایتولری آراسنده (ایکنچی لردن قورقوب نوگل)
 بلکه بتون اطرافلرنک بولغان پادشاهلرنی قورقوتوب توردیلر. همه سی عربلرنک
 بو قدر تیز اویغانوب ترقی ایتولرینه، بو قدر اتفاقلی بولولرینه ایسلری کیتدی.
 عربلرنک جاهلیت زماننده بولغان اعتقاد، اخلاق بزوقلقلری بتوب همه سی
 (ایر خاتون، بای فقیر نسبلی نسبسز، قل خواجه) نک حقلری رعایه ایدیلوب
 معرفت، عدالت ایله بر بزینه محبت ویاردم ایدوب راحت یاشادیلر. هر اشنی
 مستحقلرینه طابشرادی. (حتی رسول اکرم حضرتلرنک وفاتی وقتنده، شام

سفرىنە حاضرلىگان، عسكەرنىڭ باشلىقى آتا آناسى قىل بولغان ۱۸-۲۰ ياشارلىك اسامە بن زىد ايدى. رسول اكرمەزدىن سوڭ خىلفاء راشدىن، دىن اسلامنى توغرىلىقنى نىشرايتارگە طرشدىلەر. بىك كۆب آدملىر، دىن اسلامنى ايشدوب عقل و حكمتكە موافق تابوب، يراق يىرلردىن كىلوب مىسلمان بولدىلەر. عربلەر عالمىڭ تورلى طرفلىرىنە سىياحت ايتدىلەر، بىك آز زماندە، عالمىڭ بىر طرفىدىن ايكىنچى طرفىنە قىدر دىن اسلام تارالدى.

اول وقتلردە مىسلمانلەر، قرآن وعظلىرىنە، رسول اكرمىڭ سوزلىرىنە وسىرتلرىنە كابل رعايە ايدوب، شونلارنى يول باشچى توتوب اجتهاد ايتلەر ايدى. مىسلمانلارنىڭ دىننى چىن آڭلاب معىشت ايتكان، بو نورلى زمانلرىنە «عصر سعادت» دىورلەر.

شهر شرف

شمائل شريفه

«عصر سعادت» دن

اوصاف رسول: پىغمبەرمىز محمد (صلى الله عليه وسلم) غايتدە كوركام.

نورلى يوزلى، طولى گودەلى، سلامت بدىلى ايدى.

اوزونچەراق بويلى، ايك باشلىرىنىڭ آراسى وكوكراگى كىڭ، كوكراگى ايلە ايچى تىگوز ايدى. زور باشلى، كىڭ ماڭلايلى، آزغىنە قىزلىق قاتوشقان آق توسلى، توڭارەك يوزلى، غايت مهابت چەرەلى ايدى. نورلى يوزن آڭسىزدىن كورگان كشىنى مهابتى باصوب قورقوب كىتار، صحبت والفت ايتكان آدم جان وكوكلىدىن عاشق بولور ايدى. بىر قاينغولى آدم مبارك يوزن كوردكە قاينغوسى بتوب شادلىق حاصل بولا ايدى. قارە زور كوزلى، نچكە اوزون قاشلى، اوزون كرىپكىلى، اورتاسى آزغىنە قالىق برونلى، زورراق آغزلى. تىشلىرى بىك آق وسىرەك ايدى. كوزى بىك اوتكون بولوب كوندزدە يولدىلارنى، قارانغو تونلردە نچكە نرسەلرنى كورە ايدى.

قاره صقاللی، قاره ساچلی، ساچی آزغنه بودره بودره بولوب آخر عهزنده
ساچ وصالنده بر نیچه بورتوك گنه آقلى بار ایدی. قولى بيك يومشاق
وكياڭ، بلا كلرنده و آياقلىرنده سيرهك توكلر بار ایدی.

يورگان وقتلرنده، اويصو يرگه توشه تورغان كشى كى آياغن کوتاروب،
زور آطلاب يورى ایدی. يورگانده تورلى طرفقه (آنده مونده) قار اماينچه
آلدينه يرگه گنه فاراب اويلاب يورى، بر طرفقه قارارغه تيوش بولسه كوز
چيتى برله گنه توگل، بلكه بتونلهی بر ولوب قارى، كوب وقتده صحابه لرنى
آلدن يياروب اوزى آرتدن باره ایدی.

فصاحت وسويلاشوى: كوركام طاوشلى، تاتلى وملايم سوزلى، سوزى
غایت اثرلى وتكلفسز ایدی. سوزنى كيرهك وقتده ضرورت قدرليگنه سويلى،
اويناب سويلامى، اصلا نچار اشهكى سوز سويلامى، آز سوز برله كوب
معنى آڭلاته ایدی.

سوز سويله گانده اويلاب فكر لهب، هر كم آڭلارلق آچق ايدوب آقريئلق
ايله سويلى، سويله گان سوزلرن كامل آڭلاب، يا كه صاناب توررغه ممكن
ایدی. يخشى آڭلاتو ايچون بعض سوزلرنى اوچار مرتبه تكرر ايتنه، سوز
سويلى باشلاسه بتون مجلسن مهابت باصوب، همهسى توقتالوب اخلاص ايله
طكليلر ایدی.

سوز سويلى گانده آزغنه جلمايوب سويلى، آرتق سوزلر قاتوشدرمى،
سوزن آڭلاتمى قالدرمى، آرتق قچقروب سويله مى ایدی. فقط وعظ خطبه
سويله رگه باشلاسه، يا كه قيامت احوالن سويله سه يوزى قزاره، طاوشى کوتاريله،
غيرت ايله اثرلى ايدوب سويلى ایدی.

معامله سى: ايو جماعتارينه وچيت كشى لرگه، حتى دشمانلرينه آچق
يوز، تاتلى سوز ايله معامله ايتنه، قايغولى كشىلرنى يوانورغه طرشه ایدی. هر
كمگه اوزى سوه تورغان اسمى برله چاقره، اوچراغان آدم لرگه ايلك اوزى
سلام بيره، كورشورگه باشلاب فولن صوزه، اول كشى اوزى ييارميچه قولن

بىارمى، بىر آدم سوز باشلاسه بتوروب اوزى آير يلوب كىتكاننى كۆتە، سوزىن بولىپ تاشلاپ كىتمى ايدى.

كشى گە بارسە آلدن خبر بىروب، اذن صوراب، سلام بىروب كره «كم بار» دىب صوراسه لر «مىن» دىو جواب بىرماي «محمد» دىب اسمى بر له ايتە، كىچ ايوگە كرسە يوقلاغانلر اويانماسون، دىو آقرنراق سلام بىره بر آدم چاقرسە «لبىك» دىب آچق يوز ايله جواب بىره ايدى.

بىر مجلسكە بارسە قاينك اورن قالسه شونده اولتوره، آرتق تعظيم ايتولرن ياراتمى، مجلسدە هيچ كمدن آلغە چغوب اولتورمى، كشىگە تابا آياغن سوزمى، مجلسدە بولغانلر نىك برسینه قاراب سويلامايىنچە ھەمەسینه التفات ايدوب، تاوشلامايىنچەغنه سويلى، مجلسندە بولغانلر نىك ھر قايسى حضرت رسولگە ايتىق ياقىن مىن بولووغە كىرەك دىب اويلى ايدى.

يىكل مجلسلى بولوب، مجلسندە دنيا و آخرت ومعىشتە مسئالەلرندىن سويلاشە و كىكاشە، بىر كشى گە سوز سويلاسە آگا بتونلاي بورولوب ايتە، كشى نىك سوزىن بولىپ ايكىنچى سوز باشلامى كشى گە ايسى كىتكان كشى توسلى بىك توغرى قارامى ايدى.

مجلسندە نىندىن عجب اش بولسەدە قچقروب كولمى، بلكە جلمايو بىغنه قويا، نچار سوز سويلەگان كشىلرگە قاطى بەرىلمەي، بلكە سكوت ايله التفات ايتمايىنچە اوتە، يا كە يومشاقلق بر له تىنبىھ ايتە ايدى.

صحابەلردىن بىر كشى كورنماسە آنى قايفورتوب فلان قاينك كورنمى، دىھ صوراشە، آورو بولسە حالن صورارغە بارا، اولسە جنازەسینه حاضر بولا ايدى.

ايكى كشى يا كە ايكى قبىلە آراسىندە نزارع طاوش بولسە، قتورتوب آرالرنىك دشمانلىق آرتدرغە توگل؛ بلكە ممكىن قدر آنلرنى بر بىر يله كىلشدررگە طرشە، كشى نىك حاجتن اوتارگە سوه، ھر كم نىك عقلينە قاراب سوز سويلى، در جەسینه كوره حرمت ايتە، هيچ كمنى اوزىندن نفرت ايتدرمى، كشى نىك ناچار لغىدىن بىگرەك يىخشىلغن كوررگە طرشە، كشى نىك عىبن تىكشورمى، عىبى بولسەدە

یوزبینه اورماینچه بلکه: «ای جماعت! فلان اشلارنی اشلاماسکه تیوش» دیوب
 عمومگه ایته، خاصلاب ایتهمی ایدی. هر کم ننگ کوکلن تابارغه طرشه، کشیننگ
 خاطر ن قالدرونی سویهمی، هر کمنی بر توسلی رعایه ایتوب، بوالوغ یا که بای
 کشی دیب ایسی کیتهمی، بودر جهسز فقیر کشی دیب حقارت التفاتسزلق
 دورسانمی ایدی.

تواضع و شفقتی: هر کم گه تواضعلی، توبانچیلکلی، مرحمتلی ایدی.
 مجلسکه کردکده صحابه لرننگ اورنلرنندن تورولرن سویهمی، فایده اورن بولسه
 شونده اولتوره، اوزینی هیچ کمدن آرتق توتهمی: «بن بر قل من، قللر اولتورغان
 کبی اولتورهم، قللر اشغان کبی آشیم» دیه ایدی.

ایشاک که، آطقه، دوه گه آطلانه، بعض وقت یانینه کشی آطلاندره،
 فقیر، مسکین لرننگ حاللرن صوراشه، آنلر ایله اولتوریشه، هر قایوسینه یاردم
 ایتار گه سوه؛ یتیم، فقیر، ضعیف، طوللرغه و باشقه محتاجلرغه یاردم ایتار گه قز یقدره ایدی.
 نه قدر خادملری و قلملری بولسه ده ایو جماعتلرینه خدمت ایدیشه،
 قویلرن صاویشه، حیوانلرغه آشارنجه بیره، این سبوره، کیرهک نرسه ارن آلورغه
 بازارغه بارا، آلغان نرسه سن اوزی کوتاروب قایته، اوزیننگ کیوم یرتقلرن
 تیگه، کیومن پاکیزه لی، اوزیننگ خدمتلرن هیچ آغرسنمای اشلی، بعض وقت
 حیوانلرغه صاوت ایله صو ایچرگانک ایچوب بتکانچی مبارک قولی ایله کوتاروب توره ایدی.
 قوناق کیلسه: «مرحبا، خوش کیلدنگ» دیو آچق یوز ایله قارشى آلا،
 قوناق استینه نرسه صالا، بعض وقت اوزی آستنده بولغان نرسه نی قوناقغه
 بیروب اوزی یرگه اولتوره ایدی.

بروقت قوناقلر کیلوب اوزی خدمت ایته باشلادقده، بعض صحابه لر:
 «یارسول الله! سز اولتریگنر، اوزمز خدمت ایتهمز» دیگاچ، جوابنده: «آنلر
 مینم صحابه لرنی حرمت ایتکانلر ایدی، مینده اوزم خدمت ایتونی سوه من» دیدی.
 حیوانلرغه، خدمتچیلرگه صوغو، تل اوزاتونی، کشی اشلا گانکده قاراب
 ترونی سویهمی ایدی.

انس بن مالك ايتە: «بن رسول الله غە اون يىل خدمت ايتدم: نيك بولاي
اشلادگوز ديب آچولانمادی. وهیچ کمئی صوقمادی وهیچ وقت اوفی ديبك ایتمادی». .
بر وقت سفرده صحابه لر، طعام پشوره باشلاب بعضسی ایت، بعضسی
صو، بعضسی قازان حاضرلرگه تتوندقده: «اول اشلرنی، سز اشلی تور یگز،
بن اوطن جیارغه بارام» دیدی. «یا رسول الله! بز اوزمز همه خدمتنی
قیلمز» دیگاج: «بله، سز اشلارسز، لکن بن سزدن آیریلوب قاراب ترونی
باراتمیم. الله، بر آدمناک ایدک شلرندن آیریم بولوین سویمایدن» دیو جواب بیردی.
یاقین یراق، ایر خاتون، خواجه، قللرنک همه سیننه قاتناشا، سویلاشه، بعض
وقت مزاح مطایبه ایته، بعض وقت قللر برله اولتوروب بر طباقدن آشی،
صحابه لرنک صبی بالالرن آلوب سوه، اویناته، ایتا گینه اولتورته، بن پیغمبر ديب
هیچ الوغلانوب تورمی، اصلا ماقتانمی، ایدی.

بر آدم کیلوب آرتق الوغلاب قولن اوبه باشلادفده: «اوزگوزنک بر
کشیگز من، پادشاه توگلمن آرتق تعظیم ایتماگز!» دیدی.
مکه نی فتح ایتکچ شادلانوب غیرت، مهابت کورساتوب کرر چاغنده،
باشن توبان سالوب، تواضع کورساتوب، قایغولی آدم کبی مکه گه کرمش
ایدی. بر آدم کیلوب مهابتندن قورقوب درلدهب توردفده: «بن قاتقان ایت
(قاتقان ایکمک) کیسا کلری آشی تورغان بر خاتون بالاسی من، پادشاه
توگلمن، آلاى ایسک کیتماسون!» دیمشدر.

عفو و حلمی: بیک کیگ خلقلی، یومشاق طبیعتلی، کورکام معامللی،
اوزی ایچون هیچ کمدن اوچ آلورغه تله می، اوزینه یمان معامله ایتکانلردن ده
عفو ایتوب، یمانلقغه قارشى یخشیلق ایتارگه طرشه ایدی.

احد صوغشمنک کافرلر، مبارک یوزن جراحته لب، تشن صندردقلرنده بعض
صحابه لر کیلوب: «یا رسول الله! بونلرغه بددعاء قیلساک ایدی» دیدکلرنده:
«بن خلقغه لعنت ایچون کوندرلامادم، بلکه رحمت اوچون کوندرلدم»، دیدی.
هم: «یارب بو خلق نادانلقلری برله شولای ایتهلر، بونلرنی اوزک عفو
ایت، توغری بولغه کوندرگل!» دیو خیر دعاء قیلدی.

بر یهودی رسول اللهغه کیلوب: «یا محمد! بور چمنی بیر، سز عبدالمطلب بالالری، همه گز بور چنی اوزاق توتنه سز» دیب غیرت کورساتوب یقاسندن طوتندی. مونی کوردکده، حضرت عمر یهودیگه کوزن تولتوروب قاراب: «ای بدبخت نه سویلی سن!» دیو غیرت کورساتدی. حضرت رسول هیچ آچولانهای «ای عمر! وقتی یتیمگان بولسه ده بور چن بیر، هم یکر می صاغ (دورت پوط) آرتدروب بیر، آنسی سنک قورقوتقانک ایچون بولور» دیدی. یهودی بو معاملهنی کوروب: «بن، تورانده: یباریله چگی خبر بیرلگان پیغمبر اوزی ایچون اوچ الورغه طر شماس، دیه کورگان ایدم، حق پیغمبر ایکانسن، تجر به ایچون گنه شوندا این ادب سز لک ایدم» دیه ایمانغه کیلیدی.

جومار: لغی: بیک جومارد بولوب، هر کم ننگ حاجتن اوتارگ طر شه، فولنک بولغان نرسه نی هیچ آیامای بیره، هیچ بولماسه یخشی سوزی ایله شادلاندره، یا که انشاء الله حاجتک فلان وقتده بولور دیه کوکلن تابه، اوزینه نه قدر غنیمت ماللری، هدیه ار جیولسه ده بیک کوب زکات ماللری قولینه تابشر لسه ده، هیچ برینی اوزنده توتمای فقیر و مسکین لرگه و تیوشلی اورنلرغه صرف ایته ایدی. حتی اولگان وقتنده بر کیومی رهن ده (زا کلادده) ایدی. بر وقت توفسان مک درهم آچه کیلگچ بر پالاسقه قویدروب، اورنندن تورغانچی هیچ نرسه قالدرمی تیوشلی اورنلرینه تاراتوب بتورمش ایدی. بر آدمگه بلا کیلسه، مالی هلاک بولسه، شول کشیگه یاردم ایته، قایغوسیننی بولیشه ایدی. بعض وقت محتاج آدملر کیلوب بر نرسه صورغانک بیدر لک نرسه سی بولماسه: «بار! فلان آدمدن بور چقه آلوب تور، آچه هم بولدفک اوزم توله رمن» دیه ایدی. صدقه آلمی و آشامی، اما هدیه (بولهک) کیلسه از اولسه ده قبول ایته، و آکا قارشى هدیه بیره. کیلگان هدیه نی اوزی گنه توتمای باشقه لرغه ده بولیب بیره ایدی.

معیشتی: آشاو، ایچو، کیوم واسبابده برده تکلفلنمای، معیشت ایدر لک قدر کیره گنچه گنه آشی کیره گنچه گنه یوقلی ایدی. کوب وقت اوزی و جماعتلری آریه ایکماگی و خر مه اشاب یا که سوت ایچوب معیشت ایته، بر درجه کوکلی

بولغاچ آشاودن توقتالا، طویغاندن آرتق آشامی، صول قول ایله آشاونی سویمی،
 آشاغانچه قولن یووب اولتوره، طعام اولنده بسم الله ایته، اوز آلدندن غمه
 آشی، صوکنندن اللهغه شکر ایتوب توقتی، قوللرن یووه ایدی.

آلدینه کیلگان طعامنی بو فلانچه رک بولغان ایکان دیب عیبله می، تلاسه
 آشی، تلاماسه: «آشاگز مینم اشتها م یوق» دیو سکوت ایته، آشارغه کوب
 قایغورتماینچه، آلدینه نه کلنورسه لر شونی آشی، طعامنی کچره ک قابوب یخشی
 چاینب آشی، ایچکانده بردن ایچماینچه بولیب بولیب (صولو آلوب) ایچه،
 آش نڭ بیک قاینارن سویمی «قاینار طعام برکتسز بولا» دیه ایدی.

کوبره ک وقتده قبلهغه قارشو اولتوره، کیچ ایرتهرک یاته، یارتی توندن
 صوڭ نوروب تهجد نمازی اوقی، صوڭره ایرته نمازینه قدر دخی یاتوب توره
 خرمه مونچالاسندن یاصالغان توشا کده یوقلی، قایو وقتده پالاص ده قایو وقتده
 یرگه یاتوب ده یرقلی ایدی.

کیومده تکلفسز بولوب مامقدن، یوندن، جیتندن هر تورلیسن کییه،
 باشینه کوبره ک چالمه، بعض وقتلرده بورک، عید جمعه کونلرنک وایلچیلر کیلگانن
 کییه تورغان مخصوص کیملرینک بار ایدی.

هیچ وقتن بوش اوتکارماینچه، اللهغه عبادت و مناجات یا که اوزینک
 و مسلمانلرنک مصلحتلرن قاراب اوتکاره، باشینه بر اش توشسه: «یارب!
 توغر یلقغه کوندر گل» دیه اللهدن یاردم ایسته ب کریشه ایدی.

هر اشی ترتیبلی، نظاملی بولوب، کونینک اوچدن بر الوشین عبادت یرله،
 بر الوشین اوز اشلری کشی اشلری و عامه مصلحتلری ایله بر الوشین ایو
 جماعتلرینک اشلری ایله اوتکاره ایدی.

ایشلا گان ایشلرن سویلاب صاناب یرونی یاراتمی، ایشلا گان اشلریله
 ماقتانمی ایدی.

ماقتاسه لر کوتاریلوب اوچونوب کیتمی، یمانلاسه لر، قاتی سوز ایتسه لر
 ارتق کیفسزلنمای همیشه اوز اشنگ بولا ایدی.

نه قدر ماللری آرتوب تورسده، همان درویشلر چه تکلفسز معیشت ایته، قولندهغی مالنی اوزی وجماعتلری معیشت ایتارلك آلوب، قالغانن فقیرلرگه، وتیوشلی اورنلرغه تاراته، بایلق ایله طبیعتی، معیشتی اوزگارمی ایدی. مکهده وقت کافرلر طرفندن هر تورلی اذا جفا کوروب، اسلام ضعیف بولوب تورغانده تواضعسی، شفقتی، طبیعتی نیچوک بولسه، مدینه گه هجرت ایدوب، هر طرفه اسلام نوری تارالغاچده همان شول طبیعتده بولدی.

نظافت وپاکلگی: تن وکیوملرینی هر وقت پاک طوته؛ طهارت ایله یوری، مسواک استعمال ایته، خوشبوی سورتنمگاننده مبارک بدنلرندن خوش ایس کیلوب توره، بر آدم آنک ایله کورشسه بتون کون قولندن خوش ایس کیلوب توره، یورگان یولنده خوش ایس قالا ایدی.

مبارک کوزینه سورمه تارته، ترناقلرن اوزون یورتونی سویهی، ساچلرن مایلاب پاکیزه یورته، خوش ایسلی مایلر سورته، صحابه لرنکده پاکیزه و خوش ایسلی بولوب یورلرن سوه، وشوگا قزقدره: «دین پاکلر گه بنا ایدلگان، پاکلك دین نك اصلی» دیه ایدی.

توکل و شجاعتی: غایت بهادر، هیچ فورقو دیگان نرسه نی بلمای، صوغش وقتلرنده دشمن غه ایك یاقین کشی بولا ایدی. هر ایشنده الله غه توکل ایدوب، الله دن یاردم سوراب، کامل اخلاص واجتهاد ایله اشکه کرشه، اوزلری قدر نیچه الوش کافرلرگه قارشى بیک آزعسکر ایله قارشو چغه وغالب بولا ایدی. الله نك توغری آدملرگه یاردمچی ایکانینه کامل اینانغان ایدی. احد، حنین صوغش لرنک صحابه لر قورقوب نارالوب کیتدکده، اصلا اورنندن ده قوزغالماي تورمش ایدی. بر وقت سفرده، فلچن بر آغاچ بو طاغینه ایلوب یوقلاغان چاغنده بر دشمن عرب کیلوب، فلچن آلوب: «یا محمد! حاضر سنی اولتوره م، سنی میندن کم قوتقاره؟» دیدکده حضرت رسول: «الله صاقلار» دیگان ایکان، شوندن عرب نك کو گلینه قورقو توشوب، قواوشاب قولندهغی قلچی توشوب کیتمش ده، رسول الله قلچنی آلوب: «ایندی سینی کم قوتقاره؟» دیمش، عرب: «یا محمد مرحمتك قوتقارسه قوتقارر» دیدکده عفو ایتمش.

پیغمبر.

چنانکم صایلادی تگری مینی بو حق پیغمبر دیب.
 مینی فضلینه لایق کوردی فرمانم تو گه لله ر دیب
 شولوق ساعت اوز مدن، باشقه اوردن باش کوز آلدیده
 سویله ر گه باشلادم حقنی، کشیلرنک کوز آلدیده.
 کیرهک بابیمی، فقیرمی، پادشاهمی کورسه تهم عیبین،
 اوفیم یالقنلی آیتلر قارار او بوق هیچ بره و کیفین.
 کرشدم مین محبت که، قرنده شلککه ئونده ر گه
 آشامی، اچی کوندز، کیچ بلهن باش قویمی مندر گه.
 جمیع افر بام، دوستلر، قرنداشلر، زمانداشلر
 میکا قارشی قو طور دیلر، رحیمسز آطدیله ر طاشلر
 سویله ندی اوستمه کوب افترا، بهتان اوصال تلدر
 سیبلدی زور حقارت برله حتی باشمه کوللر،
 خدایغ، فیلمدم اوپکه ظلملردن، قهرلردن.
 تله نچی رهوشی برلن مین قاچوب چقدم شهرلردن.
 منه حاضر یاپا یالغز طور ام بر چیتده، صحرا ده
 ایتهم طاعت کوزم، کوکلم تماما عرش اعلا ده
 کوز آلدیم کورهم، مک، مک قدر یه شرین جهانلرنی،
 کورهم بولغان، بولاسی بار چه یخشی هم یمانلرنی
 کورهم عادن، ثمودن بار بولوب اوتکان خلقلرنی:
 کورهم دیگگز توبن، اویناب، یوزب یورگان بالقلرنی.
 میکا فل آنده بار جانوار: آرسلان، حتی قاپلانلر
 نیلر گه تیمه سلکنک مقدس عهدن آغانلر،
 دعامنی طشکی یولدنلر، کچیسی، زورلری برگه،
 مینی تعظیمیلر شادقله اویناب نورلری برله.
 اگر فای چافده شاو - شولی شهردن آرقلی اوتسه م
 یانوب روحانی اوط برله، آشقغان حالک یول طوتسه م،

ميڭا شول حالده قار طلر بر حقارت كوزلرن يورتوب،
 او گتليلر صبيلرنى ميڭا بارماق بلهن تورتوب:
 «قار اغز اى صبيلر! بوكشيني، سز گه عبرت بو،
 ارامزده ايدى كو بدن تو گل موندن ئلگرهك بو
 تكبر اول، طوراسى كيلمىدى بىزنىڭ آرامزده،
 صبيلر آلگىز عبرت، بو مسكىنگه قارا گزده:
 كوره مسز نيندى بىتكان هم آرقلانغان، فقيرلنگان،
 ضعيفلنگان، طالانغان، اوستى باسى نيندى كرلنگان!
 اشاندرمىچى بولدى اول چولهر! بىزنى ايمش تگرى
 آنڭ اوزى بلهن سويلدى، آڭار كىلنگان ايمش امرى!
 ايمشده بىزنى ئوندەرگه آڭار تگرى اوزى قوشقان،
 كوره مسز نيندى خور اول هم جهان خلقى آڭار دشمان؟»
 ع. توقايف.

سليم باباى.

«اسما» دن.

سليم باباى، عباس ملائىڭ آتا آناسى زمانه سندنبر و طورور، جاي
 كونلرنده اومارطه صاقلار، قش كونلرنده واق توياك يومشله يورر، آلتمش
 ياشارلك بر قارت ايدى.
 آتا و آناسى وفات بولوب، يورت تدبيرى عباس ملاغه فالديغى صوگنە
 سليم باباى هم اولگى منصبده قالمشيدى. عباس ملا «بىزنىڭ آتا بلمگان»
 دىيور بالالردن اولما دىغندن، آتاسى زماننده اولان حال و معاملهرى، آتاسىنىڭ
 دوستلرنى جهله سنى اولگى حالنده طوتار ايدى.
 سليم باباى هر نه قدر اومارطه قارا اولچى سى ايسهده، باشقه اومارطه
 وقيار قارا اولچيلرى قىيلندن يوق يره قارطايمش دگل بلكه كچمش زمان
 خبرلرنى، آتا بابا مقاللر ينى، مى مثللرنى، اهل اسلامه مناسبتلى اولان حكايه لرنى
 اوقولاچق بر كتاب ايدى.

ایسکی تار یخلمزی سویلدکنده، ایسکی عصرلرنی وایسکی عصرلک
خلقلرنی تمام کوز اوکنه کیتورر ایدی. اوگوزلر یگوب، آر بهلرنلک کوپچکلرنی
صاری مای ایل، مایلاب، صرت اوستلرندن یر ولرنی سویلدکی وقتک دگلاوچیلر،
کندیلرینک تیمر یول، پاراخود، تیلیغرام تیلیفون زمانه سنده ایدکلرنی
اوتتوب، ایسکی دنیا کشیلری اولورلر ایدی.

سلیم بابای، یالکیز عباس ملاغه دگل، هر تورلی خلقه یاری طورغان
ایدی. بونک حکایه لرندن امامار شا کردلر، بایلر، عواملر، خاتونلر و قزلر
بارچهسی لذت آلورلر ایدی.

سلیم بابای، یالکیز عباس ملا باباسی اولمای، بتون خلق باباسی ایدی،
سویلدکی وقتده، باشقه حکایتچیلر کبی یالندرماز، تکبرلنماز، ایرکه لنماز ایدی
هم نه قدر لذتلی ایدوب سویلر، اصلا یوتکرماز، تماق قرماز، اورنسر یرده
سوزنی تکرار ایتمز، قولنی هواده یورتماز ایدی.

کندی ملی تار یخلمزی و تسابشمقلر مزی بیلمکده نظیرسز کمسه مزی
اولدیغی کبی، قورای اوینارغه، یرلارغه اولان ماهرلگی عقللری حیران ایدر ایدی.
جای کوننده اول قارشو سنده اولان تاو باشندن موگایوب یرلاب یررگان
داوشلرینه بتون اول خلقی اویقولرندن اویغانرلر، طشقه چغوب کامل راحتلک
ایل دگلاب اوطوررلر ایدی.

قمز ایچار ایچون کلمش، ترکی دیلی اوقمده اولان برروس استودینتی
سلیم بابایینک صاف و فالون داوش ایل:

«ای قایه اول کون که، بزده

شب طرولر بار ایدی؛

اما دشمنلرده غملمر،

ایچ پوشولر بار ایدی.

بر زمان چغار ایدک بز

قرغه دوست ایشلر ایل؛

آنده اوینلر، کولولر،
 سیکرولر بار ایدی.
 هی عمرلر اوتدی کیتدی،
 قاین کیتدی اول زمان؟
 قاید اول شب های، هولر
 گفتگولر باری ایدی!»

دیب یرلادیغنی دگلاب طور وب، مسقوایه قایتدغنه نوطهغه آلدرب «سلیم»
 اهی ویرمشدی.

سلیم بابابینک مای، اییون آیلرنده خلقلر اورنلرینه کروپ یاندقلری
 سوکنده اوینامش، قورای داوشی، استانسده اولان الیکتریق بتون شوره
 اولان فرغلر نی اشلندگی قبیلندن، قارت یاش؛ ایر، خاتون؛ یکت، قز
 جمله سینک کوکللرینی سلکتور ایدی.

بو ونلرندن، آرقه سویه کلرندن سزلانوب یاتمق اولان قارتلر، اورنلرندن
 سیکروب طور دقلرینی بلمای قالورلر، و «های اوز کلرم اوزله!» دییورلر ایدی.
 کیلونلر نی سوگوب، قروب، بی مزه ایدوب یورمکده اولان قاین آنالر
 بونک قورای اویناوین یا که یرلادیغنی تاوشلر نی ایشتدکلرنده مای کبک
 یومشاروب کیدرلر، کیلونلرینک قصورلقلر نی عفو ایدرلر. عفوگنه دگل،
 اورشدقلری ایچون عذر ایدرلر ایدی.

سلیم بابای قورای اویناغان یا که یرلاغان کیچهده یاش کیلونلر بیک
 راحت یوقلارلر و کوکللی دوشلر کوررلر ایدی.

غافل ابن عبدالله

«یاش عمرم» دن.

قایا کیتوب غائب بولدی صبی چاغم

یا کما پشکان آلمه کبی ایکی یاغم،

کوزگیگه کوزم صالوب یوزم کورسام

حسرتلرم مک مرتبه آرتنه طاغن:

قار او برله کوزگه توشه صاقال مبیق،

کوز توبلری ایتی بتوب بولغان فبیق،

مونی کورب یاش زمانلر ایسکه توشوب،

زار فیلوب، آه اورامن طنم جیبوب.

بیش آلطیده زمان قیمت مثل آلطون

شول وقتده اوقتدیلر ایمان شرطن،

بریلده ایچک طانوب، سوره بلیکاچ

«بوبالا زیرهک» دیدی اول خلقم.

اون بریاشده آلهه کیتدک ایکوچ قابات،

شول چاقده بزنی بلا آلدی قاماب

مقصودقه جیتهم دیوب طرشقاندده

آتا، آنا وفات بولوب صندی قانات.

آتا آنادن محروم بولوب قالدق یتیم،

حمدالله شوپله بولسه بولمادق کیم:

بودنیا، نی کورسه تمهس ایر کشیگه،

هیچ زیان یوق اگر بولسه کوکرهک کیك.

منطقدن اون بیش یاشده آلدق درس،

اون آلطیده آلهه کیتدی، قیلغان هر اش،

هر مقصودنی حق تعالی اوزی بیورور،

توکل قیل! اجتهاد ایت، اشکه کرش:

اجتهاد ایتسه بنده آرتقه قالماس

یالقاوغه بخت دولت کوزن صالماس.

مین فقیر دیب اجتهادسز قاراب یاطقان،

دنیا، آخرت لذتنده کوره آلماس.

کوز صالدق اون ییدیده یخشی یرگه،

طرشدق قاتیشورغه یخشی ایرگه

همت ایله اجتهادم سایه سنده
 یخشی لر کوزن صالیدی بوفقیو رگه. ناله نیتین
 هر کشی اوز بلگانن قیلور اظهار!
 صحتبلر تأثیر ایته دبگان سوز بار. غان کبیر کبیر
 هر نیچک یخشیلر غه یولداش بو اوب نعا کلن لطف
 بدبخت او صالردن قاچ، قاچ زنهاریه؟ زنده میله
 اول زمان اوتب، کیتدی صودای آفغان. لغو بقلمه
 ماتور قزدای ایشک، آچوب، کیری یابقان، کبیر
 آه اور ساکده اول زمانلر کیری کیلماس
 به یله وندن اچقنغان اتدای چابقان.
 قایا کیتدی اویناب کولوب یورگان وقت؟
 بوز ماننی اوتماس کبی کورگان وقت، ساله زنده
 قش کونی مدرسه ده بر گه یاتقان،
 دوستلر ایله عیش و عشرت سورگان وقت؟
 قایده کیتدی قولنی قولغه آغان وقت
 بر بر سینه کوزلرن صالغان وقت، بیجه لماره
 بوزمان شول زمانلر ایسکه توشوب، ایشک باره
 یوره کنی یاندره در قالغان وقت.
 قایده کیتدی صیفیده یاتقان وقت
 فنجان ایله قمز لرنی طاتقان وقت،
 کیچ بولسه تعاطی افکار ایتوب
 سوز سویله ب اوزون طاکلر آطقان وقت
 قایده کیتدی شاد اولارق طورغان وقت
 بر برسندن مکتوم سرنی صورغان وقت،
 سین مصرغه، مین بیروت که بار امز دیب،

ایکی صدیق تورلی پلان قورغان وقت. ما دایا تسمه
 بر بر سینه صداقتی کامل بولوب
 سوزلرینی تورلی یاقغه بورغان وقت. ما دایا تسمه
 نى سببلى بیگرهك تیز اوتب کیتدک
 بر خدای نك لعنتی اورغان وقت. ما دایا تسمه
 قایدہ کیتدی؟ صدیقلرم کوکل خوشلر
 صحراغه چغار ایدک بار چه دوستلر
 بر سببلى خاطرمن محزون اولسه
 کوکلنی آچار ایدی تورلی قوشلر.
 بویله ماتور تورلی چه چهک اوسکان نیچک
 تورلی طرف باشن بوره یلرلر ایسب
 کوز صالساک آل قزللر منظرهسی
 خیانتسز صاف کوکلنی کیته کیچب.
 تورلیسندن چغوب طوره تورلی ایسلر
 بعضی سینه آصلنغان آل ییمشلر
 صراط کیچب فر دوسده اوطورغاندای
 شاد اولهرق اوطورهمن بز دوست ایسلر
 اوفای، قریم صحرالری فر دوسدای،
 موندہ یورساک بار قایغولر ایسکه توشمای
 هواسی صاف سرخاولرغه شفا بولا،
 صولاری آغوب یاطا صاف کهوشدای.
 بولوط یوق، هوالر صاف، کونلر طهق،
 یافراق ایله ئورتولگان یاشل چبق
 تورلی، تورلی یاشل، قزل نباتلرگه،
 روح کرتہ نورلی قویاش یالطراب چغوب،

ایدل بویى، هر تور لیدن آغاچلر بار
 جنت کې آغاچ آستی آفقان انهار
 چق توشكان چه چه كلر گه قویاش چغوب،
 یر اوستنده پیدا بولا تورلی نورلار.
 قایق برله صوده یورساك ایشك ایشب،
 شادلقلری جانلرگدن کیته کیچوب،
 یاز بولسه کسب هوا قیلوب یاطا
 مسکاو، قزان طلبه سی قمز اچوب.
 ایدل بویى بیوک یارنك باشلارنده
 اوطوره مز کوندز آغاچ آستلارنده،
 آرلی، بیرلی تورلی بالق یوروب طوره،
 قزلر كبك اون ییدی یاشلارنده.
 کیچ بولسه بو اور نغه توشه چقلر
 سیرهك، سیرهك سلکنه در یاش چبقلر
 بو صفتلی جزئی جنت اور نلرده
 جانلی بنده غافل یاطوب نیچك یوقلار؟
 یافراقنك آره سنده صاندو غاچلر،
 برسندن صوك صایر ارغه برسی باشلار
 صاندو غاچنك طاوشلری تاثیر ایتب،
 جیلسنز وقت سلکنه در یاش آغاچلر.

مجید غفوری

بولوطلار.

«بليك» دن

نيچك ماتور بولا ايرته برلن بولوطلار! آلا ر آلطون ايچنده گى آخاق
كبك يالتراب طورالر. صابان طورغايلرى كوتارلوب بولوطلار قاتنك كوك نك
قابقاسى توبنده صايرانان كبك بولادر. كوندز كوك هواده آغاروب يالتراب
تورغان چاقده بولوطلار بيك كوكلى كورينه لر، قوياش بايىغان چاقده آلا ر
طاغى بيك ماتور؛ قوياش بايوشنك آلا ر تورلى توسك بولوب تورلى نسته لرگه
اوخشيلر. قساي چاقده آلا ر بيوك پادشاه يورطينه اوخشيلار قساي چاقده
آلطوندىن، اصل طاشلاردن ياصالغان بيوك پادشاه نك تاختينه اوخشيلر. توتل
آي ياقتروب تورغان چاقده بولوطلار طازا آق بولالار؛ بولغان نسته ده
طنچلانوب شيرطلانغانك آلا ر يوقلانغان آق برنلار كتوى كبك بولوب طورالر.
صوك بوماطور بولوطلار نى نسته؟ گل صو طومانغنه، آلا ر بيك تيزبتالر بيك
تيز اونگارالر. كوك كوكراب ياونغانده آلا ر قارالار، واول چاقده آچوچان
كشى كى طولولانالر، آندن صوك صلواة كوپرى كورينه ده دنيا شاولاب
يا كغر ياونغانده بولوطلار قووانوب بيلمايوب طورالار. كشى نك عمر يده
بولوطقه اوخشاولى. گل شولاي اوتة. تيز اونگارە. بوگون كشى ياقطى
كوكلى، ايرته گه قارانغى، قايغولى.

مستشرق رادلوف.

زهرائ خانم

«مشهور خاتونلر» دن

سنبر ولايتنده «آچورين» فاميليه سينه منسوب اولان اسفنديار نام
بر تاجر ك قزى و «ترجمان» غزيتەسى صاحب امتيازى ومحررى اولان
اسماعيل بك جنابلرينك زوجه سيدر. قز ايكن وقتنده گوزل تركيچه وبر
مقدار روسچه تحصيل ايتەش ايدي. (۱۸۸۱-۱۲۹۸) تار بىخنده «ترجمان»

جریده سینک مقدمه لری اوله رق «باغچه سرای» شهرنده نشر اولنان بر نیچه ورقه لری کوروب، زهراء خانم، بونلرنک محرری اولان اسماعیل بك الغصفری حضرتلرینه غائبانه محبت و حرمت ایلمیشیدی. مذکور سنه ده ایسه برادری ایله تبدیل هوا قصدیله قریمه کلمش و بر مقدار تفرج ایتدیکندن سوکوره طوغریدن طوغری اسماعیل بك ایله کوروشمشدر. بوندن سوکوره مخابره ده اولنور ایمش، اسماعیل بكک ملت و معارف یولنده فکر و خدمت لرینه کسب و قوف ایتدیکی ایله بونک قلمندن توگلمش تامچیلرک کله چک بر کونده چیشمه لر اولوب دورت طرفه جایراب کیده چکنی اعتقاد ایتمکله اسماعیل بكک نکاحینه آتمشدر. روایتلره کوره مزبور «ترجمان» غزیته سی نشر اولندیغنه برنچی خادمه اولمشدر. (۱۸۸۳-۱۳۰۰) یلنده «ترجمان» غزیته سی تأسیس اولنوب، جهله ولایتلر ایله مخابره باشلانیدیغی حالده وولغه (اتل) واورال طرفلرنک اولان ترکی شیوه سنی اسماعیل بکن دها گوزل بیلدکندن زهراء خانم، کتابت ایله مهم خدمت لر ایتمشدر. واقعا بایلغی، ثروتی، و بیوک راحتلکلری ترک ایدرک، «قلمندن» ماعدا مالی اولمیان برذاته رفیقه اولمغی اختیار ایتمه سی، معارف یولنده فدا کار اولدیغینه دلیلدر. روایتلره کوره بو ارزوسی شو درجه ده اولمش ایمش که: آتا و باشقه اقر بالرینک مخالفتلرینه باقمیه رق کندی وطن اصلیمی اولان سنبر ولایتی ترکله قریمه و باغچه سرایه هجرت ایتمشلردر. مالک اولدیغی بر آز مقدار قیمت اشیا سنی (آلتون و الماس) صرف ایدرک مطبعه نک اکمالینه و مشتری سز اولان بر جریده نک دوامنه غیرت ایلمشدر. بیش آلتی سنه لر «ترجمان» ک امور ارساله سنی و دفتر دارلغنی یالکنز کندیسی کوچر مشدر. اگرده بو اشلری آچه ویره رک غیر یلردن اشلتمک لازم اولسه ایدی، غزیته صندیغی مساعده ایلماز و بوندن ده طبیعی اولارق غزیته دوام ایده آلمازدی. روسیه اسلام لری کبی دنیا احوالندن آز خبرلی، نشریات عالمی ایله آز آشنا اولان بر قوم آراسنده «ترجمان» ک سونمیه رک دوام ایتمه سی مشار الیهانک همتی سایه سنده اولدیغی معلومدر. غزیته نک

اشی بر مقدار ترفی ایتدیکی وقت زهرا خانم بالا چاغالر آناسی اولمشیدی، فقط بونلرک تربیه لریله مشغول اولدیغی حالده غزیته اداره سینه نظارت ایتیمه کینه یتشور ایدی. زوجی اولان اسماعیل بک ایله یکریمی سنه عمر ایتدیکی حالده کندینه عادت طشنده قیمتلی کیوم یاکه آلتون و قیمتلی جهاز آلمه سینه راضی اولمامش، و خانه سی هم اولاد نیک هیچ کیمه طابشرمای کندیسی بالذات نظارت ایتمشدر. هر نه قدر اسمی غزیتده کورلمامش ایسه ده حسن خدمتی و معارف یولنک اولان غیرتی چوقلره معلوم اولدیغندن وفات اولدیغی وقت جمله ولایتلردن زوجنی تعزیه ایدرک اوچیوز قدر نامه یوللانمشدر. کندیسی جسمانادر بر خاتون اولدیغی کبی معنا هم صبرلی و دیندار بر مسلممه اولمش ایمش، غزیته اشلرینک اڭ آغر واڭ مشقتلی کونلرنده، هر توری امثال سویلب و جناب اللهه اعتماد ایدرک غیرت و صبر لازم ایدیکنی، و بویله اولان اشلر هیچ وقت یولده قالیمه چغنی ایراد ایدرک زوجینه تسلیه و یرر ایمش. «بر بیوک کیمسه یی آنگزده ترجمه حالنی اوقوگز هر وقت بیوکلگه یول حاضرلب و کوکلنی شادلق و غیرته سوق ایدوب طورمه ده اولان بر خاتونی بونک یاننده کوررسز!» مزبوره (۱۹۰۳-۱۳۱۹) ده (۱۳) نچی آپریل شنبه کون اخشام وقتی ارتحال ایدرک «باغچه سراي» ده زنجری مدرسه مقبره سنک میثلی گری خان تر به گاهی قپوسی قارشوسنک دفن اولندی. یاشی (۴۱) ده ایدی.

رضاءالدین بن فخرالدین.

بخت.

ماطور قز دیشگنر یارنده،
قایدہ اوسه خرما بویوغوب.
قویاشنک صوغه باطقانینه،
اوطوره در قاتی قایغروب.

صبر ایتکل بسالا، قایغرمه،
کوب زماندن شولای اوینای اول،
بوگون صول یاغشکنن بایسه،
ایرتنه، اوڭ یاغشکنن قالقار اول.

عالمجان البارودى جنابلىرىنىڭ خطبە بلىغەلرندىن بىرسى:

«قۇمان خېبرى» ۶ نىچى نومۇر . ۱۹۰۵ نىچى سەنە . نوپابىر ۲۱ .

اى مىسلمانلار! اى اللەنىڭ حق دىنىنە كوندىرلىگان كەمسەنەلرى! اوشبو دىنىڭز اوچون شۇر فىلىڭز، دىنىڭز قىدرىنى بىلىڭز! دىنىڭز دە بولغان اللەنىڭ بىيورقلىرىنى اويون كورمەڭز، چىكىل حسابلاماڭز . ھەر نەمەتنىڭ قىدرىنى بىلىنمەسە زائىل بولمىق خوفى بار . ھەر ائشە، ھەر سولودە اللەغە محتاجسىڭز . يالونىچىڭز بولوب ويا ئاروب طوراً، بس ھەر وقتدە اللەنى اونوتماسقە، آندىن قورقورغە، آڭا يالوارب تورورغە تىوش بولا .

اى شا كىرلىر! سىزلىر مىلتىڭ كوتوب طورغان يىگىتلىرىسىڭز، نىچە يوز مىڭ مىسلمان مىلتى سىزنى دىنەز اوچون فايدىلى كىشىلر بولورلار، خلىقە تىللىرى و خلىقلىرى بىرلە دىن اوگرەدرلىر، اللەنىڭ قەھرى يولدىن بىزنى صاقلاپ و فوتقارب، اللەنىڭ رحمت يولى ايله بىزنى آلوب باروب، اللەنىڭ رضالقىنە ايرىشدرگوچى بولورلىرىو دورت كوز بىرلە كوتەلر .

سىزلىر بو قدر مىلتىڭ انتظارلىرىنى بوشقە چىقارماڭز، اوزىڭزنى باياغى خىمىتلىرگە يارقىلى ايدىرگە طارشىڭز .

شوندى دىنى بولغان الوغ درجەلىرگە مناسب بولورداى تىرىبە بىرلە تىرىبەلەنىڭز، قرآن تىلىمى تىلىم كافى، اسلام تىرىبەسى تىرىبە وافى، علماء صالحىننىڭ تىبىھلىرى تىبىھ شافى، . . . . . آقار سولرنى قوملى و قورى يىلردە ازلەمەڭز .

اى بايلار! دولتىڭزگە آلدانماڭز، دولتىڭزنىڭ حقىنى اوتەڭز مالنىڭ خوفى بىك زور . كوب ماللار كىر و طغىانغە سەبب بولوب خواجهسىنى ھلاك ايدىر . گناھغە توشورمىگاندە قىامتدە قورقنىچلىغى غنە بولغاندەدە آرتق قوانماسقە تىوش . مالىڭز بىرلە دىن فايدىسىنە اجتھاد ايدىڭز . علم و مىدرسەلىرگە ياردەم ايدىڭز . بو يولە مالىڭز دە ئولوش كوب بولسە، شول مالدىن قىامتدە خىر كوتولسە اورنلىدىر .

دین علم و مدرسه برلن صاقلانا. علم و مدرسه لر اوچون مال حاجت. بس علما علملری برله دین اوگراتسونلر، دیننی بدعت و فساددین و سونمکدین صاقلاسونلر. سوزلر ماللرگن برله علم و مدرسه گه یاردم ایدگن، مالگنغه ایگ خیرلی مصرف علم و مدرسه دیو بلگن. شول وقتک مالگن دنیاگن و آخرتگن اوچون خیرلی بولور. وبال بولغان مال بولماس، شا کردلرنگ و سائر علماننگ حاللرینی تیکشمهگن؛ عیبلیرینی ازله مهگن، آنلارنگ یمانلاری سوزنگ یمانگزدن یمان دگل، یخشیلاری سوزنگ یخشیلارگزدن یخشیراق. آنلار اچندن چغاردین حامیلری، و آلا بولور حق یولنی کورساتوچی هادیلر، آلا اچنده بولور انبیأ وارثلری...

ای فقیرلر! فقیرلکگن ده الله دین شکایت قیلماگن، الله شولای تقدیر ایتکان نی حال ایتمک کیرهک دیمهگن، الله فقیر بولورغه بیورماغان، بلکه کسب ایدررگه و اجتهاد برله اش قیلورغه قوشقان.

طوشگن، یخشی اشلهگن، شاید مال حاصل ایدرسز، طرشوبده بولماسه فقیرلکگن صبر ایدرسز؛ فقیرلک قیامت کوننده اوکنچلی توگل، فقیرلگینه صبر ایتکان فقیرلر قیامتده بایلاردین قدرلیرهک و اوکنچسزرهک بولورلار.

ای مسلمانلر! هر قایوگن اللهنی اونوتماغایسز. غافل یورمگایسز، آلدگنزه اولم بار، یالگن باشگن قبرگه کرمک بار. منکر و نکیر برلن معامله قیلحق بار. قیامت بولغانده بارچه یخشی و یمان عمللرگننی بلگوچی الله حضورینه باروب، شول عمللرگن اوچون جواب و یرمک بار، بو اشلرنی خاطرگنزه طوتگن، الله تعالی مسلمانلرگننی اونوتدماغای.

ملا عالمجان البارودی حضرتلارینڭ صبیلق وقتندن.

I

قزاق شہرینڭ ۳۱ چاقرم غرب شہالیسندہ گی «چواش ایلی» قریہسی خلقندن بنیامین بن علی بن قل محمد آطلی کشی، ایمپیراتور برنچی پاول زمانہسندہ عسکرگہ آلتغان ایدی، بنیامین آغای عسکرلکنڭ آخوخی مدتلرینی قزاق یاننڭغی پورخاواي زاؤودده اوزدردی. ہم خدمتندن سوڭ دخی پورخاواي (بارودیه) ده بر مدت اقامت ایتوب، بو اثنادہ (۱۸۳۲نجی یلدہ) محمد جان آطلی بر اوغلی طوغدی. بنیامین آغای اولینہ قایتقان چاقده، اوغلی محمد-جاننی، کیاووی چیتک کاوس سودا گری نور محمد بن ملا بایزید خدمتندہ بارودیهده قالدروب کیتدی. شولای ایتوب محمد جان، هنوز اون ایکی یاشنڭ ایکان، جیزناسی قاراماغندہ سودا گرلکگہ کرشدی.

محمد جان افندی بن بنیامین، ۱۸۵۵نجی سنہ میلادیده، «چواش ایلی» نہ یاقین «کوچک قوال» اولندن دیانتلی ہم اعتبارلی حبیب الله بن محمد شریف نام کمسنه نك قزی ۱۸، ۲۰ یاشلک بی بی فخرالنسا خانمنی نکاحلندی. واوشبو ازدواجدن الک ثمره اولمق اوزره میلادی ۱۸۵۷نجی یلینڭ فیورالنڭ ایکنچی کوننده (هجریه ۱۲۷۳نجی یلینڭ جمادی الاخری ابتداسنده) صاحب ترجمه عالم جان، «کوچک قوال» قریہسندہ باباسی حبیب الله یورطندہ، دنیاغہ کیلیدی.

عالم جاننڭ ولادتندن سوڭ، آتاسی محمد جان افندی، خوجهسندن اذن آلوب قزانده اوزیچون تجارت ایتارگہ باشلاغان ایدی. لکن آناسی هنوز «چواش ایلی» قریہسندہ قاینیش یورطندہ اقامت وخدمت قیلا ایدی. بو جهتلہ عالم جاننڭ دنیاده الک کورگان یولری «چواش ایلی» تیرهسیدر.

سودا اشلری اوکوب بر خیلی ترقی ایتکانگہ چیتکیچی محمد جان افندی عائلہسینی ۱۸۶۰نجی یلدہ بارودیه گہ کیتروب اورناشدردی؛ دیمک صاحب ترجمه، اوچ یاشندن اعتبارا قزانده عمر ایتہ باشلادی.

عالم جان حضرتنىڭ اولادىنى بالالىق خاھىشلىرى بىك كوڭلىنى ھىم اندىلى دىگىلىرى:
 اتاسى سوداگر بولغانغە، وقتلى آيلارغە اولغە كىلوب، اكثر زمانى ترويسكى،
 اربىت، بوگلمە منزلە وقزان تجارتلرنىدە اوزدرا ايدى. اتاسى، نىز آچولى
 بنىامىن باباى ايله اوگى قاين انا، ھىم قاين سىللر آراسىدە خىلى جفالانە
 ايدى. بارچە يورت خىدمتلىرىدىن باشقە سو طاشومق، اوراق اورمق آشلىق
 صومق كىبى خارجى خىدمتلىرىدىن بىچارە فخرالنسا خانمغە بوكلانگان ايدى.
 شول زماندوق، كوڭل نچكەرو، قاتى يورلمق ايدىسى بولغان صاحب ترجمە، بر
 دفعە ئەنكەسىنىڭ چارشائو آرتىدە يىغلاب اوتورغاننى خاھىشلىدى.

عالم جان حضرتنىڭ، ايكى اوچ ياشلىك زمانىسى خاھىشلىرى بوندىغە
 عبارت دىگىلىرى:

«چواش ايلندە تورغان وقتىدە شادلىق، قورقو، قزغانو كىبى شىدت (۱)
 انفعالنى موجب بولغان اوچ دورىت واقىغىنى ائدە ايسكارامىن:

«برنچىسى اتام اولدىن ترويسكىگە كىدىر وقتىدە كىمەلى آرباغە اتام
 بولدىن ايكومزنى ياننە اولتورتوب اولدىن چىغانچى آلوب بارغان ايدى.

«ايكنچىسى، برسفوردىن كولوگكە تولدىروب قزل آلمار آلوب قايتقان
 ايدى. بو ايكى ماددە بىك قوانغان ايدىم.

«اوچنچىسى، اينىشدىن اوردەرك بولغان بابام اوينە قايتقاندىن اول
 عادىتچە اوطروب تورغان آغايلىر مونە عالمجانغە چاچك سالدىر و كرك دىگاندىن
 بىك قورققان ايدىم.

دردنچىسى، بابام بنىامىن قارە ائودە منى ياننە اوطرطوب چاى اچكانە،
 چارشائو آرطىدە قزان و مېچ طوغرو نندە آبانىڭ يىغلاب اوطرغانون بلام؛ آنى
 اولزمان بىك قزغانغانمىن..

اوشبو خاھىشلىرى، كچكەنە بالانىڭ خىس و خاھىشلىرىنىڭ قوتىنى كورساتەدر.
 پورخاۋاى محمدجان ائىدى عائلەسى بارودىدە، فقط برىل قدر گنە
 طوروب، ۱۸۶۱ نچى يىلىنىڭ كوزىدە اصل قزانغە كوچدى؛ وتىخنىسكى اورامدە

ایکی یاتارلی کچکنه بر آغاچ اوینک (سلنگر فخر الدین آغای اوینک) توبان قاتنه فاتیرگه کردی.

حاضرده محمد جان افندی علمیف نك زور طاش پولاطی قارشیسینه بولغان بو کچکنه فاتیر اوینی، عالم جان حضرت نك اوز تعبیرنچه «حیاتنك باشلانغانی (۱) مکان» در، زیرا، بسالا عالم جان بو اویده او قورغه باشلادی؛ حضرتنك حیاتی ایسه اوقوب، اوفوتماقدن عبارت دیرگه ممکندر.

II

حضرت نك درس لرینی بالذات شوشیلائی نقل قیلادر: «آنام بوش وقتلرده می، هر کونمی، آچق بلمایم، مینی قارشوسینه تزله ندروب، یانینه ایدان سبرکیسندن بر چبق قویغان حالده الفبا اوقوتقانی خاطرمده بار. چبق برله آرقه منی اولچادیم، یوقمی ایسکارمینم. بو، ۱۸۶۲ نچی ییل ابدالر ی بولغاندر.» شول آلتمش ایکنچی یلنك مای آینده، هنوز بیش یاشده اوچ آیلق بولغان عالم جاننی، قزان نك ایکنچی محلہسی مدرسینه اوقورغه سالوب، نور علی خلفه گه شا کرد ایتدی لر. اول زمان بو مدرسه، مدرس ی صلاح الدین حضرت قولنده ایدیسده، اولگی مدرس مشهور محمد کریم حضرتنك هجرتی بیک یاقنده بولغان ایچون، کریم حضرت مدرسہسی دیو آطالمقده ایدی. داملا عالم جانغه نك خافه لک ایتکان نور علی افندی، بارودیه امامی عبدالرقیب ابن ملا عبدال مؤمن ابن ملا عبدالرحیم ابن عبدالرحمن بکیلماوینک اوغلی ایدی. غایت متأثر (۲) و محبوب (۳) طبیعتلی بولغان کچکنه عالم جانغه، مدرسہ حیاتنك ایلک تأثیراتی برده خوش بولمادی: یا کئیغنه کیلگانی بوزور ویات شهرده پچان بازاری یانندن، ایکنچی مسجد یاننه قدر یراق مسافه نی، یالکنز، یولد اشسز قطع ایتمک کرک بولا ایدی. ذاتا بیک شوخ وشایان بیسته بالالری، یا کئیراق اولدن کیلگان، (بالافای) بهله کای آرقداش لرینی دائم رتجیته لر ایدی.

(۱) ترکک باشلانغان اورندی.

(۲) اثرله نوچی. (۳) او یالچان.

هنوز، حاضردهده موجود بولوب يتمگان ياش بالالارنى اويلوندىن بر زورراق كشى رفاقتنده مکتبكه آلوب كيلو، مدرسدهده چاقده بالالارنىڭ استراحت و اوينلر يينه، بر برلر يينه بولغان معاملهلر يينه دقت و نظارت قىلو، نهايت درس ختامنده اولر يينه ايلتوب طابشرو كىبى نظاملر طبيعى اولزمانده بتونلاي يوق ايدى. عالم جان حضرتنىڭ حافظه سنده ايڭ تيران از قالدرغان خاطرات مؤسسه بارو كيلوده گى زحمت و مشقتلردن آرتق، اوزى برلن برگه اوقوغان بالالارنىڭ جفالاولرى ايله تورلى ادبسىز سوز و حركتلر اوگراتولرى در: «طبيعى آتسا و آنا اولزلى تربييه اصواينى اوگرانوب و بلوب بالالار ينى يىخشى تربييه ايتماز سهار، وبالانىڭ آنده و مونده چغوب يورگاننده كوز و قولاق بولور ايچون يىخشى عقللى يولداش قوشماز سهار، بالا هر كورگانندن لورنهك آلا و هر تورلى حيواندىن سبق اوگرانه، خلاصه ادبسىزلك درسينه ملكه حاصل ايتدر، الك مدرسده گه كىرگانم زمان، سبق يولداشلمدن بايتاق ضرر كوردم، جفالر جىكدم، بولمىزنىڭ بعضيسى هنوز خاطرمدن چقمايدر. يولداشلمنىڭ ادبسىز اويونلرى، تربييه سوز و حركتلرى ميڭاده خيلى سرايت (۴) ايتدى: يولداشلمدىن مينده فساد درسى اوگرانمى قالمادم...»

حضرتنىڭ بو بالالارنىڭ مشاهدات و خاطراتى، مدرسلىك زمانه سنده غى فعاليت و حركتنه، مدرسده محمديهده گى تجددات و اصلاحاتقه خيلى تاثير ايتدى. حضرت، علمدىن آرتق حسن اخلاقه، تعليمدىن زياده تربييه گه اهميت بىرگان ايچون اولسه كرك، كچكنه بالالارنىڭ تربييه اخلاقيه سىنىڭ ابوين و استاذلر طرفىدىن نظارت و دقت ايتلماونى شدتله تنقيد قىلا و خاطرات صباوتىدىن باحث اوراقتى، بو خصوصكه زور اهميت بىره در: «درسدىن بوشانوب اويگه قايتقاچ، كىم برله اويناسامده، كىم برله يورسهمده مانع يوق ايدى. شونداين بالا برله اختلاط يارامى، موندای برله يارامى؛ فلان تورلى اويون درست، فلان تورلى درست دگل ديو آڭلاتوب ايتوچى يوق ايدى. آتام، آنام، خلفه م

اورام بالالارینگ حاللرینیده بلمیلر، مینم برله برگه برده یورمیلر، هم هیچ کمئیده برگه یوروتمیلر ایدی..“

صاحب ترجمه خلفه سنابین، مدرسہ لریهنزنگ کوبسنده، حاضرگه قدر دوام ایتکان اصول اوزره اوقورغه طوتندی: اوْلا یازیلوب بیرلگان بر الفبانی طانوب اوگراندی. قشن هفتیک هجاسنه توشدی. یاز باشنه طبان ایندی کچکنه سورهلرنی قاراب اوقی آلا ایدی.

اول زمانلر - واقعا حاضرده دخی شولایوق . . - سبق بالالارینی قش یاز دیماينچه برده تعطیلسز یل تولگینه متمادی اوقوتلر ایدی؛ عالمجان افندینگه اون ایکی آیغه، جمعه لردن غیرى فقط ایکی بیرآمده دورتار کون ویازنده، قشنده اولغه باروب کیلور ایچون برر آطنه، یعنی مجموعی اوچ آطنه لب یال ایته طورغان کونلری بار ایدی.

یاش شاگرد مدرسہ گه دالنگاننگ ایکنچی یلی باشنده تورکی طانی آلمان ایدی؛ تورکی قرائت کتابلری سلسله سنی، یعنی بدوام، تقی عجب، کیسک باش، یوسف کتابی... الخ بارچه سنی اوقودی. ایکنچی قش باشنده، ایندی تمام تورکی طانوب یتکان ایدی؛ لکن خلفه افندی، بالاننگ کوکلی یازوغه کیتارده سباغنه اهمیت بیرماز، دیوب یازونی منع قیلغانغه، عالم جان افندی طبیعی یازو اوگرانه آلمی ایدی،

عالم جان افندی ایکنچی قش صوکلر وندوق عربیاتگه توشروب، «فرق حدیث»، «شروط الصلوة»، «تعلیم الصلوة»، «فقه کیدانی» «شرعة الاسلام» اوقوتدیلر. حتی بونلرنگ بعضیلرین از برلتیدیلرده!.. هنوز یدی یاشنده بولغان بو کچکنه بالاغه دیل اوگرتمک قصدیه دگل محتویاتنی بکلتهماک آرزوسیه عربچه دن یعنی چیت بر تلدن کتاب اوقوتهق یتشمهش کبی فارسى العبارة «فرض عین» دخی بکلتیدیردیلر! تدریسده یگلمک بولسون ایچون بالانی اوز تلنده یازو یازمقدن طیالار، لکن چیتنمی یگلمی برده اویلا ماچه بلمگانی ایکی اجنبی دلیلله، فقه مسئله لرین از برلتدیره لر ایدی!..

توركى طائير ايچون اوقوتدېرىلغان كىتابلارنىڭ بەئىزىسى مشكلىككە
 عربى و فارسى كىتابلاردىن قاللىق دىگىل ايدى؛ مثلاً: ھنوز سىز ياشلارنىدە اىكان
 عالمجان افندىگە ابراهيم حقى حضرتلارنىڭ «معرفتنامه» سىن محمد چلبى
 حضرتلارنىڭ «محمدىه» سىن دە اوقوتدىلار! ادبىيات تصوف و فلسفەدىن باحث بو
 منظوم كىتابلاردىن بىچارە بالا، طبيعى بىك از فستە آڭلى آلغاندىر...

بوزور كىتابلاردىن توركى اوقو مىلكەسىدىن غىرى بىر نتيجه چىمادى. لىكن
 عبارەنى درست اوقتودە نورعلى خلفەنىڭ مھارتى بار ايدى، ھم بو خصوصكە جدا
 دقت دەقىلا ايدى.

صاحب ترجمە بوزور و آغىر كىتابلارنىڭ آستىدە كوب ايزلسەدە ھنوز،
 خلفەسىنىڭ، ھومىيەتلە اوقتو احوالنىڭ نقصانلارنى سىزوب، تنقىد ايتەچك درجەلەرگە
 يېتىشە آلماغان ايدى؛ آلايدە يازو اوگرەنودىن طبودەكى مناسبتسىزلىكى، ھس
 قىلوب، خلفەسىدىن قاچىراق كىتابدىن كوچىروب يازو يازارغە طرشە باشلاغان
 و بىر درجە اوگرانگان ايدى.

بو اثنادە عالمجان افندى قرائت قرآندە دوام قىلوب ۶۶ نچى يلغە قدر
 اوچ دفعە كلام شريفنى ختم ايتدى. اول زمانلار تجويد اوقومق، فقطملا بولاچق
 كىشىلەرگە گنە خاص بولغاندىن، خلفە افندى تجويدنى آيروجە اوگرتماسەدە،
 قرآننى خىلى رعايە ايلە اوقوتدىرە ايدى.

عالمجان حضرتنىڭ الك مدرسەگە سالنغانى ۱۸۶۲ نچى يىلدىن ۱۸۶۶ نچى
 يلغە قدركى دورت سنەلك مدتى تحصيلەسىن، تحيل ابتدائىيەسى دىمك جائىزدىر.
 چونكە بو اثنادە تاماماً توركى طانوب، قرآننى خطاسزجە اوقورغە اوگرەنوب،
 ضرورىيات دىنيەدىن خبىردار بولوب بالفعل عمل ايتىرگەدە باشلادى؛ ھم شوشى
 ۶۶ نچى يىلدىن صوڭ عربى تحصيلىنە يعنى رشدىە درسلىرىنە كىرىشى. ۶۶ نچى
 يلغە قدر اوقولغان عربى و فارسى كىتابلاردىن، عالمجان افندى، لسان جھتىلە از
 فائىدەلنە آلغان ايدى. حساب تارىخ، جغرافىا كىبى مقدمات فنون اول زمان
 مدرسەلەردە اصلاً اوگرىلمى ايدى؛ بو جھتتە عالمجان افندىگە اوشبو دورت

یلده او گره نیلگان معلوماتنڭ خلاصه سی تورکی و عزبی عباره اوقی آلمق و بعض
بیگل عباره لرنی آکلامق و نهایت بر مقدار مسئله دینیه بلوب آنکله عمل قیلا
آلمقن عبارت ایدی.

علی العموم مدرسه لرده اصول، کچکنه سبق بالالاری برر خلفه گه بیر یلوب،
آنڭ صورت تدریسنی اصلا تفتیش ایتمه مک اولسه ده، کریم حضرتنڭ بو
خصوصه بر نوع اصلاح و تجدیدی بار ایدی: هر هفته پنجشنبه کونلری، اوزی
کچکنه بالارغه سبق کتابلرین طڭکلاتدیروب بو صورتله هفته ده بر دفعه نوعما
امتحان قیلوچان ایدی؛ صلاح الدین حضرت کریم حضرتنڭ اوشبو سنتین
دوام ایتدیرگانگه عالم جان افندی اکثر هفته صلاح حضرت حضورنده تیزلانوب
سبقین طڭکلانه ایدی.

شوشی کیچکنه امتحانلر اثناسندوق یدی سکز یاشلک عالم جان، استاذ
جنابلرینڭ نظر دقتین جلب ایتدی؛ بالاخره بر ذاتنڭ و اتینه کوره، صلاح الدین
حضرت، بویاش شاگردلری حقنده شو یله بیورمشلر: «محمد جان نڭ کیچکنه سی
امیدلی کورنه، اعتبارله تربیه قیلرغه کرک...»

عالم جان افندی، اوسوب، حضرتنڭ سویکلی تلمینلرندن بولغاچ، مشارالیه:
«کچکنه وقتده سبقنی یخشی بیله ایدک، اولزماندن سیننی یاراطوب قالدیم»
دیو التفات ایدرلر ایدی.

فی الواقع، عالم جان افندی نڭ، بحث ایتمکده اولدیغمز دورت یللق تدریسات
ابتدائیه اثناسنده، کونده لک درسنی بیلمای قالغانی اصلا واقع اولمه مشدر.
مدرس حضرتلری، یاش شاگردلرینه بویله دقت ایتکان بولسه لرده،
عالم جان افندی نڭ آتاسی، اوغلی نڭ نیچک اوقوغانین، نیلر او گرنگانن، نی
درجه لرده ترقی قیلغانن خلقه سندن صوراشسه ده بالذات تیکشره آلمی ایدی.
وذاتنا، حاضرگه قدر، بزنگ آتالرده بالاتر بیه سنه دقت دیگان شی مجهولدر:
بالاسیننی يتا کلاب چیغوب قورلرغه، اورمانلرغه، اوراملرغه، کیتلرگه، موزیلرغه
الخیوروب، هر کورگانی شیی آنارغه تعریف و تعلیم ایله معلومات وتر بیه سننی

آرتدیریرغه طریشو، تاتار آتالرنده اصلا کورلمگان، حتی آنلر یاغندین اصلا
 اویلانماغان بر حالدر! سینه نلسه نلسه، تاتار، کلا، آتار، یاشا، یاشا،
 حال بوکه استعدادلی بالارغه، بیوک کورگانی کشیلر یاغندن یاش چاقلرنده
 ایتلگان نصیحتلر نك، اوگر ایتلگان شیلر نك، کورستیلگان «بخشی یوللر نك
 کوب نافع تأثیرلری بولا، عالم جان حضرت کتاب او قورغه، کتاب جییارغه
 بولغان هوسینه، سبب اوله رق، آتاسنك ایتکان برسوزین ذکر ایتهدر: «آله
 نینداین بر مناسبت ایله اتی یم، آچه بولسه کتاب آلورغه کرک، خلفه گه باق
 آچه سی بولسه کتاب آلا.. نی قدر کتابی کوب..» دیگان ایدی، شول سوز
 ناثیرری ایله کتاب جییارغه، قولمه آچه کرگان صاین کتاب آلورغه باشلادم..»
 صاحب ترجمه نك بودورت یلنگی مدرسه خاطراتی، الک مدرسه گه کیلوب
 کرگانی کونلرده گی شیکلی آغر، قرانغی و عذابلیدر: بالالر جفالی، قینیلر،
 کاوشلرین اوغرلیلر، مدرسه نك ایشک آلدی، طهارت آلاچق یرلری بلچیراق
 صوق.. طهارت آلور ایچون قاتقان کول اوستینه، باکیگه توشوب قومغاننی
 طوطیررغه کرک.. بوتون بوبلالر، ایدی، سکز یاشنک گی کیچکنه، بالا باشینه!
 عالم جان ائندی، مدرسه ده اوچ دورت یلر طورغاچ، سکز طوقز یاشینه
 یتکاچ، شاقتمای آچیلوب، ائندی اوزین بالالردن ایزدیرتمی باشلاغان ایدی،
 بالعکس، سبقداشلرینک کوبسنی چاناغه یگوب اوزین طارتدیررغه بیک هوسلی
 ایدی! بوندن باشقه شول یاشندن اوک، تربیه وتعلیم ایله ماطاشونی یاراطا
 ایدی: اولغه فایتقان زمانلرنده آت تربیه ایتمک، یاز کونلرنده چیشلر آشاتوب
 اوسترمک ایك سویگانی مشغله لردن (۲) ایدی..

یوسفی آچورا اوغلی.

ایلیکتريک فانارینه خطاب

نورک ایله یاقتی بولا بوتون قالا
 بو نورکدن هر بر کشی فائده آلا
 اوتسز یانوب یاقتی بولغان نرسه بولغاچ
 اوزغان خلق حیران بولوب کوزن صالا.
 توغری بولغان اوزون آغاچلر باشنده
 یانوب طوره اوراملرنک اورطاسنده
 اوزک کبک نورلی بولغان نورلی یوزلر
 آستگده سیرایته صفا سنده.

بوتاق بوتاق هر طرفه طارالوب نور
 جوهر کبی گهودهک کچی، فائدهک بیک زور
 قارا توننی کوندز کبی قیلغان اوچون
 اورام بویلاب خلق یوری قیلوب حضور
 سزنی کورب دیمک ممکن یاقتی قویاش
 اورطاده اوطوره سز کوتهر ب باش
 اوصاللر اوصاللغن قیلام دیسه
 نورک ایله باشقه لرغه قیلاسز فاش
 یراق یردن کورونه سز یولدر کبی
 یقین یردن قاراغانده کوندز کبی
 هیچ کشیگه سوز قوشه میسز هیچ وقتده
 اوز اوزینه تیگ طاهاغان بر قز کبی.
 قار یاوسه بوران بولوب اوستیگزگه
 ئله نیندی خیال حاصل بولا بزگه
 سز پادشاه، جاریه لر تعظیم ایدوب
 مرحبا دیب آلتون کمش ساچوب بزگه.

اول قارلر نورلر آرالاش کورینه در

کوکدن یاوغان کمش کبی کوزیمزگه

یوریمز شادلق ایله آری، بیرلی

زور غنیمت بلوب بونی اوزیمزگه،

اوتسز یانوب اوطوره سز بو بر قزق

یراق یردن کیلوب کرگان یالغز چبق

یوزگزده آچولانو کورنمایدن

کیرهک تونلر جیللی بولسون، کیرهک طنق.

بارچه گز فابناسز بر زمان سز

شهرنک هر یرینه تارالغان سز

بعضیکز کروپ کیتکان زور، زور اویگه

اصلده سز بارچه گز بر توغانسز.

آلماس کبی آلمه بیره هر بر بوتاق

هر وقتده آراگزده زور اتفاق

صف، صف بولوب اوطوره سز بر رهندن

بو یلرگز بر تیگزدن یوزیکز آق.

تونله ایله کوب فقیرلر قایتده اشدن

آقچه ازلهب طوروب کیتکان ساعت بیشدن

حالی بتکان بو یله فقیر کشیلرنی

طاشلاماینسز ناچار کورب دخی ایسدن.

نورگدن بیچاره لر قیله فائده

آز بهاغه خدمت ایتده بولار بایدده

فقیر دیهای آچق یوزلی، کولوب طورغان

سزنگ کبی آچق یوزلی کشی قایدده؟

ياقتى بىردىڭ ھەر كىشىنى، تىگىز كورب
باي، فقيرنى اوڭى دىماي ايگىز كورب
حال تىل ايلە بىيان ايدوب او طورەسىز
حقيقتىنى اساسلى بىر تىگىز كورب.

بىر فائىدەڭ فېكر ايتكان ھەر عارفكە
دليل بولدىڭ بو كوندە گى معارفكە
قىلغان اشڭ نىچە مڭ قات آرتوب كىتەر
ئىياس ايتوب قاراغاندە مصارفكە.

سزنى كىشى ايدوچىلار بو زماندە
بىر مبارك اورن آلدى بو جھاندە

تورلى حكمت، تورلى سىرلار ظاھر اولور
ھىران ايدر بو اشلارنى اويلاغاندە.

بىر اللەڭ قىلدىمىنى قىلوب اظهار

يوق بولغان كوب ھىرنى قىلدىلار بار

كوك يوزندە يالطراغان ياشن كىبى
فانارلرى جىر يوزندە او طسىز يانار.

مجيد غفورى،

خالد آغاي.

«معيشت» دن

خالد آغاي، ساتو آو غە بولغانلغى، آلىش، بىرشكە اوستالغى آرفەسنىڭ،
قارتلغىنە طابا، زور بايلقغە ايرشوب، طورمىشى ايركنە يىگان، اشلرى يولىنە
سالنغان ايدى. آنڭ توب سوداسى تىرى، يارى ايلە بولوب، «ق» شەرنە
تىرى ايلە سودا قىلوچىلارنىڭ ايكى بايى ھىم اول اشنىڭ ايكى اوستاسى ايدى.
اول يىللردە «ق» شەرنە تىرىچى... كوب بولماغانغە، تىرى كىسبى
بتونلاي مىسلمانلر قولندە كىبى بولوب، فائىدە سىدە بىك يىخشى ايدى. شوڭار كورە

خالد آبزی آلتەش ياشلر يەنە كېلگەندە دورت بېش يوز مڭ صوما ايەسى بولا آلمان ايدى .

خالد آغاي سېمەزگنە بدنلى، توگەرەك يوزلى، جووانرافغەنە بر آدم ايدى .
 بو ياشلر يەنە كېلگەندە صاقالى، صاچى، مېيغى ھەر بىرى يار طېلى آغارسەدە،
 يوز يىنڭ رەوشىدىن، آغارمى قالغان توكلار ندىن اولدەدە قارا توكلى بر كىشى
 بولغانىنى بلورگە مېكىن ايدى، خالد آبز يىنڭ قىياقتى، دوغرى، تقوى صاف
 كوگلى كىشىلر قىياقتى ايدى .

ھەم واقعا خالد آغاي مەرتلو، دوغرى، جو مار دىطېيەتلى ياخشى بر آدم ايدى،
 بىك زور بر دولت اوستىنە بو، ياخشى صفتلر جىولغانغە، شەر خلاتى
 آراسىدە سوزى ئوتتە تورغان اعتبارلى كىشىلرنىڭ ايك زورىسى بولوب، قايدە غنە
 بر مجلس بولسە خالد آغاي بولور، قايدە غنە بر سوز چەقسە خالد قاتوشور ايدى .
 خالد آغاي ياخشى كوگلى بولغانغە، كىشى اوچون قايفروچان، خلق
 فائىدەسىنى دوشنوچان ايدى! سوزى اوتكان كىشىلرگە ھەر وقت وعظ نصيحتە
 ايدى . خالد آغاي نىڭ وعظى؛ دېمەلەگان نرسەسى ايسكىلك ايدى .

دنيادە ايسكىلكدن سو يگان نرسەسى يوق ايدى . ھەر اشك ايسكىچە
 بولونى، اولگىچە طورونى ياراتە ايدى،

آنڭ او يىنچە خلقنىڭ يارلىلانوو يىنە آزوو يىنە سەبب، ياڭا چەققان نرسەلر
 ايمش، اوز يىنڭ بو او يىنى درستكە چغارورغە تورلى دىللىردە سويلى ايدى:
 البتتە دىللىرىنە فكرى توسلوك ايدى .

خالد آغاي اوز فكر يەنە بىك اشانغان، اوز عقلىنە بىك اينانغان بر كىشى
 بولوب ھەر اشدە، ھەر طوغرىدە اوز يىنڭ فكر يىنى درست، او يىنى دوغرى دىب
 او يلى ايدى .

شوڭار كورە اوز يىنڭ حدى بولماغان اشلرگەدە قاتوشوب، كىڭاش بىرو
 مصاحبت سويلەو عادىتى ايدى .

ياشیدن سودا گار بولغانغه، سودا حقندەغى سوزلرینی مصلحتلرینی دوغرى سانارغە ياراسەدە باشقە طوغر يلردە كوب سويلە شووی، بىلگچلە نووی بىك اورنلى توگىل ایدی؛

خصوصا مدرسەلر، اوقولر، اوقولر حقندەغى سوزلری برکولکینگنە ایدی. چونکە اوزنك آزماز يازو جرعالارلقدن آرتق علم بولماي طوروب؛ عالم بر آدم (پیدا گوک) کبی علم اشلرینی تیکشرووی، عالم آدملرگه بىك قزقلى طویلە ایدی. خالد آغای اور محلە سنکگی مدرسەنك فخری مدیری (پوپپچیتلی) بولوب، اوطون، کیراسین، کیزولرنك ياللاری، هر برسى آنك آچەسى بلەن ئوتەلە ایدی.

مدرسە گە بوندن باشقە، رمضانده زکات کرتو، آشلرغە چاقرو کبی كوب ياخشىلقلر قیلا ایدی. شوکار کوره شا کردلر خالد آغاینى ياراطالر ایدی. ياتو، طورو، آشاو، اچو کبی اشلردە مېکن قدر خالد آغای تلە گانچە بولورنمە آکار قارشى کیلمسکە طرشەلر ایدی.

آلاي بولسەدە خالد آغای ایله شا کردلر آراسنده كوبسنچە نزاعلردە بولغالی ایدی. چونکە خالد آغای شا کردلرنك طورمشلرینك اوزی تلە گانچە بولووی ایله گنە قناعتلانماي، اوقولارینك اوقولارینكده اوزینك نسادان فکرىنە موافق بولوون تلی ایدی.

باروب فوتورتوچی كشىلرنك سوزلرینه قاراب، مدرسە گە باروب، اوقولارینی کیلشترمی شا کردلرینی تورلیچە بورچی ایدی. «مثلا بر شا کرد باروب منطقنی يامانلاسه، ایرته گیسون کروپ: کیره کماس مانطیق اوقوماگز، کیرهك نرسە توگىل؛ کوکل قارالتوب...» فلان ديب شاوولاب يورر ایدی.

بر نیچە وقتدن صوگ برسى «منطق ياخشى علم، بىك كیرهك نرسە، فکر آچە فلان ديب ماقتاسە» اوقوگز اوقوگز مانطیقنى، بحثلە شوپ، اوقوگز، مانطیق كشىنك ذهینى آچا» دیگان بولوب (فونوغراف کبی) كشى سويلە گان سوزلرینی سويلەب يورر ایدی.

خالد آغای هر وقت (مین نادان کشی) دیور ایدی، بوسوزنی بر
 تورلی هوا ایله زورایوب ئه یته ایدی گویا نادان بولو هر کمگه نصیب توگل ایمش.
 لکن نادانلقینی تلی ایله ئه یته ده، اچندن هیچ اوزینک نادانلقینی
 بلمی ایدی، چونکه کوکلندن نادانلقینه اشانسه ایدی، نادان کشی قاتشما سلق
 اشلرگه طغلماس ایدی.

بر وقت، بره و باروب قوتورتقاچ، مدرسه گه کیلوب قاضینی و باشقه زور
 پیشقدملرنی جیوب: «نیک، سز، زورلارغه ابجد ایله ایچک اوقوتهمیسز؟ اول
 نیندی اش اول، مین سزگه اوطن بیرهم، کیراسین بیرهم خدای ریادن
 ایتمه سون! الحمد لله محلله بایی، سز مینم سوزگه قارشما سقه تیوش ایدی.
 سز موندده اوزگز بلیگانچه تله سه، نی اوقوب یاتارغه کیلدگزمینی؟ میثا کیچه
 برگز بارغان ایدی، اوزی عقائد اوقیمدی، ابجد ایله ایچکنی بزگه اویره تکان
 کشیده یوق، اوقورغه قوشقان کشیده یوق، دی. اول نیندی اش اول!
 مدرسه بولسونن ابجد ایله ایچک اوقلماسون! خلفه لر! سزگه یاخشیلق بلهن
 ایتمه، اوز بلیکگز ایله اش قیلاسی بولما گز، مین نادان کشی آلایده بولسه
 دنیانی کوب کورگان کشی، مین بلیگان زمانلردن بیرلی هر یرده ابجد، ایچک
 اوقوله کیلگان نرسه لر، مونه مین اوزم الحمد لله ایچک اوقوبغنه مدرسه دن
 چقغان کشی. الحمد لله دنیاده طورامن، حتی یازونیک، صاتو ایته باشلاغاچقنه
 آلا ی بولای آزابلانوب اوگره ندیم. سز آلا ی ایتو کیره کماس ایدی، محلله نیک بایی
 بولغاچ، ریا بولماسون، مدرسه گه شول قدر آچه لر توتقاچ، آزرارق زورلاوده
 کوته ساک» دیب آچولانغانیتی، شا کردلر درس اوقی تورغان زور شا کردلرگه
 ابجد ایله ایچک اوقتو کیره ک بولماغانینی، اولدنده ایچک و افلا رغه غنه اوقتاغانینی،
 نیکدر آکلاتورغه طرشسه لرده آکلاتو ممکن بولماغانینی بیک کولوب سویلیلر ایدی.
 خالد بای عالم ایله تقوانی برده آیرمیدر ایدی: آنک فکر نیچه نمازدن
 فالماغان ترکیغوان شا کرد عالم ایدی، نمازغه سپره ک بارغان اجتهادلی خلفه نادان ایدی
 هالملرنک توبهن طوروب، نادانلرنک یوقاری طور وینه عجبسنه ایدی.
 هیچ بر تورلی آکلی آلمی ایدی.

اوراملرده اوچراغان كشيپسز فقيرلارنى ضعيفلارنى مدرسه گه كيترو هادتى ايدى. «بيچاره آلاى بولاي طوقلانور» دى طورغان ايدى.

ليكن بولاي مدرسه گه شا كرد بولماغان آدملارنى طوترووينه شا كردلر برده راضى تو گل ايدى.

بعض عقللى شا كردلر: «خالد آبزى! نيك بو قدر صوفيلر، ضعيفلر طوتراسكز، مدرسه فقيرلر ياتا طورغان پير (دارالغاجزىن) توگلله باصا؛ مدرسه اوقو بورطى، مدرسه مزناك هواسى شا كردلر مزناك اوزلر ينده جيتى. كشى آرتقان صاين شاو شو آرتا: هوا بوزولادر، بوندای بوزوق هواه شاو شو آراسنده نيچك علم آلمق كيرهك؟ اوقو اوچون صاف هوا، طنچلق برنهي شرطلر اكرده سز فقيرلارنى فزغانسه كز آلاغه آيروم بر يورط صالدر كز، آلارنى شونده طوتر كز» ديلر ايدى.

ليكن خالد آبزى اول هوانك بولووينه اشانمى ايدى، بولووينه اشانسه بوزولووينه اشانمى ايدى.

مدرسه نى اوقو بورطى ديب بلمى «فقيرلر، طورغه پرى بولماغان آدملر گه حقسز يورط» ديب بلكانگه همان شا كردلر سوزينه باقمای، طوغرى كبلگانك فقيرلارنى مدرسه گه طوتورمق ايدى.

اوزلارنده علم بولماغان برتورلى كشىلر خالد آغايىنى، بيك عالم گه صاناب يوريلر ايدى. آنداين كشىلر نك بو گمانار ينده سبب شول ايدى: خالد آغاي مجلسلرده آز، ماز اوزينك بلكانينى صاچوب ملالردن مسئلهلر صوراشتروب او طرر ايدى: آنك صوران مسئلهلرى بر بر عبادت ره وشينى يا كه بر نرسه نك. حرام يا حلال ايكانينى صور او بولمايوب، صورارغه موافق بولماغان، آكلاغانلارنى كولدرلك سوزلر بولا ايدى.

بر مجلسده بايغورازك برسى ملالردن مسئله صوريم ديب «حضرت، خواجه نصرالدين دن بيرلى نيچه نيچه بوون؟» ديب صوراب بتون مجلسنى كولدرگاني مشهور در.

خالد آغايىڭ صورغان سوزلر يده شوشى بايغورازڭ سوزلر ينه بىك
اوخشى طورغان سوزلر بولادر ايدى.

بردن دولتىڭ زورلغىندىن، ايكنچيدىن بايا ئه يتكانمچه، جومارد، تقوى بولو وندىن
شهر خلقىڭ كوبسى بر بر مصلحت بولسە، عقل آلورغە كىڭاش اوگرە نورگە
خالد آغايغە كىلورلر ايدى. گويآنى بر عقل چىشمەسى دىب سانىلر ايدى
درست، كوب كشى آراسندە شهرده خالد بايغە بوى صونماغان بعض ياش
كشىلردە بواغالى ايدى. لىكن آندىلردىن خالد آغاي، نيچك بولسەدە، بر جاي
چغاروب، آچووينى آلورغە، آلارڭ آلغە كىتكان اشلرىنى يولدىن چغارغە
طروشە ايدى.

تقوى اسمىنى كوتارگان بر كشىگە بو خلق بىك كىلوشوب بتمسەدە، باشە
عىب، بوى صونماوچىلرڭ اوزلرندە بولغانغە، موندايون ياشلردىن آچو آلو،
دشمان ايتو خالد آغايغە عىب كە سانالو قايدە قالدى، كىرىسنچە خالدنى
سويگانلر آراسندە: «مونه فلان، خالد آبزىغە ايسى كىتمە گان بولوب، كىڭاشلرگە
كىلمى يورگان بولادر ايدى، خالد آغاي اوزىنى نىشلەتدى؟! خالد آبرى
آچووى بولوب، آلەمى قالمى صوڭ» دىب بر زور عبرت ايتوب سويلەنە ايدى.
هم درستيدە بر بولغانراق يكت خالد كە بىك ائىولەسى كىلماينچە، اوز
آلدىنەرق اش فىلسە، خالد باي شوڭار نيچك ايتسە ايتوب، بر ضرر تيگرورگە
طروشە ايدى. كوبسنچە آچە آرقە سىندە تلە گاننى بولدرادە ايدى. اوزىنى
يارا طماغانلردىن آچو آلونى آلارغە ضرر ايتونى خالد آغاي برده گناغە سانامى
گويآ تىوشلى بر جزا دىبگنە اويلى ايدى.

طاڭ.

تورلی یاقده فوشلر چورلی هوا طومان،
 نور طارالا بواشقنه کورنه اورمان
 آلطن طاوی آرطندن قویاش کوله
 یارطی قاراب اوینی بزگه، ازی پوصقان.
 بولوطلار آخاقلانغان، آلطن فاتناش،
 چیره ملرنک کوزی یاشلی نور آرالاش،
 بختلی طاڭ، یاڭا طاڭنی قوطلاو اوچون
 اورمان اچن شگفرداته بر صاندوغاچ.
 طاڭ چشمه سی چر، چر کوزدن یاشن قویا
 یولدزلر جلتیر، جلتیر نورن جويا،
 طاو بویلیری، ایتکلری ایسه نله شدی،
 آغاچلر بر، برسینه باشن اییه.
 صو اوستلری جلمایوشوب پارلانالر،
 بالقیچیلر آشغوب، آشغوب آو صالار،
 هر بر نرسه معنوی بر تل برله
 اوتوب کیتکان قارا توندن زارلانالر.
 بالقلر اویناب صوده بوچره یاصی،
 ایندی چومدی صو توبینه صو آناسی
 هر بر جان ارلی بیرلی کسب باشلاب،
 فورتلارده اشکه کیتدی بالن طاشی.
 کوبه له کلر قوانالر ساچک فوچوب،
 قارلغاچلر اویناشلر تیز تیز اوچوب،
 طاڭ وقتی لطافتن ساچوب اوتدی
 کولوب چقدی بزگه قویاش ایسانل شوب
 میر عزیز الاوقماهی.

قربان عىدى

تېمىرلى زور ايشىكنىڭ شالطراب آچلوۋىنە موسى افندى اويانوب كىتدى. اول اوزىن بلما گان كىك اوزىنىڭ قايلا ايكاندا گىن اونوتقان كىك قامىراسىنىڭ استىنلار يىنە قارى باشلادى. قامىراسىنىڭ توشە مېن استىنلار يىن قاراب بىر گاننىڭ سوڭىدە ئىللە نرسە ئۆزلە گان كىشى كىك ايشىككە كوزىن سالدى. ايشىك توبىدە باصوب طوردا طورغان رىۋالۋىر طاققان نادىر اربىل (۲) آنىڭ اويانغانىن بلوب گىسپادىن احمدى بەيراملىر مبارىك بولسون! دىدى. موسى افندى نادىر اربىلنىڭ بوسوزىن ئىلگەرى آڭلاماغان بولسىدە، آخردىن بىر كۈن قىر بان بەيرامى ايدىكى، تونە تون بويى مسلمان آرىستانلار عىدكە بارغە حاضرلىدىكى خاطر يىنە كىلدى. موسى افندى بو سوزدىن بىك اوزون بوقوغە كىتكان كىك يا ايسە بىر بىر نرسەدىن قورقوب بىردىن قاطوب كىتكان كىشى كىك بولوب دىۋارنىڭ بىر يىرىنە كوز يىن تىگاب اويلارغە طوطيندى. آنىڭ كوز آلدىنە اوزىن بلە باشلاغاندىن بىرلى اوتكار گان بەيراملىرى كىلە باشلادى اول اوزىنىڭ اوز اوللارنىدە نىچىك ايتوب عىد اوتكار گانلار يىن، بەيراملردە نىچىك قىزى بولغانلىقلار يىن خاطر يىنە كىتەرە باشلادى. اول اوزىنىڭ تورمەدە لىگىن اونطوب اوزىنىڭ طاتلى فرضىنە بتونلەي چومدى. مونە آنىڭ كوز آلدىنە ئىللە نى قىدر ئويولگان كىشىلەر كىلگان كىك آنىڭ قلاغىنە ئىللە نىچە يوز اوزدىن چىققان تىكبىر طاوشى ايشىتىلگان كىك بولا باشلادى. اول اوزىنىڭ اوزى كىك مالايىلار بىرلە ياڭى كولىمى ياڭى كازا كىلار كىيىوب انى سىنىڭ عطرشا ماينە سورتىنوب، اتىسى بىرگان آقچەغە كىسە سىنە چىكلەوك طو طروب ئىلگەرى بابالرىنە باروب قويماقلار بىلنلر بىرلە چاى اچولرىن، آنىڭ سوڭىدە آبىزىلار يىنە باروب طاغى قىستويى پەرەمچىلر بىرلە سىلانوبىن، آنىڭ آرتىدىن كورشىلار يىنە دوستلرىنە باروب طاغى شوندى سىلار

(۱) تورمەدە بىك طار بولمە. (۲) تورمەدە گى كىشىلرنى قاراۋچى.

كور ووين، قايسىلارندىن مايلى قويماقلار چەكچىكلەر آقچەلار آلوب چغولارىن ايسىنە توشردى. شول كۈننى مالايىلار بىرلە تورلى اوينلار اويناولارى بتون اورام مالايىلار بىرلە كىملىرىن چاغشدرىب ماقتانشولارى خاطرینە كىلدى. آندىن سوڭغراق مدرسەدە اوقى باشلاغاچ بايراملرگە شەردىن قايتولارى، قايتقانە اتىسى انىسى آغاي انىسىن اوزىنىڭ دوست مالايلىرىن كوردىم دىب شادلىنولارى، قايتقاچ اوقى چاى اچار اچماس اوزىنىڭ دوستارىنە باروب آلاغە مدرسەنى شەرنى سويلەولارى آلا بىرلە ئالە نىندى اوينلار اويناولى، ايرتە كىسىن زور كشىلەر آرتىدىن تىكپىر ايتوب بارولرى، مسجىدە ھەر كشىنىڭ كسەلرىن آقتاروب صدقە بىرولرى، ملالرنىڭ شالطىر شولطىر باقىر آقچەلرنى جىيولارى، مؤذنىڭ ياڭلىشە ياڭلىشە عىدىنىتلرى اويىرەتووى، ملالنىڭ صوزوب صوزوب بىر كەدە آڭلاماغان تىلدە خطبە اوقووى عىدكە بارغان كشىلرنىڭ مش مش يوقلاولرى اويگە قايتوب چاى اچولرى، قىربان چالولارى، ملالارغە تىرىسىن ايتەرگە بارولرى بو كۈنگى اش كىك كوز آلدىنە كىلە باشلادى.

زورايە توشكاچ شەردە وقتدە عىد كۈنلرنىدە ايدەشلىرىنە دوستلرىنە بەيرام قوتلارغە بارولرى، دوستلرى بىرلە جىيىلىشوب غاستىنسالارغە باروب راختىلنوب سويلەشوب اوطرولرى، چىتنىڭ دوستلرنىدىن ايدەشلىرىدىن تىرىك خىللىرى آلووى ايسىنە توشدى. اول بو كۈندە شولايىدىر، بو كۈندە خلق ھەر كەدە دور كەدە تىكپىر ايتوب مسجىدكە بارغاندىر، بو كۈندە عىدىدىن سوڭ ھەر كەدە اويلىرىنە قايتوب بتون جماعتى بىرلە گۈرلەشوب چاى اچكاندىر، بو كۈندە قىربانلار چالغانلاردىر، بو كۈندە ھەر اويىدە ئالەنى قىدىر آشاملىق اچەلىكلەر حاضرلەب بەيرام قوتلاوچىلارنى كۈتە طورغانلاردىر، بو كۈندە ئالەنى قىدىر اطلار دە ياخشى كىيىملەردىن قارىتلار وياشلىر بەيرام قوتلاب يورى طورغانلاردىر، بو كۈندە ھەممەنىڭ يوزلىرى آچق ھەممەنىڭ كوڭللىرى شاددىر دىب انىڭدە شول شادلىقلار بىرلە شادلانەسى شول كشىلەر كىك معنىسىز قوتلاولار آرتىدىن يورىسى، شول كشىلەر كىك اويدىر، ئويگە كىرۈپ كۈننە فرغان چىنپايلاق

چای اچوب يوريسى كىلدى. آنڭ دە شولار كىك واق تويەك شەر خىبرلر يىن سويلەب ياكى چىغان كىتابلر طوغرىسىنە مەكەمە قىلۇب اوزىنڭ اشىن اونطوب اوزىنڭ قاينغوسىن اوزىنڭ خىسرتىن كوڭلدىن چىاروب يوريسى كىلدى. آنڭ دە اوزىنڭ تورمەدە لىگىن، اوزىنڭ بىرلىدىن بىرلى تورمەدە لىگىن اوزىنڭ طاغى بىلمەمنى قدر تورمەدە طراچاغىن اونطوب شول قاينغان خلق درياسىنە چوماسى، كىشىلر بىرلە سويلەشەسى، ايدەشلىرى بىرلە كولوشەسى، اويناشاسى كىلدى. ئىللە چاندىن بىرلى كورە آلمانغان ايدەشلىرىنڭ قولىن قىسۇب قىسۇب كورشەسى اوزىنڭ تورمەدە نىلر كورگانىن بتون خلق ايرىدە طورغاننە اوزىنڭ طار طغز صاصى بولمەدە بىكلەنوب ياطقانىن، اوزىنڭ تورمەدە وقتدە نىلر اويلاغانىن سويلەسى كىلدى. ايرىدە بەيراملر ياصاب ياتقاننە ايرىدە ھر اويدە آشاملىق اچمىك كو بىلكىن اوستەلگە چىنبايق قويارغە اورون يوق وقتدە اوزىنڭ آچلى طوقلى طرووين، شول بەيرام ايتە طورغان شول شادلىق درياسىنە گىزە طورغانلرنڭ پراۋاسى راحتى اوچون طرشوب يورىگاننە ايرىدىن محروم قالوب اوزىنڭ تورمەدە ياطولرىن آڭلاتاسى كىلدى. خلق اوچوننى قدر فەرمانلىق قىلسەدە، خلق يولندەنى قدر مشقت چىكسەدە ايرىدە گى بىر كىمىڭ دە مونڭ حقىدە قاينغوماوى مونڭ طورمشىن رەتلر اوچون طرشوماوى اوچون شول بەيرامچىلر بىرلە سوگشەسى آلارنى اويالتاسى كىلدى. آلارنڭ اوياتسىزلىقلرىن آلارنڭ انصافسىزلىقلرىن يوزلر يىنە بەرەسى كىلدى. طاغى كوزى ايشىككە توشدى. طاغى اوزىنڭ تورمەدە لىگى اوزىنڭ ايرىدە گى كىشىلر كىك بەيرام ياصارغە حقى يوقلىغى خاطر يىنە كىلدى اوزىنڭ شول بەيرامنى بىلكە طاغى شوندى بەيرامنى تورمەدە اوتكارگە مجبور بولووى كوڭلىنە كىلدى. اوزىنڭ تىز چغولرى تىزدن كىشى كىك يرو امىدلرى بتدى. شول امىد بىرلە بىرگە آنڭ ماطور فرضلىرى اوزىنڭ ياش عمرىن اويلاولرى دە ئىللە قايا يوغالدى. آنڭ كوز آلدىنە ئىللە نىندى يەمسىز منظرەلر كورنە باشلادى. اوزىن اوزى بوغاولانغان كو يىنچە فاطرغاغە جىبەرلىگانىن كورگان كىك بولا باشلادى. فىكرلر يەمسىزلىگاندىن يەمسىزلىدى، آنڭ يورە گى سىكورە باشلادى، بىتلىرى ياناباشلادى طماغىنە ئىللەنى طغلىغان كىك بولدى، كوزىدىن قاينار ياشى آغا باشلادى. بىرام اوتدى.

بهیره م و صبیلق وقتی.

صبى وقتن صاغنه مقده هر شاعرده،
 آچی، ته ملی خیالدر بو هر شاعرگه
 بهیره م جیتسه مینمده ایسمه توشه،
 اوینا ماچی بولام صبیان برلن برگه.
 توشه ایسکه عرفه کیچ یاتقان چاغم
 او یلاب قایچان طاڭ؟ دیب اول اطماغان طاڭم
 ته تی چیتک، ته تی کولمهك اشطانلرنی
 باش آستمه ئویوب قویوب یاطقان چاغم.
 طاڭ آلدندن یاڭلش، یوقلاب کیتکان چاغم،
 توشمده ده نورلی بهیره م کوتکان چاغم،
 ئەنکایمناڭ طاوشلری قولاغمه:
 «عید جیتدی، طور آپاغم، طور آپاغم!»
 طاڭ آطقاچدین اورام بویی چایقان چاغم
 معصومانه لذت، حضور طابقان چاغم،
 قربان ایتی، تورلی ته ملی آش اوستینه
 عید اوقوب، کوله، کوله فایتقان چاغم.
 او یلا ساڭ اول یاقتی کوننی کپله کوز یاش
 حضور له صوڭ انسان او چون بو حال بو یاش
 بهیره م کوننی کوکدن جیرگه نورلر آغا
 ئەیتورسکله چقغان بو گون ایکی قویاش
 تگری چیگر چی یاشمینی سیندن صوریم،
 آله گمنی سیندن صورمی کمدن صوریم،
 بهیره م کوننی گنه صبى بولوب طوریم
 راحتلنوب، سیکروب، کولوب، اویناب یوریم،
 ع. نوقایف.

نومید.

۱۸ نچی نومیر «اخبار» ۲۵ غنوار ۱۹۰۸ سنه.

قش. صالقون... سینده فزان صووی! بوزدن طونلار کیوب، قاردن بولغان پهردهلر آستینه قاچقانسک، کوبدنمی ئلی، مین یورهک یانودن باش ئەیلەنودن تورلی بورچولاردن قاچوب سینک بویگه کیلگان ایدم... سین آچولی، قورقنچ صورتده شاولات طورادر ایدک. سینک آق باشلی طولقنلارک کوکگه طابا اومطولار ایدی. هم - نی اوچون بز، موندی کوچلی هم یاش قزلار کوک پاک طولقونلار، بو طار، شاقشی ناچار بیر اوستنده طوررغه مجبورمز؟؛ بزنک طوغانارمز - بولوطلر، قایغوسز، بورچوسز هم پاک کوکک یوزوب یوریلر بیت - دیگان شیکلی تاوشلر چزارالر ایدی.

یوقغه طاوشلاناسز طولقونلر، یوقغه کوککه طابا آتلاسیز، یوقغه بویبردن آیرولوب کوککه منوب، بولوطلار کوک تورلی تورلی ماتور صفتلرغه کرونی اویلیسیز؛ یوقغه کوکدن طوروب بوناچار جیرگه یا آچق یوز برلن، یا قاشلارکزی جیبروب آچو برلن قاراب، کوکلر کوکرهتوب یاشنلر آطونی اویلیسیز! بولار بارسیده خیالغنه: سزنک هیچ برگزده کوککه منو توگل، حتی موندن بر مینوتقنه آلك تورغان اورنینهده کیری قایتە آلماس!
هیچ بر طولقون کیری قایتە!

مینمده شولای یوغاری، یراق بولغان مقصودلرغه ایرشمکچی بولوب یورگان وقتلرم بار ایدی. بوچاقلرده میکا بخت بر اوزم اوچونگنه توگل حتی بارچه کشی اوچون بیک یاقن بیک ممکن نرسه بولوب کورنهدر ایدی اما کوک زمانلر اوتدی، یورهک قزولری بتدی، کوچ، غیرت بارسین کیتدی. قایدە اول، قایدە اول بخت دیگان نرسه؟ ئللە مینی آندی نرسه بار دیب آلدادیلرمی؟

آرتده نی چاقلی خطا، نی چاقلی یا گلش! مین یا گلش یولغه کرگانمن، بختنی کیرهک اورندن ازلەمگانمن: مونه حاضر ایندی میگاده، شول آق باشلی

طولقون كېى باشمىنى كوكرا گېمە طاباا ايبەرگه طوغرى كېلهدر. آى بو اوتكان
 عمرنى قايتاروب بولسه! نىندى اوستالق برلن مېن آنى صرف ايتار ايدم؛ برگنه
 مېنوتېدە ئەرەم كېتمەس ايدى. اما... اما بر طولقوندى كېرى قايتماغان كوك
 اوتكان عمرنگدە برگنه مېنوتېدە كېرى قايتمى.

محمد.
 (عارف عابدق.)

مېنوتلار.

قاي وقتلر طور مشمە

بر مېنوتلار طابلا،

ذره حدلى بر راحت

بيك زور بيوك بر طار بولا.

طاو بولوب صېمى كوكلگه

بغرمى ئوزگان قايجيلار

همدە روجمىڭ چەچە گېن

قابلاب اوسكان قايريلار.

شول مېنوتدە يوق بولوب بر

كوكلم ايركن كېگه يە

هم تاتارلق جانمە بر

فاخرانە كېلەنە،

بار تاتارلىق قانلرم صاف،

الصو سوتكە ئەيلەنە

طاش كوكللرم ئروب بر

چن مېتتە ئەيلەنە.

شونده یه شر ن بر فرشته،

اق بخت بولماق بولام،

یه شرینوب هم شول تاتارلق

باشمه قونمق بولام.

شونده ته ملی، ته ملی اویلار

هم فرضلرنی قورام

شونده تیک بر چن بختده

هم راحتده اولطورام

سعید رمییف.

اوز اوزیمه:

تلیم بولورغه مین انسان عالی،

تلی کوکلم تعالی بالتوالی.

کوکل برلن سویهم بختن تاتارنک

کوررگه جانلیلق وقتن تاتارنک

تاتار بختی اوچون مین جان آتارمن

تاتار بیت مین اوزمده چن تاتارمن.

حسابسز کوب مینم ملتکه وعدهم،

قرلماسمی واوی، والله اعلم.

ع. توقایف.

قزان قالاسىنىڭ نىچىك سالغانلىقى ھىقندە بىر ھىكايە

«معلومات» دن

« بىر زىمانى قىرىم خانىنىڭ بىر ياش كىلىنى قزان سوينە سو آلورغە بارغاندە طاو اوستىك تاىوب يىلغاندە قاينى آتاسى بولغان خانغە آچولانوب: «طابقان سوڭ فالالصالورغە اورون» دىب سوقرانغان. بوسوز خانغە اىشتىلگان. شوندىن سوڭ قالانى قايدە سالو اوڭغايىراق بولور دىب اويلىسك؟ دىب سوراغان. كىلىنى جواب بىروب: «بىر ايكى بالقچىنى قزان سووى بوىى بلەن بالق طوتارغە يىبەر: بىرى سول بىرى اوڭ ياندىن بالق طوتا طوتا بارسون، قايسى طوغرىغە يتكاندە بىر آلتون بالق طوتسەلر شوندىە فالالصالدر دىگان.

خان كىلىنىڭ سوزىنى طىكلاپ قزان سووى بوىى بلەن بالق طوتا طوتا بارورغە قوشقان. بالقچىلار بالق طوتا طوتا كىتكىلەر ھىم قزان سووى بوىنىڭغى «سووىون بىكە» منارەسى طوغرىسىنە يتكەچ بىر آلتون بالق طوطقانلار

لىكن اول بىرنىڭ بىسز بىرلىرى طاولقى، بىسز بىرلىرى باطقالقى بولغانغە كورە خان طاغى كىلىنىن چاقروب سوراغان. «يە قايدە سالىقى قالانى؟» دىگان كىلىنى جواب بىروب: «آنە شول بالق طوطقان بىرنىڭ قارشوسىنە، طاو باشىنە، اوطسىز سو قاينى تورغان بىرگە، شول ظور قازان كوملىگان بىرگە سال» دىگان. بو بىر فالالصالور اوچون بىك اوڭايسىز بولغانغە، ھىم آنە جلان چاپان بىك كوب بولغانغە خان طاغى آبدىراب قالغان.

خاننىڭ كىلىنى آكارغەدە ھىلە طابقان. اول قش كونى جلانلار اويالارىتە فاچوب كروب بتكەچ، بىك كوب سالام كىتورتورگە قوشقان آندىن سوڭ ياز كونى جلانلار چىقاچقندە سالامغە اوت تور تورگە قوشقان. شولاي ايتكىلەر جلانلار باردە يانوب ئولت بىتكىلەر، تىك بىسىگنە ئولمىچە تىرى قالوب سالامغە اوت تور توچى باطر آرتىدىن قوغان، اىللى چاقىرم بىر كىتكەچ ھىزىرى چور بىلىن

دیگان اولدىن توگلىر اراق بىر چوقرى ياندى قووب يتكانى تگى باطرنى آلتى كيسا گگه آىروب ئوترگان.

شول كوندن بىرلى اول چوقورنى « آلتى قوطار » دىب آطىلار ايكان. منه شولاي ايتوب خان كىلىنىنىڭ عقلى بلان قزانىڭ حاضرگى اورونىنە قزان قالاسىن سالوب، كىلىنىنىڭ عقلى بلان جلان چاپاندىن دە قوتولغان.
عين الدين احمد ف.

۱۴۴۵ نچى يىلى قزاننىڭ ياشكان ياشكاروى

هم قزان پادشاهلىغىنىڭ باشلانوى.

۱۳۶۹ نچى يىلى روسلار طرفىدىن قزان قالاسى خراب قىلىنغاندىن سوڭ ۴۰ يىللار وقت اوتكاندە قزان ھمىشە خرابە حالندە ايدى.

خلقى بىك آز ايدى. شولاي دە اوزلىرىنىڭ بىر خانلارى بار ايدى. اسمى عليم بك نسلدىن نسلگە كىلگەن بىر خان اولوب قزان خانلىغىن اول اداره قىلا ايدى.

طنچقنە طورغان بىرلىرىدىن طاغى باشلار يىنە اوڭغايىسزلىقلار توشدى.

۱۴۳۷ نچى يىلى آلتون اوردا خانلىغىدىن بىر واقعه بولدى. آلتون اوردا خان اوزىنىڭ انىسى الوغ محمد بلان طنىشا آلمىچە انى قووب يىبەردى. الوغ محمد بىك ازغنە كشىلر بلان روس يىرىنە باروب آندە طالاو بلان كوز ايتەرگە باشلادى ھم آندە بىلىف دىگان قالانى آلوب، تىرە ياغىن بوز بلان ايلەندروب اوطوردى. روس كنازى ۋاسىلى تىومنى دىگان كشى موني قووب يىبەرو اوچون بىر مقدار عسكەر يىبەردى. الوغ محمد روس عسكەردىن قورقوب آلا بلان صلح ياصامقچى بولوب، روسلارغە اوزىنىڭ اوغللىرىنى زالوقغە بىرمكچى بولسەدە روسلار قبول ايتىمىچە صوغشوب تاتارلارنى باشدە بىك قاطى ايزسەلدە، لىكن سوڭغە طابا روسلار آراسىندە عصيان چغوب، الوغ محمد روس عسكەرىن تمام بترگانچە گە قدر واطقان، شول درد بلان الوغ محمد

مسكاوگە باروب، آنڭ تيره يافلارين ياغوب، آكا صووى بلان توشوب
 نيز غارود قالاسينه اوطورغان موندە آلتى يىل تورغان. ۱۴۴۵ نچى يىلى ۳ نچى
 اي يولده روسلارنڭ ۋىلىكى كنهزى اوزى چغوب الوغ محمدكە قارشى بارسەدە
 الوغ محمدنڭ اوغللارى بارفندىن بىك قاطى ايزيلوب اوستاوينە آلاز قولينە
 پلىنغە توشكان. ۋىلىكى كنهزلىرى پلىنغە توشكاچ بتون روس خاقى جيلوشوب
 نىچكە بولسە كنهزلىرىن تاتارلار قولندىن آلور اوچون طروشوب بىك كوب
 كوچ بلان تاتارلارغە قارشى يورگانلار.

الوغ محمد بو قدر كوچكە قارشى طورا آلماسلغىن بىلگىچ ۲۵ نچى
 آوغوستنە ۋولغا بويى بلان توشوب «قورمش» ديگان بىردە اوطورغان.

روسلار طرفندىن كنهزلىرى برابرينه بىك كوب مال آلوب روسلارنڭ
 كنهزلىرىن آزاد ايتكەندە ۋولغە بويى بلان طاغى توبە نرەك توشوب بارغانە
 يولده اوغلى محمود طرفندىن اوترولىگان. محمود قزانغە كىلوب قزاننى آلوب
 قزاننڭ خانى علیم بكنى دە اوتروب اوزى قزان خانى بولغان.

قزان خلقى مونى بىك يىخشى فبول ايتوب، اوزلرىنە خان ياصاب، مونڭ
 روسلار عليھينە بىك قوتلى خان بولوينه دعا لار قىلوب، شوكارغە چن كوكللرندىن
 تابع بولغانلار. محمودكە بو ايسكى قزان اورونى ۋولغادىن ۵۰ چاقىرملار پراق،
 بولغانغە كوكلينە بىك ياراب جىتماينچە محمود حاضرگى قازان قالاسينه كىلوب
 اوطوروب آنڭ تيره ياغىن آغاچ كر بپوست بلان ايله ندروب آلوب شوشنە
 طورا باشلاغان، خلقى بىك تيز آرطە باشلاغان، روسلاردىن قورقواچندە گنە
 طورغان بلغارلار، چيرمىشلار، مانغول تاتارلار هر قايسى مونڭ قول آستينه
 جىيىلغانلار. قالا بىك تيز آرادە طولغان، قزان بىك ظور شهرت طابقان شونڭ
 ايچون سراى دن آزوف دن، آستراخاندىن، قرىمدىن، سەبىردىن، بخارادىن خلق
 كىلوب قزان قالاسينه طولغان.

تورلى ياقدىن جىيىلغان تورلى خلق آراسندە اصل بلغارلار يوغالوب
 تىللىرىدە تگى خلقنىق بلان قوشولوب، مونڭغى خلقنڭ بارسيدە تانار دىب

آطالوب كيتكان بعض بر خلق بولارنىڭ بارسونە تاتار ديب آطاوين بارا طماينچە «بلغارلار هم تاتارلار» ديب آطاسيلرى كىلگان.

بو وقتلار دە قزان خانلىغىنىڭ ىرى غەربىدىن شەرققە طابا نرغار وددن آلوب كاما سوووينە قدر، جنوبىدىن شەمالغە طابا ۋىياتكە هم پىرمالارغە قدر، شەمالدىن جنوبكە طابا پالاۋىتسلىنىڭ حدودىنە قدر ايدى.

بو وقتلار دە قزان خانلىغى بلەن مەسكاو كەنەزلىكى آراسىندە دشمانلىق كوندىن كون آرتا باشلادى، قاي وقتە قزان خانلىغى روسلار اوزرىنە ھجوم ايتوب، روسلارنىڭ ىرلەرن ھلاك ايتەلەر، قاي وقتە روسلار قزان خانلىغى اوزرىنە يوروب، تاتارلارنى بىك آور ھاللەرگە قالدروب ايزەلەر ايدى. لىكن ھىچ بر ياق جىڭلوب قالماينچە بر آزدن سوڭ طاغى ايكى ياقە باش كوتەروب، طاغى سوغشالار ايدى نھايت روس كەنەزلەردىن ايۋان گر وبنى قزاننى بتونلەي آلوب بو سوغشلارغە نھايت پىروب تاتارلارنى ايكىنچى قوزغالا آلماسلىق ايتدى. ايۋان غەروزىنغە قزاندىن قوولغان قزاننىڭ الكىكى خانى شىرەلى خانە بىك كوب ياردەم ايتشىدى. ايۋان گر وبنى قزان خانلىغىنە كىلور آلدندىن قزان خانىنە بر يازو يبارگان: «اگودە قزان خانلىغى سوغشمىغىنە پىرىلورگە راضى بولسە اول وقتە تاتارلارنىڭ روسلار اوزرىنە قىلغان اولىكى ظلملەرىن عفو ايتەمن، قان توكمەينچە گنە پىرلىگىز دىگان ايدى».

شولايوق شىرەلى خان دە يادكار خانغە شوشىدايوق مەئالە بر يازو يبارگان ايدى. چونكە يادكار خان اصلە قزان خانى بولماينچە آستەرخان خانىنىڭ اوغلى ايدىدە قزانغە كىلوب خان بولغان ايدى.

يادكار خان ايۋان گر وبنىنىڭ خەپىنەدە شىرەلى خاننىڭ خەپىنەدە قارشى بىك قاطى سوزلەر يازوب، آلارنى سوغشە چاقوردى
 ۲۰ نچى آۋغوستدە ايۋان غەروزنى ۋولغا هم قزان سووى آشا موندە كىلوب يادكار خاندىن شوشى مذكور جوابنى آلدى.
 ايكى ياقەدە سوغشە ھازىر نەورگە طووندىلار.

ايۋان غروزنى طرفىدىن قزان قالاسىنىڭ محاصرەسى ھەم آلتوۋى.

قزان قالاسىنى دوشماندىن ساقلاپ، اوچون تاتارلارنىڭ قورغان پىلانلارنى غايىت ياخشى ھەم تاتارلارنىڭ صوغۇش اشپىن ياخشى بىلگەنلىكىنى كۆرگەن ئىدى. شەر ۳۰ كىچىك قىرغاق دېگەنگە ياخشى ئىسكىرىلەر قالدۇرۇپ، شەر تىشىنە اورمان آراسىنە، دىشمان ئىسكىرى اوزرىنە كىنەتدىن باصار ھەم دىشمان ئىسكىرىن ضعيفلەتور اوچون دىپ ياپانچى كاماندەسى تەختىدە بىك كۆپ ئىسكىر چىقارغانلار ئىدى.

محاصرەنىڭ اولىكى آتنەلەردە روسلار ھېچ بىر نەرسە ئىشلى ئالمىچە تمام يۈدەگانلەر ھەم ياپانچىنىڭ ھۇجۇمىدىن بىك اوڭايىسۇنلانغانلار ئىدى. روسلارنىڭ ۋاياننى ساۋىتلارنى پىلانلارنى اوزگارتۇپ، ئىسكىرىنىڭ يارمىسىون شەر تۈبىدىن يەنى ھازىرقى پىچان بازارى مسجدى ياندىن آلب كىتۇب چىتكرەك قويارغە اوڭايلى تاپىدى.

روسلارنىڭ كاماندىرلاردىن بعضىلارنى قزاننىڭ بىر ياندىن، قزاننىڭ اوز خانى شىر ئالى خان قزاننىڭ شەرقى طرفىدىن محاصرە ايتىدىلەر.

بۇلار شۇشۇلارنى اورۇنلاشۇپ ماتاشقاندا قزانلىلار بۇلار اوزرىنە بىك قاتلى قاتلى ھۇجۇملار ايتەر ئىدى. بۇلار اورۇنلاشۇپ بىكچە كەنەز شۇبىسىگە ياپانچىنىڭ ئىسكىرىن بىرورگە امر ايتىدى. بۇ كرى شۇبىسى (گارباتى شۇبىسى) ۳۰ كىچىك ئىسكىرى ھەم ۵ كىچىك ئىسكىرى بىلەن ياپانچىنىڭ ئىسكىرىلەرنى تاراپتى.

ايرىلەرنى اوتۇردى خاتۇنلارنى اسىر ايتىدى. ايۋان غروزنى اسىرلەرنى قازقلارغە بەيەب آلاردىن قزانلىلارنىڭ صوغۇشنى نىسىز روسلارغە بىرىلەرلەرنى اوتۇرگە قوشدى. لىكىن قزانلىلار اول اسىرلارنىڭ سوزلەرنە بۇلار بىلەن كەنە جواب بىرەر ئىدى.

هم اول اسيرلرنىڭ روسلارنىڭ پىچراق قوللرنىڭ اولوينە قاراغانە اوزمىزنىڭ قولمىزدىن اولولرى مەڭ آرطق دىب آلا اوستىنە پوللارنى ياڭغىر اورنىنە باودرالر ايدى.

قزانلىلار اوزلرىنە صو اوچون، صوغە بارورغە يول ىر آستىنەن قازوب، صوغە ىر آستىنەن يورىلر ايدى. شونى تاتارلاردىن مىرزا كاماي دىگان كشى روسلارغە خىر بىروب، ايوان گروطنى اول يوللار ىن نىچكىدە بىرورگە قوشدى. ايوان گروطنى حاضر شونى بىرتورگە كرىشوب خلىقنى ىر قازىطورغە طوطوندى. روس عىسكىرى آراسىندە بىر نىمەتس اينىزىننىڭ شا كرتلىرى شونىدوق ىر آستىنەن قازوب تاتارلارنىڭ صوغە يورى تورغان يوللار ىنە تابا بارا باشلادىلر ۱۰ كون قازىغاچ ىر آستىنە صوغە يوروچى تاتارلارنىڭ سويلەشكانلىرى ايشىتلە باشلادى. شول وقتدە بولار قازودىن طوقتاب ۱۱ مېچكە پورخ قويوب چغوب كىتىدىلر. ۵نچى سنتابردە ايرتە بلەن پورخقە اوت تورتىدىلر. ايوان گروطنى اوزىدە پورخنىڭ شارطلاغانىن قاراب طورورغە چىغان ايدى. بىر زمانى تىكى پورخ بىك قاطى شارطلاب، ىر كىسەكلرى ىر آستىنەغى بورەنەلرنى كوتەروب طاشلاب، شەر خلىقى اوستلرىنە توشوروب آلارنىڭ قوطلارون اوچوردى شول آرادە روسلار شەرگە كرورگە حملە فىلسەلدە تاتارلار طرفىدىن بىك غىورانە مدافىعە اولنوب شەرگە كره آلمادىلر. صوڭغە تابا تاتارلارغە بىك آور بولا باشلادى.

اچەرگە صولارى يوق ايدى. هم هېچ قايدىن آورغە مەكىن توگل ايدى. قىو قازوب اچە باشلاغانلار ايدىك صولارى بىك ناچار بولغانغە اول صودىن آوروغىنە بولوب اولەگنە باشلادىلار. ايوان گروطنى همىشە تاتارلاردىن قزان فالاسىن بىرولرىن صورى ايدى. تاتارلار همان مدافىعەغە طروشەلار ايدى. روس عىسكىرلىرى آراسىندەدە آورولار بولا باشلادى. كوندە كوندە ياڭغىرلار باوا باشلادى، تىرە ياق صازلقغە ايلانە باشلادى، آنىڭ صاين روس عىسكىرلىرى آراسىندە آورو آرتا باشلادى، روس عىسكىرى اولە باشلادى.

شونلىقنىڭ روس عىسكىرلىرىنىڭ غىرتى چىگوب، بوللارنى تاتارلارغە نىسبە

بيروب، تاتارلاردن قورقا باشلاديلار. كوز يتدى. بو بيگره كده خلقنڭ اچين پوشورا ايدى. هر قايوسى اشنڭ تيزرهك بتوووين تليلىر ايدى. ۳۰ نچى سنتابردە پورخ بلەن قزاننڭ كرپوستين كوتەرتديلىر. بيك قاطى صوغش باشلاندى. پوشكالردن چەغان توتونلر بلەن بتون ير يوزى قابلاندى. روسلار شەر اچينەدە كرديلىر قزان اوراملارنە كيسيشە باشلاديلار. اوراملار ئولگان كشيلىر بلەن طولوب، آدم قانى جلفە بولوب آغا ايدى.

اگر شول ارادە روس عسكرىنە طاغى بيك آزغنە ياردم بولسە قزان قالاسى بتونلاى اوڭ آلنغان ايدى، نيك عسكەر بر آز چيتدەرەك بولوب ياردمگە كيلوب اولگرە آلمادى، تاتارلار ھەميشە مدافعەدە دوام ايتديلىر. ۱ نچى اوكتابردە ايۋان گروزنى اعلان تاراتدى: ايرتەگە البتە قزان قالاسين آلاچقىز ديدى ھم بيك غيرت بلەن صوغشقە طوطونديلار. شول وقتدە شيرعلى خان دە ايۋان گروزنىغە بيك زور ياردملر، كورگەزدى، روس عسكەرلى كمال انتظام ايلە هر قايوسى اوز اورونلارنە طوروب، پوروخ قويهچق بيلرلرگە ۴۸ ميچكە پورخ قويوب، تونگى ساعت اوچە اشكە طوطونديلار.

قوياش چغار آلندن روسلارنڭ قويغان پوروخلارى شارطلاب قزاننڭ كرپوستين واطوب، تاتارلار اوستينە ھجوم ايتە باشلاديلار.

تاتارلار دە بيك زور زور غيرت بلەن طورالار ايدى.

حتى روس عسكەرلرين يا ئادن آرتقە چيگرەگە مجبور ايتكانلر ايدى اما ايۋان گروزنى اوزينڭ ياننە يورگان، اول حدلى آروماغان عسكەرلرين فوشوب طاغى بيك قاطى ھجوم ايتديلىر. بويولى تاتارلر فارسى طوراً آلمېچە قاچا باشلاديلار، يادكار خان اوزينڭ سرائنە بيكلەندى. آخردە تاتارلار فارسى طوراً آلمېچە قزان قالاسين طاشلاب چغوب كيتەرگە مجبور بولديلىر.

شولاي ايتوب غيرتلى بر تاتار خانلغينڭ پايتختى بولغان قزان روسلار

قولينە كيتدى.

كاراب.

«شورا» انچى نومردن.

شاولى دىنگز...

جىل اوزه در...

يلىكانن كىرگان كاراب!

تون وكوندوز

اول يوزه در:

يول بارايات ايل قاراب...

§

چقى جىلار،

قوبدى طولقن -

ايل كرابن جىل سوره!...

قايسى يوللار،

نېنىدى اوبقن

طارتا پزنى جان صوراب؟!

دردمند.

قالوش.

ناصر شادلغىدىن اوزىنىڭ باچقىچىدىن توشكانىنى سىزمىدە قالدى. اول چالبار كىسەسندە شلطرانغان اوچ صوم آقچەنىڭ طانلى طاوشى بىرلە تىزگنە اوستىنە پالتاسىن، باشىنە بورگىن كىيۈپ شول ئىللە نېچە يىزىدىن تىشلوب بتوب، آياق كىيەلگىدىن بېتەر، بالىق طوتار اوچون سوزگى گە اوخشاغان قالوشىنە آياغىن سوزدى. آياغىنى بىك كۆب تىجر بەلر بىرلە بوقالوشنىڭ آچى صووق كۆنلردە بىك صالقون، بوقالوشنىڭ آچى سالى كۆنلردە بىك بلچىراق

ایدوکن بیلگانگه اول فالوشقه باراسی کیلماگان، اول فالوشقه کرهسی کیلماگان کبک بولوب کیتدی. ناصر اچندن گنه آیاغینی جواتوب، کر، کر، قورقما، آفتق کرووک، ئلله اوشانمیسگهی، دیب دلیلی نغایه نوشسون اوچون کسهسندگی کمش تنکه لرنی شلطر اتوب جیبهردی. آیاق کمش طاوشلرینی ایشتیر ایشتمهس صالحون بلچراق فالوش نك اچینه اوزینی طقدی. آنك کرووی برله فالوش نك اچینه جییلغان صولار قسلسوب شبر، شبر ایتکان طاوشلار چغاروب سویله شه باشلادیلر. ناصر اوزینك شول ناچار یرتق فالوشنی جیکونك لذتینی اوزایتا توشهر اوچون طاغی آیاقلرینی قوزغاتوب قویدی، فالوشلردهغی بلچراق صولر طاغی تورلی طاوشلار چغاردیلر. ناصر کسهسندگی آچهنی قاپشاپ قاراب همهسیده سلامتلیگینه اوشانغاچ ایشکدن اوط کبک آطلوب چقدی. اول برسیکروده فالوش کیمتینه باروب جیتهسی کیلگان کشی کبک آشغوب، آشغوب بازارغه طابا یونهلدی. قابقادن چغووی برله آنك کوز آلدینه اویسوراق ییرگه جییلغان صو کورندی ناصر نك یولی آندن بولماسهده اول آفتق مرتبه شول فالوش نك خدمتین کورر اوچون، آفتق مرتبه فالوشقه آنك تیشگندن قورقماوینی بلدرر اوچون طوب طور ی صوغه طابا یونهلدی. اول فالوش نك بتون تیشگندن آقغان صوغه باصقان صایون فالوش نك اچنده ایشتلگان طاوشلرغه التفات ایتما ینچه آقرنغه بیک وقار برله گنه صونك بر باشندن ایکنچی باشینه قدر یروب چقدی. قوروغه چغوب باصقاچده اول بتون تیشگندن صو آغاطورغان فالوشینه قارارغه طوتندی. اول اوزینك دشمانین جیگه گان صالدا کبک یلما یوب آنك تیشکلرندن آقغان صودن، آنك اچنده شلطری طورغان بلچراقدن کوله باشلادی. فالوشدن اوچنی انقلاب آلور اوچون آنك شول بلچراقدن عذابلانغانینی یاخشیلابراق کورر اوچون اول ئلی بو آیاغینی ئلی بر آیاغنی سلسکتوب صولارنی شقرداته، آیاغی فالوش نك تورلی تیشکلرندن جییلغان صونی قووب چغارا باشلادی. فالوش نك تیشکلری بیک کوب بولسهده ناصر بولار نك بارسی برلهده بیک طانش بولغانغه بولار نك برسند کوزندن

اچقندرمادى. اول بولارنىڭ كۈبىسىنىڭ بويلارنى تيرانلىككارىنىدە بىلگەنگە
 قايسى لارنى يامامقچى بولوبدە. ئىللە نىچە ئىنە صندروب ئىللە نى قدر آچووى
 كىلگەنگە - اول مۇنە شولارنىڭ ھەمەسەندە برەم برەم بوكون آچووين آلمقچى
 بولدى. شونىڭ اوچون اول قالوشنىڭ يوزىدە اوزون يىرتقۇدىن صونىڭ كۈبىكلە نوب
 چغوندىن قالوشنىڭ ياماو اورنىدەغى بورمەلى يىرتقۇدىن ناصوص كىك آطلوب
 چغوندىن، قالوشنىڭ باشىدەغى زور تىشكىدىن چىشمەدىن آفغان كىك آغوندىن
 قالوشنىڭ تاباندىدەغى تىشكىدىن چىرچىر ئىتوب صونىڭ ئىتلوندىن دە لىدە آلا
 ايدى. لىكن آنىڭ بىك كۈبىدىن آچووين كىترە طورغان قش بووى آياغىنى
 طوگدىغان بتون ياز بووى ايتكىنى، چولغاوينى، آياغىنى بىلچراتقان قالوشنىڭ
 توبىدەگى تىشكىلەندىگە آچوى نىچىك آلتغاننى كورماوى، آندەغى تىشكىلەرنىڭ
 نىچىك ايتدروب سارلى صونى قوبولرىن كوروب شادلانە آلماوى مونىڭ
 اوچىنىڭ منظرەسىنى آزاراق كىموتە ايدى. شونىڭ اوچون اول آياغىنى طاغى
 صوغە مانچوب آلوب بىك تىز كوتەروب قارارغەدە اويلادى. لىكن شول آرادە
 بىك چاوب كىلە طورغان آطنى كوروى آنى اول فكىردىن قايتاردى، اول اوزىنىڭ
 كىسەسەندە اوچ تىكە آقچەسى بارلىغىنى، اوزىنىڭ بو قىباحت قالوشىدىن آيرلو
 كۈنى كىلوب جىتكەننى حس ايتوب شول شادلىق بىرلە بازارغە تابا يونەلدى.
 آنىڭ كوز آلدىنە ترەزەگە قوبولغان بىك زور قالوش كورنىدى - اول قالوش
 بىرلە سويلەگان كىك بولوب آڭغارغە تابا كۈلە باشلادى. اچىدىن گنە طوقتا
 كوتوب طور حاضر كىلەم - مۇنە بو قىباحتنىڭ گنە كىرەگى بىرىم دىب
 اوزىنىڭ قالوشىنە تابا قارادى. اچىدەگى اوزىنىڭ جىگۈين اوزىنىڭ شول قەر
 صوغە تىشك قالوشنى جىگۈين حس ايتوب طاغى آلتە تابا كىتدى. اول
 طاغى اوزىنىڭ كىسەسىنە قولىنى تىوردى. طاغى آنىڭ آقچەلارى شىلترىدەب كىتدى.
 بو طاوش آنىڭ كىفەين طاغى آچىدى اول طاغى بىك ھوالانوب قنە اوز آقچەم
 بىر آى اوچ بالا اوقۇتقان اوچون آلتان آقچەم دىب اوزنى اوزى اشلىلگىگە
 اوچون ماقتى باشلادى. ھەر كۈننى شول يىرتقۇ كالوشنى كىيۈب اوقۇنورغە

بارولاری، هر کوننى شول كالوشنى صالحاچ آياغىنى سورتە سورتە اشدىن چغوب
 آروب بتولرى آنڭ كوز آلدینه كىلدى. اول طاغى مونه حاضر آلاى بولمى
 ايندى آياغىندە هېبت يلى يوشماق، چىستا قالوش بولا دىب اويلادى. اول
 اوزىن ياڭى يلى فالوشنى كىگان كىك حس ايتدى. همده شول فكرىن فعليت كه
 چغارر اوچون مغازىن غە بورولوب كىردى. اول اوزاق ساتولا شماينچە كالوشنى
 آلوب آياغىندە كىدى. كالوش آنڭ آياغىن آزغىنە فسوب ماطورلاطوب جىبەردى.
 اول قولىنە كازگە تورگان ايسكى كالوش لىرىن كوتەروب آقرىغىنە ايشكىدن
 چقىدى. آنڭ آياغىنە بىردىن يلى بولوب كىتدى، باياغى صوچىتەردا ولارى بىردىن
 يوغالىدى. آنڭ آياغى اوزىن اوچماغى كىك حس ايتدى. شول شادلىق شول
 كىفى آنى بتولمى بىلەدى، اول بتولمى شونڭ لذىنە چومدى، آ كغارغە حاضر
 بتون دنياڭ سعادتى قورى يلى كالوش كىودە، بتون دنياڭ بختىسزاڭى
 بلچراق تىشك كالوشلى بولودە كىك بولدى. آنڭ آياغى نڭ شادلىقى بتون تىنە
 تاثير ايتدى، آنڭ باشى اورنىنە حاضر آياغى باش بولدى، آكارغە آنڭ باشى
 توڭل آياغى او يلى كىك، آياغى بتون اشنى يورتە كىك بولدى. اول اورام
 اوتە چىغاندە اوزىنڭ جىڭو يىن طاغى نغراق حس ايتدى. شونەغى بلچراق لارنڭ
 صولارنڭ مونڭ آياغىنە تىيە آلماولرىن، مونڭ يلى آياغىن طوڭدرا آلماولرىن
 كوروب اول طاغى هولالدى. اچىدىن گنە شولامنى، ئە بولدىر آلما سزىمى؟
 شولامنى بىزىڭ اورامدە بىرام بولدىمنى؟ مېنىم ۲۲۵ تىنك كالوشمىڭ آستىكە
 ئىزلوب قالاسزىمنى؟ دىب آلاغىنە خطاب ايتدى. شول اويلارنى اويلاغان وقتە
 اول اوزىنڭ ئىللە نرسەدن رضا توڭللىگىن حس ايتكان كىك اوزىنڭ ئىللە نرسەسى
 تولماغان كىك بولدى. اول شونڭ حقىدە اوزاقدە اويلاپ طورمادى، قولنىغى
 تورگان كالوشنىڭ اوتە چىغان يوشى كىفى نڭ كىتو يىنە سبب ايكانلىگىنى بلوب
 شوڭاردىن آقتى مرتبە اوچىنى آلور اوچون كالوشنى بلاققە كوتەروب بىردى.
 آنڭ كوڭلىنى طاغى شادلىق بىلەدى. اوزىنڭ شول اويى بىرلە قالغان آقچە بىرلە
 طماقنى طويدىرر اوچون بىر خار چىۋنە گە طابابورلدى. پچان بازارىنڭ بلچراغى،

شول بلچراقنىڭ مونىڭ كالوشىمىنە تەعظيم قىلۇپ باشىن ئىيۇب قالوى آنىڭ طاغى سعادىتىن زورايتىدى. اول بىك زور اشاشلەگان كىشى كىك، بىر زور شەرنى آلغان قاماندىر كىك ھوالانوب قىنە خار چىۋىنەغە كوردى. باصقچى مىدى، ايشك ياندىغى «كفش كزنى سالگىز!» دىگان سوزنى كوروب آنىڭ كفش دىگان سوزىنىڭ كولىكى لىگىدىن كولىرگە اونطوب، بوامر بوخطاب اوزىنە ايكانىن اوزىنىڭ كالوشىمىنە ايكانلىگىن اويلاپ آقرتىنغىنە كالوشىمىنە سالوب باشقە كالوشلار ياندىنە قويدى، آنىڭ كالوشى آكارغە باشقە قالوشلاردىن يىل راق طارراق ماطور راق كىك كوردى. اول بىر آز قاراب طوروب لىتلىنگان صوگىنە زالغە كروب آشارغە صورادى. كالوش لىدى بىرلە آشنى بىك تىملى لىب آشاب بىتروب طاغى شول يىلى چىستا طازا كالوشنى كىوب بلچراقلار آراسىدىن آياغىن بلچراتماينچە اوينە قايتور اوچون باصقچى ياندىنە چقىدى. اول اوزىنىڭ كالوشىمىنە قويمان اورنىدە كورما گىچ باشقە كالوشلار آراسىدىن ئىزلەرگە طوطيندى. آنىدە بولمادى. اول خىدمت چىگە ئىيتىدى، اولدە ئىزدەدى، اولدە طابا آلمادى. كالوش يوغالغاننى ايشتوب زالدىغى كىشى لىر بىرەم بىرەم چىغوب كالوشلار بىن كىيىبە باشلادىلار. قالوشلىق، بىر قالوشىدە قالمادى. ناصر بىتون امىدىن يوغالدىتوب ايتكىچان گىنە قايتورغە مجبور بولدى. اول پىچان بازارنىڭ بلچراقلار آراسىدىن قورى بىر يىر ئىزلەپ باسا باسا اويىنە قايتوب كىتتى. بىر پوچماق دە اول قورى بىر دىب صوغە باصدى، آنىڭ بىتون ايتكى صو بىرلە طولدى. آنىڭ آياغى يووشلەندى. آياغى اوزىن اوزى جەنمە كىك كوردى. اول چدى آلمادى ئىھى قالوش، قالوش! دىب قىقردى.

عیاض اسحاقی

خواجہ بن عبدالبدیع افندیك جو غالغان بر باشماقینہ مرثیہ سی

آہ نصیبی باشماغم؟!؟

مکثہ اوچیوز سوکندہ،
 یکر منچی یلندہ،
 جو غالدی باشماق شونده،
 آہ نصیبی باشماغم؟!؟
 سولگی صالحم موینیمہ
 کیلدم مخزن (۱) قر بینہ (۲)
 فتح قیلدم مخزنم
 آہ نصیبی باشماغم؟!؟
 تفکرہ قالدیم مین
 آندہ، موندہ باردیم مین
 هیچ اثرن کوردم
 آہ نصیبی باشماغم؟!؟
 مخزنلرنی باقدم مین،
 یوقاریدہ مندم مین،
 توبانگہدہ توشدم مین،
 آہ نصیبی باشماغم؟!؟
 کسہ گہدہ قول صالحم،
 یانچیغمنی قولغہ آلدیم،

آچہ بردہ یوق ایکن،
 آہ نصیبی باشماغم؟!؟
 نماز دندہ قالدیم مین،
 باقہ غہدہ باردیم مین،
 امیدمنی اوزدم مین
 آہ نصیبی باشماغم؟!؟
 باشماغمنی یوغالتدم،
 گویا آپاقسز قالدیم،
 قالمادی هیچ کبہرگہ
 آہ نصیبی باشماغم؟!؟
 گوزل ایدی باشماغم،
 بیسکلی ایدی مخزنم،
 حیران قالدی باشلارم
 آہ نصیبی باشماغم؟!؟
 عبرت آلاک بز لردن،
 یوغالماسون سز لردن،
 خدا اوزی صاقلاسون
 آہ نصیبی باشماغم؟!؟

(۱) مدرسہ: کاوش باشماق قر قویہ تورغان اورن .

(۲) یاقینہ،

خواجہ بن عبدالبدیع گہ، شوشی مرثیہ سیننی ٹہیتوگہ سبب
بولغان باشماغی جوغالغاندہ یازلەش تعزیہ صورتی.
(نیچارہ؟)

برہونک بالاسی یوق،	بو جہانغہ بر قارا،
برہونک بولسەدە شوق،	بار دە بتوگہ بارا،
شونلقدن اول آندن طوق،	عادتی شولای بولغاچ
توز ماینچہ نی چارہ؟	توز ماینچہ نی چارہ؟
کمنک بالاسی اولہ	توز مەساگدە فایدە یوق
کمدن دشمانی کولہ،	کیلەچک کیلە شولوق،
کمنک کیسەسی بولہ،	بندە اوستنە یازلغان
توز ماینچہ نی چارہ؟	توز ماینچہ نی چارہ؟
قایسی بلمی سباغین	صبر سز بولما کوکل،
قایسی جویا باشماغن	بلا برسینکا توگل
دنیا دە طوروش شولای	هر کمدە بر بلا بار
توز ماینچہ نی چارہ؟	توز ماینچہ نی چارہ؟
قایغی کو بدر میندە دە	آدم کوکدن سورلیدی،
دنیا دە دیندە دە	کوب کوز یاشی توکلیدی،
بار دە نوردن کولە گە	دنیا شولای باشلانغاچ،
توز ماینچہ نی چارہ؟	توز ماینچہ نی چارہ؟
توندە کولە گە بتە،	صوگرە هر کیمگە کلسەک،
بلمیم اول فایدە کیتە؟	حالینە نظر فیلساک،
کوکلیم شول توندای بولدی	بر قایغودە کور رسک
لکن توز مەی نی چارہ؟	توز ماینچہ نی چارہ؟

جو كه دن ايدى بيتى،
 صرلاغان ايدى چيتى،
 بيك طغز اورگان ايدى،
 جوغالىدى شولنى چاره؟

جو كه بيك طورى كېلگان،
 اوروچىسى بيك بىلگان
 بىگرهك بلوب اشلگان
 يوغالىدى شولنى چاره؟

باشى بر آز اوچلىدى،
 كوتاررگه كوچلىدى،
 كىمه صو يرتقان كېك
 قارنى يرطه بىچاره.

سويان ايدى تابانى
 گىزه ر ايدى ياپانى
 آرماس يالقماس ايدى
 جوغالىدى شولنى چاره؟

اچى بيك شومار تلغان
 بېلى بيك يوقارتلغان،
 يگىلك كوزەتلگان،
 جوغالىدى شولنى چاره؟

بېتى نق بر كىلگان،
 چويى تمام كرتلگان،
 بر بر سېنە تىك كىلگان،
 جوغالىدى شولنى چاره؟

بو، تون آيسز، يولدز سز،
 آيى، يىلى كوندز سز
 كوگلم قايغو قابلادى
 لىكن توز مهى نيچاره؟

آه ايتكانك ايشتم،
 اختيار سز آه ايتدم،
 بار قايغومنى اونوتدم،
 اونوتميچه نى چاره؟

كوزم ياش برلن طولدى
 چن قايغو ميكا بولدى
 يالغش ايكان ايتكانم
 توز مه ينيچه نى چاره؟

صبر ايتەرگه اوندهوم
 بارده قايغو بلماوم
 ايندى قايغونى كوردم
 توزه لميەن نى چاره.

سيكا زور قايغو بولغان،
 باشماقلارك جويلغان،
 چدارغه ممکن توگل
 توزه لميەن نى چاره؟

آي اول باشماق ديگانك،
 راحتلانوب كيگانك،
 بىگرهك كېلوشه ايدى
 لىكن جويدك نى چاره؟

باشماقنى آلوب قاچقانلار

جوغالدى شولنى چاره؟

آرزان شىنى خورليقلار

قيمتلىنى اورليقلار

قدرى آفتكه سبب

جوغالدى شولنى چاره؟

اورلاوچىسى جىماسون،

آغاچ باشماق كىمهسون

جنتكه كرسهده اول

معروم بولسون بيچاره

سيكا خىرلى بولسون

كوكللك شاد ايله طولسون،

يا كاسى نصيب بولسون،

صبر ايتماي نى چاره؟

ايداشلر كدن اوزدر،

يكرمى باشماق طوزدر،

اوين توكل چن سوزدر،

توز ماينچه نى چاره؟

قايفودن يوقو قاچدى،

يارتى ساعتلهب كچدى

شول چافىده مونى يازدى

شاهر «وهى» بيچاره.

او كچهسى بييك ايدى

تيزلكه كىيك ايدى

بيگرهك سويوكلى ايدى

جوغالدى شولنى چاره؟

سيكا كوب خدمت ايدى،

بيك كوب سفرگه كيتدى،

كوب رحمتلر ايشتىدى

جوغالدى شولنى چاره؟

سينده بيك سويه ايدك،

كيدر وب كيه ايدك،

سويابده قويا ايدك،

جوغالدى شولنى چاره؟

بيك يخشى آطلر كىي

قيمتلى ذاتلر كىي

مخزنده طور ا ايدى،

جوغالدى شولنى چاره؟

قابقاچيده يابلغان،

تيمر يوزاق سالنغان

آچقى يانغه آلنغان

جوغالدى شولنى چاره؟

توپساسىنى واتقانلار

مخزنى بوشاتقانلار

طورنالی اولينك مکتبندە

«جهانگیر مخدوم» دن

الْب بِي تِي تِي! الْب بِي تِي تِي! الْب بِي تِي تِي! طورنالی اولينك مکتبندە
بيك كوب بالا طاوشي آراسندە شول الْب بِي تِي تِي! الْب بِي تِي تِي! ديه
كويلا ب كويلا ب ايتكان طاوش بيك آيرم آچق ايشتلەدر. بوني ايتە تورغان
بالا شوشي مکتبندە اوقوتاتورغان احمد شاه حضرتنك اوز اوغلى در. اسمى جهانگیر.
ياشى اون دە. حضرت بويل اوز اوغليئندە سبق باشلاتدى. اول اوز مکتبندە
بر آز اوقتوب آندن صوڭ بر زور مدرسه گە يبارمك نيتندە در حضرتنك علم گە
اخلاصى بيك قوتلى. اوغلينى بيك يغشى اوقوتماقچى بولا. هم الحمد لله مخدومە
بيك زيروك بولورغە اوخشايدر. اوز كزده ايشتەسز بيت، نيچك بر توقتاوسز
سباغنى تكرر ايدوب طورە. بالاسلكنوب سلسكنوب الْب بِي تِي تِي! ديب
چقرغان صاين حضرتنك سوينچى آرتابارا.

مونه بوكون الْب بِي اوقيدر ايسن صاو بولسه بر آزدن ايمان ايچكى
باشلار. يازغە نابا بلكە هفتيك ايچكيندە توشار. بر ايچك طانيماغە باشلاغاچ
سوره گە توشوب كيسك باش، بدوام، يارم آلما، يوسفى كتابي، استوانى، فضائل
شهور، باقرغان كبى اول مکتب لرنندە اوقولا تورغان درس كتابلرينى ختم
ايتسە آندن صوڭ اشى صرف قە توشار گە گنە قالا. آه شول صرف! صرف
ايرنە توشكاندە حضرتنك آغزندن صولار كيلەدر. شول كوز قارەسى كبى عزيز
حضرتنك جهانگیر ينىڭ صرف ونجو باشلاغاننى كورسە اولسە دە. نيتى اوكنور گە تو گل
حضرت جهانگیر مخدومنى اوتكان يلدە دە درس يعنى الفبا باشلاتورغە تلاگان
ايدى. لکن شول قدر ياشلاى بالانى زحمتلندىر گە نيك كيرهك ديب آبصطاي
مخالفت ايتدى. آبصطاي دە جهانگیر مخدومنى بيك سوهدر ايدى. كوب وقتە
آشقە اوزى ايله برگە آلوب بارا و آلوب بارماغان وقتە مخدوم گە مطلقا بر
نيچە قويماق ايله بر ايكى كيسەك بەلش توبى آلوب قايتا تورغان ايدى. حضرت

اوزى فرق ياش لرنده در. زور بر حضرتنىڭ مدرسەسىندە اكهال علوم ايتكان.
 عقايد (*) و توضيح (*) كورگان، سلم (*) و تهنيد (*) اوقوغان. لىكن هر فنند
 زياده اخلاصى عر بچه صرف ايله نچوده در. چونكه بونلر امهات علوم (۲) در. مدرسەدن
 چغوب طورنالى اولنه اتكاسى اورنینه ملا بولغان. مدرسەدن چقغان وقت لرنده
 يكرمى طوقز ياش لرنده ايدى. بر كورشى اول ملاسىنىڭ فزى ايله اولنمىش.
 ايك الوغ بالاسى يوقار يده مذكور جهانگير مخدوم در. احمد شاه حضرتنىڭ
 نيتى مدرسە طوتوب درس ايتوده ايدى. و خصوصا اوزىنىڭ فكرينه كوره هر
 مؤمن و مسلمان ايچون لازم بولغان علم صرف ايله علم نحونى بيك يىخشى
 اوقتماقچى ايدى. شونىڭ ايچونده ملا بولوب يتر يتمز اولندهغى مکتب كه بالالار
 جيوب اوقوتمهغه باشلادى.

بو مکتب بر نيچه ملا زمانندن بيرلى قالوب برده توزه تلمگانلىكى جهته
 بيك ايسكى ايسهده يەرلىگان بر پوچماغى ايچكى ياق دن بيك يىخشى ايتوب
 بالچق ايله صلانغان و طشقى ياق دن تيشك يرينه بر زور طاش طغوب اوستىندن
 طوپراق ايله كوموب قويولغان ايدى. ماتچاسى دخى بيك چروك اولسهده ايكى
 يردن باغانا ايله تره توب قويولغان ايدى. بناء عليه آطنه كيچ مالايلى مندرلى
 اوينغاندا ياكه مورثيق كرگان چاقده آنى مندر ايله قيناب چغارغانده شول
 باغانالرغه بيك قاتى كيلوب بهرلمهز ايسه لر توبه تافته سىنىڭ ايشلوب توشمك
 احتمالى يوق ايدى.

مكتبنىڭ دورت ترزه سى اولسهده كوربسىنىڭ پيالاسى و اتلغان ايدى.
 واتلوب توشكان پيالا كوزى يرينه «اول آلدنم بر دىسته قويان تيريسى اونار
 تىندىن بهاسى بولدى سيكز صوم كومش» دىب يازغان مشق كاغىدلرى باخود
 قارندىق قويا لر ايدى. مکتب اولنىڭ اورته بىرنده رك بر يول اوستىنده و كوپر
 باشىنده بولغانلىغى جهته شا كر دلر ايچون صو ياقين بولسهده مکتبىڭ يوغارى
 ياغنه كوپر آستىنه مورثيق لر بيك كوب تيرس توكانلىكلرنى يازغه قارشى

(*) (*) (*) (*) زور شا كر دلر اوقى تورغان كىتابلر
 (۲) علمنىڭ آنالرىدر.

كون لار يىلتىمغە باشلاغاچ تيرىس لار اروب بىك بوزق وصاصى ايسلار چىقادىر ايدى. هم ده نه حكمت در يازغە تابا زحمت قاغولوب شا كردلر خىستە لنورگە باشلايلار ايدى.

حضرت ممكن مرتبه علمنى كوبرەك تاراتاسى كىلە. مکتب كوچك اولسە دە قونوب ياتوچى يىتمىش بالا بار. بويىلغە توگل هر يىل دە شولاي يىتمىش سىكسان حتى بعض يىل لارنى يوزگە ياقىن شا كرد بولادىر. لىكن حضرتنىڭ اچىنى پىشورە تورغان نرسە شول دركە: مکتب ترقى ايتماي در. شا كردلارنى صرف ونجوگە توشورب تىرە ياق دن طالبلر جىوب تورلى فن (!) لردن درس ايتىرك مدرسە حالينە كرىدەر. حضرت اوزىنىڭ علمىدە بىردە كىمچىلك كورماي. كافىە نىڭ متننى تىمامىلە كوكلدىن حفظ ايتكان. عصام و عبد الغفور لار نىدە قاراغان ايدى هم حاضر دە دە بوش وقت دە بونلارنى مطالعه ايتە. سلم و تەھىبىنى دە كورگان. حتى سلم نىڭ قاضىيى ابلە حاشىيە دەر نىدە مطالعه ايتىرگە بىر وقت نىتىلنگان ايدى. لىكن آنلر كوگل قارالتا دىب مدرسى طىغانلىقدىن مطالعه ايتىدى. لىكن مکتب آغە كىتمى. ئىللە احمد شاه حضرتنىڭ اوزىنىڭ اوقتووندى بىر كىمچىلك و سبىق اوگراتووندى بىر تىرىپسىزلىك وارمى اىكن؟

آلاى دىسەك حضرت اوزى اوقتووندى دە بىردە كىمچىلك كورمايدىر. گرچە آولغە قوناق كىلوب يا كە طوى توشوب آش سو بولغان وقت لردە سبىق بىررگە مکتبكە بىرر آطنە كرە آلماي نىچە تورسە دە، بوش وقتىدە و باخصوص كونلر اوزايغاچ بعض وقتلردە كونىدە اوچر مرتبه كرە در، اما شونسى واركە؛ حضرت در دلنو بكنە مکتبگە كرە باشلاغاچ بدبخت موژىق بالالارى مکتب دن چىقىمغە دە باشلاپلر. چونكە ياز يىتە، مالايلىرغە طرماغە يوررگە كىرك بولادىر. هم دە شونسى عجب دركە بو مکتب بو اولدە بىر نىچە ملازمانندى بىرلى بولوب كىلگان. اولنىڭ نىچە يوز كىشىسى بو مکتب دە اوقوب چىغان. لىكن اوقورغە يازارغە بلە تورغان كىشىلر بىك آز. «اول آلدىم بىر دىستە قویان تىرىسى حقى بولدى اوچ صرم كەش» دىب يازارغە بلوچىلر بايطاق طابلىسە دە، صالدا تەقە

كيتكان اوغللرغه، كياوگه كيتكان فرلرغه اوز قوللرى ايله تلاگان صورتده
 خط يازدب يبارلك آتالر، اغالر، انيلر وصاتو آلوغه كيتكان آتالرغه خط
 يازوب - يبارلك وانلردن كيلگان خطلرنى تلاگانچه آكلاب اوقورلق
 اوغللرى بىك سيرهك طابوله. صالداطقه كيتكان اوغللرى روس آراسنده
 وياخود اوزى كى اوقورغه يازارغه بلنى تورغان تاتار صالداتلرى ايله برگه
 طوغرى كىلسه لر برنيچه آيلر خط يباره آلماييچه طوره لر. مکتبه اوقوغان
 فضائل شهور، يوسف وبدوام كتابلرينى بلکه مکتبدن چقاچده اوقورلر
 ايدى. لکن آنلر مکتبه بىك طوزوب ايسكروب وتتلوب بته لر. اوقورلق
 يرلرى قالمى. مورثيقلرنىڭ يا گادن آچه بيروب آلاسلرى كىلمايدىر. مونه
 بو احمدشاه حضرت زماننده دخى اش شولاي ايسكيسى كىك بارا. حضرت نه
 قدر طورشده مکتب ترقى ايتتى. يعنى صرف ونجوگه باشلاتوب درس
 ايتورا درجه گه كىلمايدىر. حالبوکه مدرس حضرت اوزنده برده قصور طابميدىر.
 ا گر مکتبىڭ نه ايچون آلغه كىتمگاننى حضرت نظاملى ومنتظم مکتب لرده
 اوقوغان بر كشىدن صورغان بولسه اول كشى درحال: «حضرت، گر چه سن
 مدرسده يكرمى بش سنه عمر كچرمش ايسه گده يالگز طهارة آلورغه
 وچقروب چقروب مناظره فيلشورغه اوگرنديڭ، بالا اوقتورغه اوگرنديڭ.
 علم تربية الاطفال واداره مکتب كى بالالر اوقتورغه و مکتب قارارغه اوگره نه
 طورغان مخصوص فنلر واردر. آنلرنى بلمگان كشىڭ اوقوتقان بالاسنده
 وطوتقان مکتبده ترقى بولو احتمالى يوقدر، مکتبىڭ بناسى، ايچروسى
 وطيشاروسى، بنا ايدلمش اورنى، شا كدرلرڭ ياتوب طورولرى واوزڭڭ
 اوقتووڭ هيچ برسى شول علم لرنىڭ قاعده لر ينه موافق اولمديغى جهته هيچ بر
 وقتده ترقى حاصل اولمق احتمالى يوقدر. بلکه كوندن كونگه تنزله اولور
 وكىرو كيدر. اينانمز ايسهڭ باشقه يرلرده گى مسلمان مکتبلرندن عبرت
 آل هيچ برسى ترقى ايدى آلمايورلر.

مکتب تربية ايدوب بالالر اوقته بلونىڭ پك چوق شرطلرى وار. شونىڭ

ایچوندرکه روسلر، ترکلر و باشقه آوروپاخلقلری کبی مدنیتلی ملتلر بالا اوقتورغه معلملر و معلمه يتشدرمك ایچون دارالمعلمین و دارالمعلمات کبی مخصوص مکتبلر یاساغانلر. سن مسجده امام طوررغه، جنازه کومهرگه نکاح اوقورغه و آشقه یورب بهلش، آشار ایچون تعیین ایدلمش بر آدمسک، بناء علمیه سن اوز وظیفه لرکدن بوشای آلمای طورغانسک. مکتبه اوقوتور ایچون نیچک بولسهده طرشوب آزرالق بالالار اوقونو علمنه واقف بولغان بر معلم تعیین ایتهرگه کرک ایدی.

مکتب که معلم تعیین ایتکچ بزنگ داخودمز کیمور دیب قورقه طورغانسز. لکن بو بر بوش فکدر. اگر خلقنگ فائده سنه ناموس و انصافگن ایل طرشور ایسه گن سزگه طاغن آرتوغراق محبت ایدر. داخودگن طاغن آرتور. جماعت آره سنده قدر و اعتبارگن زیاده اولور. «دیب آیتر ایدی. لکن بزنگ احمدشاه آندایون کشیلر ایله کوب کورشمایدن، هم کورشمگه لزومده کورمی. چونکه اوزی امهات العلومنی یعنی: کل فاعل مرفوع الخ نی پک یخشی بله در.

عین غاین فی قاپ! عین غاین فی قاپ! عین غاین فی قاپ! کوردیگنمی؟ کیچه الفبا باشلاغان جهانگیر مخدوم بو کون یعنی بر کون ایچنده قایده کلوب یتدی. عین غاین فی قاپ نی نیچک کویلاب اوقیدر. حضرتنگ بالاسی آخرسی کشی بولورغه اوخشایدن. کیچه ایرنه ایله اتکاسینگ پیرگان سباغنی کیچ برلان اویلرینه قایتوب انکاسنه طیکلاتقاچ آندنگ بر سباق آلدی. انکاسی ایله بر طوغان کورشی اولدهغنی مؤذن آبضاسی کیلگان ایدی. آکارغه طیکلادوب آندنگه بر سباق آلدی. مونه شول سببله بر کون ایچنده جیم حی، دال ذال لرنی اوتوب عین غاین فی قاپ قهده کلوب یتدی.

جهانگیر مخدوم پک یخشی ترقیده ایدی. لکن بر قضاغه دوچار اولوب بر نیچه کونلر مکتب که کیله آلمادی.

قضاغه دوچار اولمسی بوروشده بولدی: بر کون ایرته برلان مخدوم
 آشغوب آشغوب مکنب، که کیله در ایدی، حالبوکه مکتب ایشگی ناک طشقی
 یاغنه پک قالون بوز طوگغان ایدی. مخدوم ایشکدن کیره چک بولغانه طایوب
 یقلوب اوی آلدنده قایناب طوره طورغان بر سماوارغه باروب برلیدی. سماوار
 مخدوم ناک اوستنه آودی، مخدوم ناک بعض یرلری پشیدی. شوناک ایچونده بر
 نیچه کونلر خسته یاتدی. شول قاغوله طورغان زحمت اثری بولماسون
 دیب آبصطای دنیا کورگان، عمر سورگان بر فار چقدن یدی تون اورتاسنده
 یدی طاش آلدروب یدی صحراناک اورتاسنه آتدیردی وایمی طومی شول
 بولسون دیدی. حضرت اوزیده طهارت آلماندن صوگ قومغانده قالغان
 صونی جن دعالری ایله اوشکروب مخدوم که هر کون اچره طوردی.

آرهمی کوب اوتمدی، بر قامشلی کولده ایشتلگان باقه طاوشی کبک
 احمدشاه حضرت ناک مکتبندده حد و حسابسز اولان باشقه طاوشلر آراسنده:
 « واو هی لام الیف یا! » « واو هی لام الیف یا! » طاوشی آیروم آچیق
 ایشدلمگه باشلادی. دیمک که مخدوم صحتلنمش. اوخ! الحمد لله؛ کونلر کچدی،
 آیلر اوتدی، یاز یاقنلاشدی. تیرسلر اروب صاصیلقلر هواغه چغا باشلاو
 ایله هر سنه گی کبی زحمتلرده قاغولمغه وبالالر خسته لنمگه باشلادی. جهانگیر
 مخدومده یازغه قارشى ایمان ایجکنى چغوب هفتیک ایجگی باشلادی. بو قدر
 ترقی خارق العاده (۱) بر ذکوت (۲) اثر یدر. یوقسه مورثیق بالالری ایمان
 ایجگی ناک اوزینی گندهه ایکیشر اوچر فیش اوقوب آلتیشر یدیشر ایمان
 ایجگی آشاب بتره طورغانلر ایدی. مخدوم باری اوچ کتاب طوزدردی.

فاتح کریمف

چاينىڭ شىرطلارى

(ايسكى ادبىياتمزدن)

«فواكه الجلساء» دن.

بو چاينىڭ شىرطلارى واردر
 بجا كىلتورەسن انى
 بيان ايدىم سىڭا بىر بىر
 قولاق سالغىل موڭا جانى
 شىرايطى درر انىڭ
 مصفىى ھىم اولا بالىڭ
 كە چىن كاسە گە سالوبىن
 كەموش قاشق ايلان آلڭ،
 اوشال بالىڭنى ايزماڭىل
 چىنايىق اچرەسن صودە
 اكر ايزساڭ انى صودە
 چاينىڭنى فىلامىن خودا (۱)
 صوى بولسون انىڭ يىغشى
 شىمالغە قارشى آفغان صو
 عىب لىنمە بو سوزلرگە
 اطبادن بو گىفت وگو (۲)
 دىخى لىمىون سالور بولساڭ
 انىڭ قدرى بىس اعلادر
 لىمىون ايلە چاى اچلىسە
 ايجانلرە كىوب اولىدر
 بو شىرطلر بىرلە اچسەلر
 اولا مىسرور، اولا خوشحال
 قەوغەلار كىتار اندىن
 كە شادلىق ايلىب فى الحال
 موى ايدىن كىشى املا
 ايرر اوز اورنىدە - ملا
 گناھلار بىن عفو ايتوب
 وىرە مقصودىنى اللە.

مېتىسز اوردەك بالاسى

«تربىيە الاطفال» ژورنالىدىن

شەھرنىڭ تېشىدە بىك اعلا كورنىش، جاينىڭ ايڭ قزو وقتى، ايگىلىكلەر
صارى آلپون كىيى صارغايغان بولسەدە، صابان ايگۈنى ھەمان ياشل ايدى.
پىچان چومەلەگە جىيىلغان، تىرە ياقىدە زور اورمانلار، اورمان اچىدە زور،
زور كوللر بىگىرەك ماتور كورينەر ايدى.

ھەر طرفدىن قوياش توشەرداى اورىدە، اطرافى كاناۋ (كانال) بلەن
چولغانوب آلنغان ايسكى بىر صىفيە (داچا)؛ صىفيەنىڭ ديۋار يىنىن صوغە قدر
بىيىك قامشلىق وقامشلىق آراسىندە كىچىك، كىچىك كوللر بولغاندىن كىيىك
اوردەكلر بالا چىغارالر ايدى.

مۇنە، بىر اوردەك يەمورقالر اوستىدە اوطروب بالالرىنى اوزاق چىغارا
آلماوينە بىيىك پوشونا ايدى. باشقە اوردەكلر بەض وقتدە بو اوردەكنىڭ
ھالىنى صورارغەدە كىيىل كىيىتلەر ايدى. آخر الامر اوردەك آستىدەغى
يەمورقالر بىرسى آرتىدىن بىرسى يارلوب، اوردەك بالالرى باشلرىنى چىغارا
باشلاب وبارا، بارا تەمام چىغوب، ياق ياقلىرىنە قارانادە باشلايدىلر.

يەمورقا اچىدە طارلقدە ياطوب اويىرەنگان اوردەك بالالرى ايرىكىچىلەككە
ھىران بولوب قالدىلر. اوردەك، بالالرىنە قاراب: «اى عقلسىز بالالر! سىز
اويلى طورغانسىز بتون دنيا شونەك دىب! يوق، بالالرم، بو ايرىكنىڭ باغچەنىڭ
آرغى ياغىدىن تەمام ملانىڭ قىرىنە قدر اوزايدىر، لىكن مېنىم بىردە اول ياقىغە
بارغانم يوق» دىدى.

بالالرم، سىز بارىگىزدەمى؟ دىب آنا اوردەك آياغىنە باصوب قارادىدە،
يوق، ئەنە تىگى زور يەمورقا ئىلى ھەمان يارلماغان ايسىك، طويدىم ايندى

بو اوطرشدند، قايچان غنه يارلور ايكان صوڭ ديب ياكادن يهورقا اوستينه اوطوردى. شول وقتك حال بلمشورگه بر قارت اوردهك كيلوب آنا اوردهكندك حالينى صورادى. آنا اوردهكده: «حالم يخشى، لىكن بر يهورقام همان يارلغانى يوق.» ديب جواب بوردى.

— قاراسانه دوستم بالالرمه، بو بالالرشيكلى بتون دنياده ماتور بالالر بولماس، قاراسانه نى قدر اوزلرينك آتالرينه اوخشاغانلر، اما اول ياوز، حالمنى صورارغده كيلگانى يوق، ديدى.

قارت اوردهك: «قايا اول يهورقا كنى قازيم، اول يهورقا كوركه يهورقاسى نوگل ميكان؟» ديدى.

آنا اوردهك يهورقا اوستندن طوروب، مونه اول يهورقا ديب كورسه تدى. قارت اوردهك زور يهورقانى قازاب هاى، هاى دوستم، شبهه سز كوركه يهورقاسى. مينده بر وقت شولاي كوركه يهورقاسى اوستنده اوطرا، اوطرا، باشم ئه يله نوب تمام حالدن طايغان ايدم. قالدر بو يهورقا كنى، وقتكنى بوشقه اوزدرما، طنگلا سوزمنى، اول كوركه بالالرى بيگرهك مازاسز بولالار، و صودن بيك قورقالر، هيچ صوغه كرتوب بولميدر، تىكرار ئه يتهم وقتكنى بوشقه اوزدرما، بالالركنى يوزهرگه ئويروه تهاباشلا، ديدى.

آنا اوردهك - يوق ايندى دوستم، بر آز صبر ايتيم، كوب اوطرغاننى ينه دن برهر كون اوطرودن ئلله نى قدر آورلق بولماس ديدى.

قارت اوردهك - خير، يخشى كيكاشنى قبول ايتيميسك. خوش آلاى بولاسه ديب كيتبده باردى.

برهر كوندن زور يهورقا يارلوب اوردهك بالاسى باشينى چغارا باشلادى هم كوبده اوزمادى، اوزيده چقدى.

آنا اوردهك بالاسينه قازاب: هاى نيندى زور و اوزيده شكلسز، هيچ مينم باشقه بالالريمه اوخشاماغان، درستيده كوركه نسلندن بولورغه كيرهك ديب اويغه قالدى. وايكنچى كون، هوا يخشى بولسه، صو يانينه آلوب باروب، صوغه توشهرمى، يوقمى؟ تىجر به ايتوب قاراماچى بولدى.

ايرتەسى كون هوا بېك اعلا، قوياش بتون عالمى نورلاندرغان، صو
اوستى كوزگى شېكلى بىرەدە حرکتسز يالطراب طور، وتورلى طرفدە قوشلارنىڭ
صايراولرى ايشتلە ايدى.

آنا اوردەك، بالالرى بلەن صويانينە باروب ايك اول اوزى صوغە
توشوب، بالالرىنەدە صوغە توشەرگە قوشدى. بالالرى بىرسى آرتىدىن بىرسى
صوغە توشىدىلر، ايك صوڭ يەمورقادن چىققان اوردەك بالاسيدە صوغە توشوب
چوما، چوما باشقە بالالر كىي يوزە باشلادى.

آنا اوردەك عجبكە قالوب: قاراسانە نىندى يىغشى يوزە، خطا قىلدىم.
اوز بالام ايكان، كوزم ئىلەنە، ئىلەنە ماتور دە كورنە باشلادى بىت، دىب
اويلادى. راحتلە توشوب صودە چوموب يوزوب آراچ، آنا اوردەك صودن
چغوب، قاناتلرىنى قاغا، قاغا، بالالرىنەدە صودن چاغراغە امر بىردى. بالالرىنە
بوم، بوم، بوم صودن چغا باشلادىلر.

آنا اوردەك بالالرىنە قاراب: بالاقايلرم، ايندى ئىدەگىز، مېن سزنى
قوشلر آزارىنە آلوب بارىم، لىكن بىك صاقلانگىز، مېندىن بىرە آيرولوب
قالا كورمەگىز؛ صاقلانگىز بىر بىر حيوان باصماسون؛ ماچى، سزداي كچكنە بالارغە
بىك خاص (اوج) بولا، قابا كورمەسون، مېنى عمرمە اوكنچە قالدرىسز دىدى.
مونه اوردەك بالالرى جىولوب، تورلى طاوشلر چغاروب، آلدن
وآرتىدىن آنالرىنى چولغاب قوشلر آزارىنە كىلب كرديلر، لىكن قوشلارنىڭ
كوبلىگىندىن و بىر بىرسى بلەن صىيشا آلمانغانغە، طالاشار، بىر بىرسىنى جىرلىلر،
حتى بىك قاتى طاوش وغاوغادە چغارالر ايدى.

آنا اوردەك بالالرىنە قاراب: مونه بالالرم، كوردگىمى، دنيا دە هر تورلى
طنچىسزلىقلر بولوب طورادر. قاراگىز، عبرت آلگىزدە اوزگىزنى اوزگىز
صاقلارغە و اوزگىز اوچون طرشورغە اوپىرەنگىز، ايندى آرتىدىن يورگىز، آيرلوب
قالماگىز، ئىنەشول قارت اوردەك يانينە بارغاچ تىكرىم و تعظيم بلەن كوريشگىز
چونكە اول اوردەكلر آراسىدە قدرلىسى و اوزىن ايسپانسىكى نىسلىدىلر؛

اياغينه قارا گز، قزل قوماچدن علامت تگلگان، خیر بعض وقتده موندی قوماچنی آداشماسون ایچونده تگه لر، لکن آکار تعظیم اوچون تگلگان دیدی. یه، یورگز، آياق لر گزنی چولغاتما گز، تربیه لی اوردەك بالالری آياق لر یینی بر برسندن آیروب و آياق اوچلر یینی چیتکەرەك قاراتوب باصالر. مونه میگا قارا گز، دیب اوزی باصوب کورسەندی.

بو قوناقلرنی باشقه قوشلر کورولری بلەن بر آوزدن: مونه طاغی کیرهك بولسە چاقرلماغان قوناقلر، بولاردن باشقه دە موندە ییتەسی ایدی، قاراسا گزلا، برسە نیندی شیکلسز دیب قچقروشا باشلادیلر. و بولارنی فارشی آلمان اوردەك بالالری آراسندن بر آزغنراغی یوگرب کیلب شیکلسز اوردەك بالاسینک موینندن نشلەدە آلدی.

آنا اوردەك اوزینک بالاسینی قزغانوب، آیروب آلدی دە: « نیک آکار تیپەسک، اول سیگا تیمی بیت! » دیب آزغن اوردەك بالاسینی شلتەلی باشلادی. آزغن اوردەك بالاسی بر چیتکەرەك کیتوب: « نیک صوگ بیک قونسز و بر مزگە دە اوخشاماغان بیگرەك زور، شوکار کورە بر آز بولسە دە صوغلاب قالماچی بولدم. » دیب مفرد ابقنە جواب بیوردی.

مونه، آنا اوردەك، بالالری بلان ایسپانسکی اوردەك یانینە کیلب هر قایسی تعظیم بلەن باشلار یینی ئیدیلر. ایسپانسکی اوردەك وقار بلەن قوناقلرنی فارشی آلوب: « خوش کیلب گز قوناقلر، رحیم ایتگز، هر نی تکلفسز، اوز یورطگزدافی کبی بولگز، دیدی و آنا اوردە ککە قاراب دخی: بالالر گز بار سیدە بیک ماتورلر: لکن خاطر گزگە آور آلما گز، بو بالا گز بر آز شکلسز رەك ایکان دیدی.

آنا اوردەك: درست، بر آز کیلشسز رەك، لکن اوزی بیک مرحمتلی، هیچ باشقه لرغە جبر تیورە طورغان توگل، یوزەر گە دە بیک اوستا، اول یهورقە اچندە اوزاغراق یاتدی. شونک اوچون بر آز باشقه لرغە قاراغاندە قونسز راق بولغاندر، خیر، آنک اوچون ماتورلق اول قدر کیره کدە توگل، چونکە اول آتا، زورایا، زورایا باشقارور ئلی، شونسیدە بار اوزی بیک قوتلی هم صبر

وتحمللی.» دیدی. وشول کوندن آنا اوردەك اوزینك بالالاری بلهن قوشلر
 آزارنده قالدی. لکن شکلسز اوردەك بالاسینی باشقه اوردەکلر هر وقت
 قینیلر و آثار توری جفا وظالملر قیلالر ایدی، حتی طاوقلر، ئەتەچلر و هندی
 طاوقلر اوزلرینك اوزون طرفناقلری وقاناتلری بلهن توری جبرلر
 قیلا ایدیلر.

بیچاره شکلسز اوردەك بالاسی، نیحال ایتەرگەده وقایا فاچارغەده بلمیچه
 وزیمەنك شکلسزلیکینه پوشونوب هر توری ظلم و جبرنی یوفا و ممکن قدر
 هر قوشدن قاچا ایدی.

شول روشده قوشلر آزارنده اولگی کون اوتسەده، ایکنچی کون
 بیچاره اوردەك بالاسینه اولگی کوندن آورراق بولدی: بیچارهنی هر قوش
 قوالی، حتی اوزینك سکللر یده: «نیک قونسز سڭ، سینك اوچون بز اویالامز،
 نیک ایچماسه سینى ماچی آشامی، قیافتسز دیب قوالی باشلادیلر. اول باشقه
 قوشلر، اوردەکلرنی سویلەرگەده یوق، تو گل مونی اوز یقینلرینه کیترو، حتی
 ازلب، آرتندن قووب، قووب طالی باشلادیلر.

بیچارهغه صیبنور اورنك قالمادی، یاردم ایتەر جان اییه سینک طاللمادی.
 بر وقتده آناسیده: «بالام، قیاده بولسه بزدن یراغراق یرگه کیتەر
 ایدك، کوزم کورمهسه؛ جانم اول قدرده رهنجهس ایدی. یوق ایسه اوستگه
 قاراب هر وقتده جانم ئەچتوب طورا» دی باشلادی. اوردەك بالاسی اوز
 آناسندنده بو سوزنی ایشتكاچ تمام امیدسز بولدی.

مونه بر وقت قوشلرغه آزق بیره طورغان خدمتچی قز مونی آیاغی
 بلان تییب: «بو قدر قونسز بولور سڭ ایکان، کیت. کوزیمه کورنمه
 بدبخت!» دیب قوشلر آراسندن قوالاب چغاروبده ییاردی.

بیچاره اوردەك بالاسی بر آز فکرلەب طور دیده آخر الامر، میثا
 مونده اورن طار ایکان، هر کمدن جبر، ظلم کورب مونده طورغانچی،
 کیتکانم یخشى بولور دیب چیتەن آرقلی سیکروب چقدی، چیتەننك ایکنچی

ياغندەغى چېچىقلار مونىڭ سىكروب چىغانىنى كورگاچ قورقشوب شاو ايتىب
 اوچوب كىتىدىلار. بو بىچارەنىڭ مونى كورگاچ، مېن بىگرەك يەمسىز مەن
 آخرى، بتون قوشلار مېندىن قاچالار دىب بىگرەك خفاسى آرتىدى. چىتەندىن
 چىغۇ بلەن بىچارە آرتىنەدە قارامىچە، طوب طورىغە يوگروگە طوتىدى، بارا،
 بارا طورغاچ بىك كوب كىيك اوردەكلار بالا چىغاروب اوطرا طورغان بىر كولىگە
 كىلىپ يىتىدى. وقت كىچكە قارشى بولغانغە بو مسكىن بىر قامشلىقغە كىروب،
 ياشىرنوب، يوگروب، كىلوب آرغانلىقدىن، توننى طنچ يوقلاب اوتكاردى.
 ايكىنچى كون ايرتە بلان كىيك اوردەكلار اوبانوب، مونى كورو بلەن
 تورلىسى تورلى ياقىدىن چولغاب آلوب: «سېن نىندى قىياقتىسىز جانوار ايكانسىڭ
 دىيە باشلايدىلار.

بو بىچارە بولارنى كورب بىردىن قورقووندىن، ايكىنچىدىن قارت اوردەك
 يانېنە بارغاندە آناسىنىڭ ايتكان سوزارىنى كوگلىندە طوتوب بولار آلدندە
 تعظيم بلەن باشىنى بوگو بىكنە طوردى.

كىيك اوردەكلردە مونىڭ تعظيم بلەنگە طورغانىنى كورب، خىر، سىنىڭ
 يەمسىزلىكىڭ بىزگە ضرر ايتىمى، بىزنىڭ يانمىزدە قالساڭ قال، لىكن بىزنىڭ بالالار يەمىزغە
 ايلەنەسى بولما، اكر آندى فكرىڭ بىلونسە، بىز سىنى بو كولىدىن قوارمىز... دىدىلار.

بو بىچارەدە قايدە آندى فكرلر بولسۇن، شول كولىدە قالوب، بولغانچى
 صونى اچەرگە رىخت بىرسەلدە مڭ مڭ شىكرانلار قىلاسىنى آڭلاتىدى.

بىر ايكى كون شول كولىدە راحت طورغاچ، اوچىنچى كوندە بو كولىگە
 كىيك قازلر اوچوب توشىدىلار و بو بىچارە اوردەك بالاسىنى كورولارى بلەن
 قىياقتىسىز ايكانىنى سويلەدىلار، بو بىچارە اوزىنىڭ قىياقتىسىزلىكىنى ھەر قوشىدىن
 ايشتە كىلگەنگە بو سوزگە بىردە عىبلەنمىدىر ايدى.

قازلر ياڭدان سوز باشلاب: «خىر، بىزگە ضررىڭ بولماس، بىر شىرط بلەن
 بولداشلىقغە قبول ايتەمىز، شىرطىمىز شول: اكر اوچار قوشلىقنى قبول ايتسەڭ،
 موندىن يراق توگىل بىر كول بار، شول كولىگە اوچوب توشەرمىزدە آنە بىر نىچە

جماعت كىيىك قازلر بار، شونداغى قازبالالرنىڭ بىرسىنە ئويىلەنورسنىڭ وراحت
 ۋە كىچىرسنىڭ دىب ئەيتىدە بىترمدىلەر، بىر ياقىدىن شارط، شارط ملىق طاوشى
 ايشىتلە باشلادى، بويىچە قورقوويندىن كوزلر يىنى يوموب، باشىنى آلفە
 سالوب طوردى، بىر آزدن ملىق طاوشى باصلغاج كوزلر يىنى آچوب بىبەرسە، نى
 كوزى بلەن كورسون، آلدندە قانغە بويالوب ايكى قاز يىغلوب ياطالار، ملىق
 توتونى بتون سو اوستىنى قابلاغان، قورقووندىن اولم درجەسىنە جىتوب
 كوزلر يىنى يا ئادىن يوموب طوردى.

بىر آزدن كوزلر يىنى آچسە، آلدندە آغزىنى آچقان بىر اتنى كوردى
 اوچىلردە سالقنى چولغاب آلمانلار. شول وقتدە اوردەك بالاسى اوزىنىڭ
 قىياقتىزلىكىنە قووانوب: نىقدر شىكلىسىز ايكانىمىن؛ اندە قىبارغە جىرەنوب طور
 دىب تىزگنە قامش آراسىنە كروب اتىن قاچدى.

بىر آزدن طاوش باصلغاج اوردەك بالاسى قامشلىق آراسىدىن چغوب بىر
 ياقغە تابا قايى باراسىنى اوزىدە بىلىمچە بىك قاتى يوگردى، اوزى قورقا
 وحالدىن تايى ايدى، يىمىسە طافى بىك قاتى جىل بولغانلىقىدىن اوردەك بالاسىنى
 جىرگە كوتارب، كوتارب بەرە ايدى.

كوب جفالر كورب بارا طورغاچ آخردن بىر يورط يانينە باروب يىتدى،
 بويورط شول قدر طوزغان وايسكى ايدى، كە قاي ياقغە اويم ايكان دىب
 اويلاپ طورغان شىكىللى گنە طور ايدى.

يورطنىڭ ايشوگى بىر گنە طوبساغە ئىلنوب طورغانغە كورە، ايشىكنىڭ توبەنگى
 ياغى اوردەك بالاسى كىرلىك آچق ايدى، اوردەك بالاسى آقرونغە، يورط
 اچىنە كروب يىمىچ يانينە بىر پوچماقغە غنە چوگب اوطردى.

يورط اچىندە بىر قارچق، بىر ماچى و بىر طاوقىدىن باشقە ھىچ جان ايسى
 يوق ايدى، قارچقنىڭ بتون ملكىدە شول حيوانلردىن عبارت ايدى. ماچى،
 قارچق يانينە كىلپ آرفەسىدىن صىپاتقاندە، مررر، مررر ايتىب قارانغىدە
 آرقە يونلر يىنى قىمىلداتوب يالطراتا ايدى، طاوق قارچقغە زور زور يهورقالر

صالا ایدی، وشونڭ اوچون قارچق بولارنى بىك سويە وەر وقت ماچىغە
اوغلم وطاوقغە قزم دىيكنە دەشە ایدی.

ايرتەسى كون ايڭ اول اوردهك بالاسىنى ماچى كورب مياولى باشلادی.
آنڭ طاوشىنە طاوقدە قىلدى باشلادی و بو طاوشقە قارچق يوقوسىدىن اويانوب،
بونى حال؟ موندى طنچسزلقغە سبب نى؟ دىب اويلى باشلادی. طاوش همان
قوتلەنە بارە وقارچق نڭ شېهەسى آرطا ایدی.

آخر الامر قارچق چدى المادى، اور نىدىن طوردى، ماچى بلەن طاوق
جىيلغان اور نغە كىلب بوگلوب قاراسە، طاوق بلەن ماچىڭ ايكى اور تەلر نڭ
قور فغاندىن اولگان كىب ايدەنە پوصقان اوردهك بالاسىنى كورب حيران
بولوب، مونە طابش، مونە بايلىق، قاراسانە نىقدر بختلىمەن، «بىر كىشى نڭ بختى
اچلا باشلاسه اوز اوزىدىن طاشى ايكان» دىب، شادلىغىدىن نى اشلىرگە بلەمى،
اوز اوزىنە: «مونە ايندى ميندە اوردهك يهور قاسىدە بولور طوقتە ايندى
صناب قارارغە كىرەك، دىب اوردهك بالاسىنى بىر - ايكى جىمە صاقلاب ەر
كون يهورقە كوتە باشلادی. لىكن نىقدر كوتسەدە فائەسز؛ اوردهك بالاسى
آتا بولغانغە كورە يهورقە صالحى ایدی.

ماچى اوزىنى يورطدە خواجە شىكلى و طاوقدە صاحبە (خازايكا) شىكلى
حساب ايتەلر ایدی ماچى بلەن طاوق اوز آرا سويلەشكەندە اوزلرىنى بىك
مەرفتلىگە صناب و گویا آلا رغنە دنيا طوطقاسى بولوب طورغان شىكلى
ايتوب سويلەشەلر ایدی.

اوز آراسويلەشكان وقتلر نڭ طاوق اوردهك بالاسىنە: «سىنڭ يهورقا سالورغە
قدرتگىدىن كىلەمى؟ يوق، آلاى بولسە تىك اوپر، الوغلىر سويلەشكانە قاطشما.
ماچى - مياولارغە قدرتگىدىن كىلەمى؟ يوق، آلاى بولسە تىك اوپر،
سويلەشمە، دىلر ایدی.

طاوق بلەن ماچىدىن موندى قاتى سوزلر ايشتكاچ، بىچارە اوردهك بالاسى
بتونلاى اميدسز بولوب قالا ایدی.

بىر كۈن نەرزەزە آچلوب تۇشۇپ جىلەس ھوا كىرە باشلاپ، قۇياشنىڭ ياقىلىغى
 استىناغە تۇشۇپ. مۇنە ئوردەك بالاسىدە، بوھوۋادىن راھتەلەنۇپ: «طاۋقغە
 قاراپ: «ايخ سۇدە چومب، چومب يوزسەك ايدى» دىيىپ سويلى باشلادى.
 طاۋقە يوزىنى ستوب: «بۇنىندى ياڭا خىر طاغى، اشسۇزلىكىدىن تۇرلى، تۇرلى
 بۇش فېكرلەر بلەن باشكىنى بۇرچوب تۇرا تۇرغان مۇخلۇق بولۇرسىڭ ايكان،
 يا يەمۇرقا سال، يا مياۋلا، يوق بار فېكرلرگىنى بىك تىز اونتۇرسىڭ» دىدى.
 ئوردەك بالاسىدە طاۋقغە جۈاب بېرۇپ: «اى تۇغان، اگىردە سۇدە
 يوزۇ نىقۇر خۇور ايكانىنى بىلسەك ايدى، مۇندى سوزلر سويلا مەس
 ايدىك» دىسەدە طاۋقغە بۇسوزلر كۈلكىگەنە تۇيۇلا ايدى.
 - اى بېچارەسىندە بۇسوز سويلىم دىيىپ ئەيتە تۇرغاندىر سىڭ، مېڭا اشانماساڭ
 ماچىدىن سۇراب قارا، اول بىر نېچى عىللىلردىن؛ اول نى ئەيتۇر، مېن اوزمىنى
 آراغەدە كىرتىم ايدى، آڭاردە اشانماساڭ خۇاجەزدىن سۇرا، اول عقل
 چىشمەسى، اول بۇسوزگە عىچكە قالور.
 ئوردەك بالاسى - يوق تۇغان، مۇز بىرگىزدە سۇدە يوزۇنىڭ قىدىرىنى
 بلە تۇرغاندىن تۇگىل، اھتىمال بۇسوزلر يەنە آچۇوڭدە كىلور؛ لىكن....
 طاۋق - ئۇلە سىن ايدى اوزگىنى بارمۇدىنك عىللىلراق ساناماقچى بولامسىڭ؟
 ايدى مېن سىڭا گوزل مصلحت بېرۇپ ئەيتۇوم - قۇي زىھار مۇندى بۇش
 فېكرلرگىنى باشكىدىن چىقار، خۇدە جىلى ائۇدە تىندى بىر جەمىئەتكە تۇراساڭ، كىرەك
 ياراڭ اۇچۇن ھەر قاىومۇز گوزل مصلحتلر بېرۇپ تۇرامۇز. خىر، بىرگەن
 مصلحتلرۇمۇ بىرە فائىدە بېرر شىكىلى تۇگىل. بىگىرەك عىلسىز مۇخلۇق ايكانسىڭ،
 خىرلى بولسۇن، مۇندىن آرى سىڭا باش واطوب مصلحت بېرۇپ تۇرۇۋىك
 تىۋوش تۇگىل ايكان. اويلاپ قارا، مېن سىڭا ناچارلىق نەلمىم، خىر، سىن مېندىن
 بىغۇز وىتدە خۇاير قالدۇردى سوزلردە ايشۇتەسەڭ، لىكن خۇ دوستلىق بولغاچ
 شۇلاى بولمى خالى يوق، مۇنە مېنمۇ آخىرى سوزم: «يا يەمۇرقال سال، يا
 مياۋلارغە تۇرش ھەم اۋىرەن.»

اوردەك بالاسى - يوق بولاي بولسە مېنىم موندە طورر حالم يوق.
 طاوق - طورا آلماساڭ بار. بىزنىڭ كىيى عقللىلر يانئندە فائىدە كورە
 آلمانچ دورت ياغڭ قىل، دىب سوزىنى كېسىدى.

كونلردە بىر كون اوردەك بالاسى ايونى بوش كورگاچ، وقتنى غنىمەت
 بلوب، چغوب كېتىدى. بارا، بارا طورغاچ بىر صوغە بارب یتىدى. صوتى بىك
 طانسقلاغانغە كورە، كرووى بلەن چوما باشلاب، آندىن، يوزەرگە
 طوتوندى. سو اوستىندە بىر آز كوتەرلوب، قاناظرىنى سىلكوب،
 كىرار صوغە چوموب، موندە فائىدە راحت، موندە قايىدە حضور،
 مېنىم اوچون دىنيانى سو آلسە نى قايغى دىب كىيى و صفادە قالىدى.
 بىر نېچە وقتدىن سوڭ دوستلانو نېتى بلەن، كول اوستىندە گى باشقە اوردەكلر
 يانئىنە باروب قاراسەدە، آلا، مونى يەمسىزلىگى اوچون اوز آرا لىنە فاتشىم مادىلر.
 شولاي ايتوب كونلر اطنەلر اوذب اوردەك بالاسى بالالقدىن چغوب،
 قاناظرى قاتدى واوزىدە طازاردى، لىكن بو وقتلردە كوز يتوب، يافراقلر
 صارغايوب قويولا باشلادىلر، هوا صووقلانوب قوتلى جىللىر ايسە باشلادىلر.
 سو اوستى صارى يافراقلر بلەن طولدى. كوكدە قارا بولوطلر كورنە باشلادى.
 قارغەلردە صووقدىن زارلانوب قارق! قارق! قچقرا باشلادىلر.

بىچارە اوردەكگە حسرت ايشىگى يىنە آچلدى، حالى مشكلىگە ئەيلەندى،
 بىر كون اوردەك قوياش باتار آلدىندىن كوكدە كوتەرلوب قاراسە جبكە تىزلىگان
 شىكىللى بىك كوب آق قوشلر اوچوب بارغانىنى كورب، بار قوتى بلەن آلاردىن
 مدد صوراب قچقردى. لىكن نى فائىدە، آلا بىردە التفاتدە ايتىمىچە يوللر يىنى
 طوتوب اوچوب كېتىدىلر. اول، آق قوشلرنىڭ قش صالقوندىن قورقوب جلى
 طرفقە اوچوب بارولرى ايمش.

اوردەك بىچارە بولاردىندە ياردىم كورمگاچ، بىك امىدسىزلەنوب قالىدى.
 قوياش اينگاچ هوا بىگرەك صالقونايوب، چىتىلردىن صودە قاتا باشلادى. صونڭ
 قاطووى دىقىقە صاين آرتوب آخىرندە مونڭ يوزوب طوروى بلەن بارى شول

اورنغنه قاطمىچە قالدى. بىر آز وقت اوتىدى اول اورنده قاطا باشلادى. موني كورگاچ اوردهك بوز اوستينه چغوب نىچك كىرەك آلاى توننى اوتكاردى، لىكن بوز اوستىدىن قورىغە چغارغە قورقا ايدى.

ايرتەسى كون كول قىرىنە بىر كىشى كىلىپ، بوز اوستىدە اوردهك كورگاچ، آنى قورىغە قووب چغار دىك قولطق آستىنە قىستىرۇپ يورطىنە آلوب فايتوب كىتدى. ايوۋدە اوردهك راختلانوب، جىلنوب طورغان وقتدە يورط خواجەسىنىڭ بالالىرى اوردهكنى قوالى باشلادىلار. اوردهك قورقۇوندىن اوچا باشلادى: ايو اچندە اوچا، اوچا اول اوستالده سوت بلەن طولى چولمەككە توشوب، آندىن چغوب، ماى بلەن طولى كىسمەككە توشوب، آندىن ھەم چغوب، اون بلەن طولى كىسمەككە راست كىلوب تمام اونغە بويالوب وشول ماجرىغە خواجەنىڭ خاتونى ايوگە كروب، نرسەلرنىڭ آستى اوستىكە كىلگانىنى واوردهكنىڭ شىطان فىافتىنە كىرگانىنى كورب، قولىنە طابا آغاچى آلوب وبالالزىدە طاياق طوتوب موني ايوۋدىن قوالى باشلادىلار. بختكە قارشى ايشك آچق بولغانلىقدىن طىشقە اوچوب چقىدىدە ياڭا ياۋغان فارغە باسقان صاين جغولا جغولا عاجز بولوب بتدى.

آخر الامر اوچا اوچا اوچوب كىتب بىر كول يانينە باروب توشدى. اول كون جىلى بولغانلىقدىن طوڭغان بوزار تىكرار اروب، كول بوزدىن آرنغان بولغانىنى كورب، صوغە اوچوب توشىدىدە جونلرىنە يابىشقان اونلرنى جووارغە كىرىشى.

اوردهك يىنە صووقلار بولوب كىتب، يىنە صو قاطا قالسى، ھالىنىڭ ناچار بولاسىنى اويلاپ، بولاي طورغە ياراماس، اوچوب يراق يىرگە كىتەرگە سفر قىلورغە كىرەك دىب اوچارغە اويلادى. ھەم بىسم اللە دىب صودىن اوچوب كىتدى. اول بىر آز جال ايتوب آندىن صوڭ كو بىرەك اوچوب، طاغى بىر آز جال ايتب اوچوۋىنى ھەمان آرتدىرا بارا ايدى. اوچوب كو بىرەك كىتكەن صاين ھوا جىلپانا بارا ايدى.

شولای ایتب نیچه کون، نیچه تونلر اوچا طورغاچ، بیک جلی بر طرفه
 باروب جیتدی. ینه بر آز اوچدی. بر ماتورغنه آفاچلقلر آراسنکغی کولگه
 باروب جیتدی، کولنک تیره سنده یوکه آغاچلری ایدی وکولدن یراق توگل
 بر یرده بیک ماتور باغچه واول باغچه ده آله آغاچلری چه چهک آطوب
 اوطرالر، هر طرفه تورلی قوشلر ئله نیچه تورلی کویلر بلهن صایر یلر ایدی.
 کولنک ایکنچی یاغنده بیک کوب آق قوشلر یوزوب یورگانگه کوره،
 کول اوستی چوار بولوب اورا ایدی اوردهک بو اورنده بیک راحتلنسه ده
 کول اوستنده گی آق قوشلردن قورقوب بر آز راحتسزلنه ایدی. لیکن
 آق قوشلر مونک یانینه کیلب بیغشی معامله فیلا باشلاغاچ اول خفاسیده
 بتوب تمام طنچلاب قالدی

مونه باغچه ناک بر طرفنده بالالر قوللرینه ایکهک کیسه کلری طوتوب
 کول قریینه کیلوب آق قوشلر نی چاقورورغه طوتوندیلر.

آق قوشلرده هر کونگی ضیافتنی خاطرلرند طوتوب، بیک آشغوب بالالر
 طرفینه یوزهرگه باشلادیلر، بو آق قوشلر آرتندن اورده کده فالوشمی یوزب
 باردی، بالالر مونی کور وبلهن: «فارسانه، نیندی ماتور قوش! فایان کیلب چقدی
 بو، تیز گنه ئه تیگه باروب ئه تیک، اولده کیلب فارسون.» دیب قول چابوب
 یوگروب آتالری یانینه سویونچی آلورغه کیندیلر.

بر آزدن بالالر بلهن آتا آنالری بر زور جمعیت بولوب کیلب هم
 تکرار صوغه ایکمکلر طاشلاب قوشلر نی صیلارغه طوتوندیلر.

اورده کده اولگی کورگان مشقتلرگه صبر ونحملی و آلاردن چغار
 اوچون هر تورلی طرشووی وسفر مشقتلری یوکلوی سببلی شوندی راحتکه
 ایرشوب بختلی بولدی.
 فاتح امیرخان.

(آندرسه ندن)

پاردم! پاردم!

«ادبیات قاپچغی» نندن.

ای کوز نورم، بالاقایلرم! یلی اویده، آتا آنالریگز یاننده طوره سز،
 طاماغکز طوق، اوینی سز، کوله سز. آشیسگز کیلسه آنا کزدن صوریسز،
 سوت، فاطق، قایماق، کومچ، بال، شکر، یلی آش، بارده سزنگ آلدکزه!
 لکن بیلهموسز، بالاقایلرم؟ سزنگ شیکللوک کچکنه بالالار بار. فقط آنار
 بیک بویوقلر، توسلری کیتکان، ایتلری کیبکان، کوزلری باتوب کرگان، هبع
 اویناب کولسیلری کیلمی، آزغنه بر سوز آیتسه کده کوزلرندن
 یاش چغا! بونلر نیچون بولایدیر؟ بالاقایلرم بیلهموسمو؟ ای بغرلرم،
 بونلر آچلردر. شوندی آچلر هر یل دیورلک بولوب طورادر. بولار بزننگ
 فرداشلرمزدر. بونلردن بعضیسینگ طوره طورغان بولرنگ بوییل آشلق بولمادی،
 بو آچلق بولغان بولرده آشارغه کومچ توگل، قساره آرش ایکنگی ده یتمیدر.
 آشاغانلری ایمن چیکلاوگی ایله آلابوطه دن فوشیلوب یاصالغان فاره بالچق
 نوملی بر نرسه. تشلاسه لر واتلمی، چایناسه لر ایزلمی، صوورسه لر تمی بوق،
 بو بیچاره بالالرننگ آتا آنالری فقیرلکدن، بوقلقدن تمام آبدراغانلر. فی اشلرگه ده
 بیلیمیلر، بو کچکنه گنه سزنگ شیکلی صبی بالالار آتا آنالرینگ کوزلرینه
 تیلهمروب قاراب طورهلر، بالالرینی نه قدر قزغانسه لرده آلا رغه آشاتورغه
 بر نرسه لریک بولماغاچ بو آتا آنالر بالالرینگ اوستلرینه قاریلرده، کوزلرندن
 ملدر ملدر یاشلر آغا. ای یاربم! بز نیک دنیاغه کیلدک دیلر. بو بیچاره
 بالالر آچلقدن، یلی آش کورمگانلکندن اوریلر. اوستلری آلاما، در در
 قانتراپ اوشیلر. بیک کوبلریده اوللر. سزنگ شیکلی دنیا قسایغولرندن
 خبرسز اولارق اویناب کولوب اوطوره چق و قوانوب صبق اوقیه چق یرده
 بومسکین لرننگ بولای بویوغوب صارغایوب، کشی کوزینه قاراب تیلهمروب
 اوطرولری نه قدر قزغانچ بر اشدر، بالاقایلرم!

سزنىڭ شىكىللى گوزل گنە بولوب اوسەرگە طورغان كچكنە، ايمچاك بالالرى،
 گرچە بىر نرسەدن دە خبرلرى بولماسەدە ئىللە نىندايىن موڭلى، نچكە، آچى
 ويورەكنى يارلىق، عرشنى تترەترك طاوشلر ايلە بولوب بولوب يلاشەلر،
 آنالرىنىڭ شفقتلرىنە تىلمەرلەر، ايسكانەلەر، بىچارە آنالرىنىڭ كوكرەكلرىنە
 آغزلرىنى صوزغان بولالەر. لىكن هىهات! اول بىچارە آنالرنىڭ ايمچاكلرىندە
 بىر طامچى سوت يوق، اول اوزى آچ، آنىڭ اوزىنىڭ ايتى بىتكەن، فانى كىيىكەن،
 كوزلرى باتقان، كوز آللىرى قارانغولانغان، آچلىقدىن و صوقىدىن اول اوزى
 در در فالطرى، بالالرىنىڭ شول آچلىق حالنى كوروب يورەگى يارىلەر. اى
 بىچارەلەر! نە قدر دە قزغانچىسىز!

هر طرفدىن قار آستىنە كومولگان صوق وناچار بىر ايوودە آلاما كىوملى،
 يابوق، آورو بالالرنىڭ آچلىقدىن تىلمىروب، كشى كوزىنە موڭايوب قاراب
 او كسوب او كسوب يلاب او طرولرىنى بالالرىنىڭ شول حاللىرىنى كورگان
 اوزلرىدە آچ و آچلىقدىن آورو اولان بىچارە آنا آنالرنىڭ حاللىرىنى قارتلر
 وقارچىلرنىڭ اڭغراشوب آه واه ايدوب طورولرىنى آزاردەغى حيوانلرنىڭ
 آچلىقدىن نىشلەرگە بىلمەينچە قچىرشولرىنى كوز آلدىڭزغە كىتروب قاراڭز،
 عزيز بالاقايلارم! بونلرنىڭ هر قايسىدىن قولاغىڭزغە نىندايىن طاوش ايشىتلەر.
 هىچ شىبەسىز: «ياردەم! ياردەم!» دىگان طاوشلەر. بونلر اوزلرىنىڭ دىن قارداشى،
 قان قرداشى اولان سىزدىن ياردەم كوتەلەر. اى كچكنە بالالار! اى ملت بىلبىللىرى!
 اگرسز اوشبو حاللرنى حسابلاسه كىزدە آلدىڭز دە طبق پىلاولر، بەلشلىر،
 ايتلەر و هر تورلى نعمتلەر آقطارىلوب ياتقانده: «اى اتكايىم، اى انكايىم،
 بو قدر نعمتلەر بىزگە كوبىدەر، بونىڭ بىك كوبىسى بىزدىن آرتوب قالا، توگىل،
 ساچىلەر، اسراف بولا ھەمدە بىزنىڭ شىكىللكوك كچكنە بالالر بالچق و آلابوطە آشاب
 حالسىزلىكدىن اولار چىك كە يىتكەندە بىزگە بو قدر نعمتلرنى صايلاپ صايلاپ آشاو
 اوبىاتلەر، ھىبىدەر، گناھلەر، بىز اوزىمىز بونلرنىڭ بىر تورلىسىنى آشىقدە
 باشقىلرىنى شول آچ قارداشلرىمىزگە يبارىك دىمىسەڭز، واتكاي، كانفىت ھەم

چىكلاوك الورغە دىب بىرگان بو بيش اون تىن آنچه كنى اچلرغە ياردم ايدوب
 بىرر ايچون من غزته ادارەسىنە طاپشەرەمن، دىسە كز آنا آنالركزنىك كوكللرى
 يوشار. سزگە رحمت ايتورلر. اوزلرى دخيدە آرتدرو براق بىررلر. سز نه
 قدر فاتحەلر، خىر دعالر آلورسز، يىخشى اسملر كوتارسز، رحمتلر ايشتورسز.
 اگر سز كچكەنەدن شونداين نچكە كوكللى، شفقت و مرحمتلى بولوب
 اوسسە كز زورايفاجدە شولای بولورسز، عمرلك بختلى بولورسز، بونداين
 قارە كونلر آدم باشينە كيلوب طورەدر، اگر شفقت و مرحمت يورەككە
 اورنلاشسە انسان ايچون فايغو و حسرت كونلر يده يىكللك ايله اوتەدر.
 ای عزیز بالا فایلم! بوسوزلرنى سزگە نيچون يازدم بىلە سز مو؟ شونك
 ايچوندركە: سزلىر انوغلرنك، آنا و آنالركزنىك يورەك مايى، كوز قارەسى،
 بفر پارچەسى غنە توگل، بلكە جانلر ينىك بركيسا گى سگز. سزنىك سوزلر يگز
 يردە ياتوب قالاچاق توگل، سزنىك زار و موكلركز ايشتلمى اوتەچك توگل،
 فقط فرشته كى معصوم سز صبيلرنك تلاوى كرك. سز نلاسه كز، بولا، آنا
 آنالركزنىك فوچاغينە كرىغز، كوزلر ينه قارا كز دە ای اتكايىم انكايىم، اول
 بيچارە لرغە «ياردم! ياردم!» دىيكر. آنا كز هيچ شبهەسز سزنىك سوزلركزنى
 ايشتەچكلر در.

عبدالشكور امينوف.

صوغش.

نه حال بو؟ قابلانغان كره ارض،

قان ايله بويالغان، توتونگە

بوئىندى؟ نىندى بو؟ نيچك بارش؟

نى توسلى اميد، يا كوتومگە؟

شارطلادى پوليميت، آور طوبلر

قان آغا موندە هم تىكندە،

«الهی یاردم...» دیب اولی پوپنر
 فور شقان قولالاغاج تو بنده.
 «بز نکى جيگسون» ديب موللارده
 قول جايوب فاتحه بيره لر...
 قز غانچ يكتلر شر دالاده
 تيلمروب، ايگروب ئوله لر.
 وچلى اشتيك بز كبك كروب كيته
 آدمنگ يوشاق تهنينه،
 قلچلر چقرداب باروب تيه
 ايت ياروب، اچده گى سويه ككه
 قاتى پول وژلداب باروب كره،
 ما گلايغه يا ايسه ايه ككه،
 تيگينده يغولا، مونده آوا،
 قانينه كوملوب صالداتلر
 طوقتاوسز يا گغر كوك پولى ياوا
 چدامى چيناشاهم آطلر.
 آنده اوط، مونده اوط تموغ كبك
 يالطرى، گورلدى، شالطرى،
 چير اوستن قابلاغان قانلى كوك،
 باصارغه آياقلمر قالطرى.
 مونده باش، آنده قول جايروب ياطا،
 تيگنده قابرغا، تز باشى،

جعفر افندينىڭ ساتاشووى سوپم بېكەنىڭ ئولمى

«انقراض» دن

جعفر افندي قايتوب بىر آز حال جىغاچ ياڭغادىن كىلوب قارا يە چىق بولوب قايتوب كىتتى. كورگانىن ايشتكانىن تىرتىبىكە سالوب بىرە آلمانچە بىك آرىغانغە كورە بىر آز حال جىيار اوچون ياتوب آلمانچى بولدى. ھىدە ياتتى. باشى تولوب بىتكەنگە كورە رەتلىب يوقوغە كىتە آلمادى. كىتسەدە يوقوسىنىڭ رەتى بولمادى. ئىللە نىندى بلغار موزىقەلرى، بلغار ادىبلىرى، بلغار عالملىرى بىرلن باشى ئەيلانوب بىتتى. ھەسسى بىرلن بىرگە ئىللە نىندى سودن بىر پاراخود بىرلن كىتەلر اىمىش، پاراخوددە اوزون كويگە بلغارچە «قالغان خاطر، اوتكان ھەر يىغە ساڭكە قايتىمى در.» دىوب بىرلى اىمىش. كون ماتور اىمىش، قوياش يالترانغان اىمىش، بىر ھىمان قارانغىلنە اىمىش. كاپىتان بلغار اىمىش، اول بىر ملا توسلى چالە چاپان كىگان اىمىش، لوتسەمانلر بىك زور قورصاقلى ۱۹ نچى ھىسر بايلرى توسلى كىشىلر اىمىش، ھىمان بارەلر اىمىش، بارەلر اىمىش، بولارغە يولدە بوزلر اوچرى اىمىش، كون قارانغىلنە بارە اىمىش، مونە بولار قزاندە بولدىلر اىمىش، قزان قارانغى، قوياش توتولغان اىمىش. كوك يوزندە بولدىلر دە يىلت يىلت ايتوب كورنوب كىتەلر اىمىش، مونە سوپم بىكە منارەسى توغرىسندە بولدىلر اىمىش. منارە سىلكنە اىمىش. منارە كىشى اىمىش، منارە آورى اىمىش، باياغى كاپىتان يىنە كىلدى اىمىش، اول حاضر قارە چالە صارى چاپان كىگان اىمىش، كوزلرى يىلت يولت ايتە اىمىش، اول منارەنى قاراوچى اىمىش، اول آنى اودار ماسقە ترشە اىمىش، منارە سىلكىنگان صايون كوتارلگان بىر يىنە چاپان قىستىرە اىمىش، مونە منارەغە كىردى اىمىش، مونە تاغى سىلكىنە، مونە آوا مونە بىتە اىمىش. مونە باشىداغى آيى سىلكىنە اىمىش، مونە آفتق سىلكىنوى - اودى، آيى دە كوزدن بوغالىدى تىكى كاپىتان دە اوت بولوب بوغالىدى اىمىش، قارانغى اىمىش، كوزگە تورتساڭ كورنەماس اىمىش. مونە جعفر بىلگىوار آرقى آتقە آتلانوب، عىياض الدىن

اوز بك خان برلن اوچوب كېلدېلر اېمىش، نماز او قوماقچى بولدىلر اېمىش،
 بر نرسەدە يوق اېمىش، موزە بر ياقىن اولوغ محمد خان چىقىدى اېمىش، اوزاق
 اوتىمادى اور پەك سار يغان، قارە كولەك كىگان سويم بىكە چىقىدى اېمىش، ھەمەسى
 سويم بىكەنى كورگاج آكارغە كېلدېلر اېمىش، اول كېلەنگىز، كېلەنگىز مېن بىندى
 اېمىش دە، جعفر بىلگىوار دە تاشقە ئە يلىندى، الوغ محمد كوز دن يوغالىدى اېمىش.
 اوز بك خان دە شون دە يغلوب اولدى اېمىش، موزە سويم بىكە گە ئلە قايدىن اوز بك
 اولدى. الوغ محمد دە اولدى، جعفر بىلگىوار دە اولدى، ايندى سىنگنە قالماقچى
 بولاسنى! ديگان تاوش دە ايشتىلدى اېمىش دە «بتدى» دىوب سويم بىكە دە
 يوغالىدى اېمىش، بو تاوشقە جعفر اويانوب كىتدى، شاپر تىرگە باتقان ايدى.
 نى كورگانون رەتلب اوبلارغە باشىدە يوق ايدى. اويانوب كىتوينە سويم بىكە
 اولدى ديگان تاوش ايشتىلگان كېك بولدى. ھەم كوئلىنە شو ايتوب سويم بىكە
 اولوى اورنلاشدى. ھىچ خىر فلان آلماس دە جعفر افندى سويم بىكە اولدى
 دىوب كىسەر وب قويدى. ئە بىرلار نە قارامادى بىك تىز و افزالغە چابدى. آندە
 اوچراغان كشىلار نىك صور اولار ينە جواب بىرماينچە، و افزالغە كشىلار نىك موزى
 تور بىچە تعظيم قىلور بىن، كورماينچە، شول ساعەت پوزىغە اوتور وب كىتدى. ھەم شول
 كوئنى فزان آشە اوتار ينە كىتدى، فزاندىن اوتكان دە سويم بىكە باشناسىن كوردى.
 واقعا سىلكنوب تورە توسلى ايدى. و افزالدىن آنار آلوب بىك آشغوب بر نرسە دە
 كورماينچە اويىنە قايتوب كوردى، تىشنىمادى، نىتمادى توغرى سويم بىكە بولمە سىنە
 كوردى، سويم بىكە صارى كىمىدە ايدى. بولمە قارانغى غنە ايدى، لامپا يافتىسى بىك
 آزغنە توشوب سويم بىكە نىك يوزىنى موڭ ايتىدروب كورستە ايدى. جعفر نى
 كور و برلن كوزى آڭغا توشدى. تلى تىگانگە قولى برلن كوزى برلن تىزرەك
 كىل ديگان كېك بولا ايدى. جعفر پانينە باروب تزاندى، قولىن اوپدى، كوزندىن
 آفغان ياشلار دە سويم بىكە نىك صالحون قولدىن آغا باشلادىلر، سويم بىكە بىك
 اوزاق جعفر نىك كوزىنە قاراب توردىدە، «بتدى!» دىدىدە جان بىردى. جعفر دە
 قولىن توتوب اوبوب يغلادى. يغلادىدە ھالى بىكچە اوز بولمە سىنە چغوب بر آز

حال جىدى. جعفرگە بالانىڭ ئولى نووين، ھەم سويم بىكەنىڭ قوشى بويىنچە «توقتامش» اسمى قوشلويىن بىلدىر دىلەر. جعفر بالانى كىترىگە قوشىدى كىتردىلەر. جعفر افندى آفتق بىلغارنىڭ آفتق بالاسى، آفتق اولوك دىدىدە ھوشسىز بولوب يىغلىدى. ئىللە نىندى دارو بىرلن ھوشىنە كىتردىلەر. لىكىن جعفرگە ھوشلى بولوب وقت اوتكارو ھوشسىز بولوب ترودىن مڭ الوش آور ايدى.

ايرتە گىسىمىن جعفر افندى زيارت قازتوب سويم بىكەنى كومدى كومگان وقتدە قزاندىن وباشقە يىرلردىن بىك كوب كشىلر جىيولغان ايدى. ھەم پتر بورغدىن دە بىك كوب جمعيتلر طرفىدىن تعزىيە گە بىك كوب كشىلر كىلگانلر ايدى. جعفر افندىنىڭ اوتنوى بويىنچە تمام مسلمانچە كفىلر تىكلوب، وزيارت قازلوب مسلمانچە كوتارلوب بارلوب كوملدى. جعفر افندى اوزىنىڭ قاينە باراسىمىن، نى اشلى سن بىلماينچە، اويدە توره آلمانغانغە قزانغە كىتدى، بارو بىرلن سويم بىكە منارەسىنە بار سەدە، منارەنىڭ توبىدىن ايشلويىن، ھەمدە منارەنىڭ تاشلرىن آرچولرىن كورگىچ، نىشىلرگە بىلماينچە شەر بىلغارغە يونالدى. آندە باردى.

بىلغارلرنىڭ زيارتلىرىندە تاشلرىنى قاراب، آلارنىڭ نىچە نىچى يىللردە تورولرىن ايسا بىلاب، ھەم اول وقتدە آلارنىڭ نىندى شەرلرى بار لغىن اويىلاب توروب، يوروب آروب بىتكاندىن صوڭ منارەغە منوب، بىلغارنىڭ اطرافىن قارارغە توتىدى. منارەنىڭ تاشلىرىندە ئىللە نى قدر يازولر يازلغان ايدى. ھەمە تاشدە بىر كشىنىڭ فلان يىل كىلوى، فلان كشى بىرلن كىلولىرى يازلغان ايدى. جعفر افندى منارەغە قاراب ھىچ قاراوچى سز، جانسىز نرسە نىچە يوزىللىر تورويىن، بىلغارلرنىڭ نى قدر اشلىر اشلىگاندىن صوڭىندە؛ نىندى زور خلق بولوب تورغاندىن صوڭكە، بتويىنە عىبكە قالە ايدى. آخردىن بو منارەنىڭ شول نىگىزى تازە سالغاندىر، بىزنىڭ ھەمە اشىمىز توتون اوستىنە قورولە ايدى. شول سىبىدىن بىتدىك دىوب ھىكەم چىقاردى. جعفر افندى كوب اويلى اويلى بىر آز ساتاشدە باشلاغان ايدى. آنىڭ كوزىنە ھەمەن باياغى كاپىتان ملالار، باياغى لوتسىمانلر، بىلغار مۇررىلرى، بىلغارلر مارش موزىقەسى، كورنگان كىك بولا ايدى. سويم بىكە

کورنگان کبک بوله ایدی. تون بولدی. جعفر افندی همان مناره دن توشمادی همان اوپلی، اوزی بلگان بلغار کویلرین یرلی ایدی، یغلی ایدی. مونه باره توره آی تودی، اول الگهری قزاروب چقسه ده باره توره بوتون دنیانی نورلندی. جعفرگه آی یاقتی سنده بلغار زیارتینه بلغار عسکرلری کیلگان کبک بولا ایدی. مونه اوزاق اوتمه دی؛ قاب قاره ئله قایدن بولوت کیلوب آینی قابلادی، جیل چقدی، مناره اژار سزغره باشلادی، جعفر افندی بر آز توکا باشلادی. اول اوزینک کیم لرینه تورولوب راک بر پوچماقغه اوتوروب تاغی اوپلارغه توتندی. مونه موکلی جیل تاوشینه قالغی باشلادی. کوزن بر آچه بر یابه ایدی. شول آراده بلغار محررلری کورنگان کبک بوله ایدی. سویم بیکه ده کورونگان کبک بوله ایدی. مونه تاغی جیل اژغررغه توتندی. مونه مناره سلکنه، مونه قوبدی، مونه تاغی جعفر افندی قالغی باشلادی. مونه سویم بیکه ئهیده بتدیمی؟ دیدی، مونه تاغی اژلداو، مونه جعفر کوزین آچدی، نی کوزی برله کورسون مناره آوب باره ایدی، جعفر «بتدی» دپه رگه اولگره آلمادی. تاشلر باصوب جانی چقدی. آفتق بلغارده اولدی.

محمد عیاض اسحاقی.

بلوط

بالالر تله گی.

«اخبار» دن. نومر ۷۱ - ۱۹۰۸ سنه.

قویاش چغوشندن قارا بولوط

یاشین اطوب کیلدی گولدره ب،

قورقنچلی حاللر کیلگان کبک

سیکره در بنم یاش پوراک.

يا گھولارين سيبدي ير يوزينه
 كوزلرندن آفغان ياش كبي،
 غلله آنيده باصوب فاطي فايغي
 آفدي ميكان ياش ملدرب.

**

ياش بالالر يوري باشني آچوب
 فاطي يا گھر آستنده يوگروشوب
 «اوسدر بزني» بزگه بختمزي؛
 ديه تلاب نيندي زور تلاك؛

«آغوب كيتسون بزناڭ قارا بخت
 گورله وكرڭ برله شالتراب،
 بختمز چقسون. سنڭ آرتده
 چقغان قوياش كبي يالطراب»

ظريف بشيزي

«تاتار قزي» نندن

جانلي فورچاقلار هم ظور فورصاقلی «آتا»، «تاتار قزينه» قطعی
 امر بيرديلر.

— مونه سيڭا دورت استينا، اوزڭ بلهن اوينارغه «اير» ديگان بر
 حيوان طابلقانچي، شونلرني صاقلا، آنلردن اوزگني صاقلات!

«تاتار قزي» بوسوزلرناڭ چن معنيلرین آڭلامادي. قارا كوچ تفصيل بيردي:

— آلتی ئلگيلى تهرزه سيڭا قوياش بولور؛ اوينڭ بيش بولمه سي
 ياوروبا، آزيا، آفريقا، آمريقا هم اوستراليا بولورلر؛ تهرزه آلدندهغي
 ضعيف گل كيسه كلري اورمانلر، قرلر، باقچلر اورنينه خدمت ايتهرلر؛ قومغان
 وله گانده گي طنچقان صولر سيڭا يلغه لر، كوللر، ديڭزلر اورنينه يارارلر؛ كومر،
 قوي مايي، عطرشاه مايي ايسلرندن جييلغان، صولشلر بلهن آغولانغان هوا

سیگا بتون یر یوزنده گی هوا هوضینه بولور؛ اویگده هر کوننی ایشته طورغانك
 قچقرش، تیگرگهش، جلاشلار سیگا موسیقه اورنینه بولورلر؛ میلیارد یارم عددلی
 بنی آدم اورنینه ۷-۸ جانلی قورچاقلار هم «آتا»ك بولور؛ مگلر چه یللمر
 بنی آدمك اجتهادی بلن وجودکه کیلگان فنلر هم فلسفه اورنینه «مقدس»
 نادانلغك بولور!

حیات بر مرتبه «آه» دیدی، باشقهغه حالسز ایدی.

فاتح امیرخان.

مزارستانده.

آغاچلر گورلی سجده قیل، یافراقلر فر، فر سویلیلمر
 صاندوغاچلر صرغروب صایراشوب، مزارستان کوبین کویلیلمر.
 یاشل چیره م قاتناش آق، چه چکه لر ئییلشه لر آقرن ییل برلن
 آچق صاندق کبی قبر اچی اچکه اینگان آپپاق سیل برلن.
 مونك آپپاق طاشلر توش کیورگان. کپرتله لر ی آوغان؛ های همرا!
 دیگان سوزنی کوکل قات، قات اوقی، کیل چکیز بزده مونده بر.
 قاینلقلرده موک. شوکت بتکان منگولک طن مونده طبطنچ
 لکن کوکللرده ئلل نرسه ئه کیهت سویلی شول بیک قورقنچ.
 طوغان چاقلر اویده، طوواچاقلر، ئولگان بابایلرنك باباسی
 شول اویلا رغه قاتشوب چغر چغر سیکه ندره قبر قابقهسی
 یورهك قورقه مونك جان قالطری، بارده کوکللرنی قورقته
 ونچکه رتب اویسز طاش قلبکه، تبارك هم یس اوقوته.

میر عزیز الاوقماسی.

يانچى يىخشى اورمانم!

«مرآت» ۰ انچى نومر

التماس ايتدم بو كونده بن كيلو بن اورمانم
 كیل سگا بن تورتايم اوت يانچى يىخشى اورمانم
 سندی اوتك بىك مشقت بىلگه بالطه قىطروب
 بو مشقت بتسون ايندى يانچى ياخشى اورمانم
 بر طرفده هيچده يوقدر بر يورور ايركون يرم
 قايدە بارسام ايللا گورسن يانچى يىخشى اورمانم
 سينده قالدی نيچه طونم نيچه بيشماتم بنم
 بوقضا هب سندن اولدى يانچى يىخشى اورمانم
 ايمدى بو كون آياغمده بر چاباطم قالمدى
 اشطرم هم بتدى بنم يانچى يىخشى اورمانم
 هب سينك آرطكده يوروب تنده قانم قالمدى
 بو بلادن قورتلايم يانچى يىخشى اورمانم
 نيچه چانه نيچه آربا طوزدى بتدى سنده هب
 نيچه قاموط نيچه آرقان يانچى يىخشى اورمانم
 نيچه يىخشى اطلروم هب اولدى جمله قاق سويك
 قالدی يالغز قورى جانی يانچى يىخشى اورمانم
 جايگى يملی كونلر اوتە كيگاوندن طالانوب
 يوزم اغزم بورتندر يانچى ياخشى اورمانم
 اوزون آياق چركيلارى يوزلرم قان ايليور
 بو عذابلر سندن ايرور يانچى يىخشى اورمانم
 قش كوننده كيلور اولسام طوگه در صاقال مبيق
 بر حالم قالمز صغوقدن يانچى يىخشى اورمانم
 اويگه قايتسام طوك چاباطه چيشه آلميدر خاتونم
 تيرگاشه در تالاشادر يانچى يىخشى اورمانم
 بر قزو ميچ كيراك بولا كينترورگه چاباطه
 (* اشطرومئ برده قالمای يانچى يىخشى اورمانم

عبدالرشيد ابراهيموف

(* آياغه چورنى تورغان چوپرەك چلغاو

حکمتی ئەتەچ

«آلتون ئەتەچ» دن.

بورون اونگان زمانلرده، مەمەت آتلی ھرات خانی،
 الوغ دانلقلی خان بولغان، جھان خلقی آنی طانی.
 ایگان؛ یعنی بو دنیا، برونچی پاتشا دیب صانی
 مەمەت خان چیت خلقلردن، آلا بولغان الوغ دانی
 صوغشسه: «در!» دە «در» تترەنگان اول بوفانی دنیانی،
 چغارتقان چیت خلق آوزندن اول کوب آه و آفغانی .
 بارا طورغاچ اوصال اشدن تمام طویغان موزک جانی ،
 صقالغه آق دە کەرگاچ طاشلاغان آرطینه دنیانی.
 صوغشمی باشلاغان هیچ کوکلی قایتقان حال دە آزلقدن،
 خدایی بر کشیدە ی طورماغان برده نمازلقدن.
 بر آی دە اوتەگان هر یاقغه خان ناک حالی فاشلانغان،
 برە کورشی خلقلرغە: «ھرات خانی جواشلانغان!»
 یاوزلر سرنی بلگاچ، آگلاغاچ خانغە نی بولغاننی،
 طوطونغانلر طنچسوزلارغە هر یاقدین مەمەت خاننی .
 مەمەتکە دولتینک چیکلرن صاقلارغە «چیت» لردن،
 طنچ بولمق اوچون هر دورت طرفلردەغی چیکلردن.
 تیوش بولغان حاضر صانسز، حسابسز عسکر آصرارغە.
 طورەلر فارشی دشماننی قوا یوقلامی عسکرده.
 طروشەلر ولکن بار چەسینە اولگورەلمیلر،
 طولی دورت یاقە دشمان بر ساعتە تیک طورالمیلر.

(پوشکیننک "Сказка о золотомъ пѣтушкѣ" نام حکایەسندن آلمش)

مەمەت خان عسكەرى دشمان كوتوب طورغان دە مشرفدن،
مونه كیلوب چغالار تون یاغندن یاكه مغربدن.

مەمەت خان عسكەرى كوتكانده طاودن یاتیگز جیردن،
قاریلر بی حساب دشمان کیلوبده جیتدی دیگگزدن.

بو حالده نیندی راحت سوڭ ؟ خان اولاقده جلاب قویه،
تاجن، نختن تمام طاشلاب قاچارغده تلب قویه،
بتونلای آبطراب بتکچ چاقردی خان باغوچینی،
منجم، فالچی نی همده حکیم اسمن طاغوچینی،

حکیمگه: «ای حکیم! مین بیک اور حاللرگه قالدیم؛» دی
جه کورسەت حکمتکنی: فیلچی بر اش؛ فیلچی یاردیم» دی.
حکیم بر قابچق آوزینه قولن سالاده صزغانوب،
قویه خان آلدینه شوندن هجب آلطون ئەتەچ آلوب.

هم ئەیتە: «پادشاهم! سین قوطلدك ایندی بیک یاخشى،
همرگه دولتكده بو ئەتەچ بولور سینگا صاچى.

بو قوشنى میندن آل خان. مسجدك باشینه قوناقلات!
جوغارتون سین آڭار هر دورت طرفنیده قارات صاقلات!

مثنوی .

بولمسه قورقو سینگا بو تیک طورور،

کیلسه دشمان عسکری بو قچرور.

بولمسه دشمان قیلور شونده قرار،

بولسه بولور قورقنچ یاغنه قارار.

بر طرفه باقسه دیسه کیکریقوا

بو بولغان یاغنه سین عسکرنی قوا!

حکیمگه پاطشا نی رحمت او قورغه؟ آپطری ایندی.
 «سیکا نرسه بیریم؟ ئەیتچی،! نی سورسه گده بیرمن» دی،
 قزولق برله پاطشا ئەیتهدر: «سینک تلا گکنی،
 مین اشلمن توقفسز بنونلای اوز تلا گمدهی»
 بیوک خان مسجدی باشینه بس آلطون ئەتەچ قوندی،
 قاری هر یاقنی! آلنی، آرطنی، اوستنی آستنی، اوک صولنی.
 قاغنی هم چغارمی طنده هر یاقنی طنچ کورسه،
 اویانغاندای یوقودن قاغنادر قورقنچ کورسه.
 بلا کورگاچده صایری، قچقرادر: «کیکریقو ققوق!»، دی،
 اگر کیتسه بلا در حال طورادر تیککنه - طوقتی.
 ئەتەچنک شهرتی هر یافغه کیتدی ایندی فاشلاندى،
 صوغشدن طارتدی قولنی چیت خلقلرده جواشلاندى.
 حاضر دشمان کشی لرگه مەمەت خانغه هجوم قایدە؟!
 ئەتەچ بیکی آلارنک یوللرین آلدندە آرطندە.

ع. توقایف

کمدن یاردم از لەرگه؟

(مایکوفندن)

میگا دوستلر، طانشلر هم بلشلر،
 حسابسز بپردیلر بخشی کبگاشلر:
 دیدیلر «بز سیکا یاردم اینه ربز،
 بر آز صبر ایت مددکه بز جیتهر بز،
 دیدیلر «قورقمه سین هیچ بز بارنده،
 کیرهک چافده توگه لار بز بارنده.»
 اشانماسلق توگل بیت، بخشی سوزلر،
 بیره تملی امیدلر، یاقتی بوزلر،

اشاندم. اجتهادنی طاشلادم مین،
 همان اویناب کولرگه باشلادم مین،
 ریز کوتمکده من اشسز یاطامن،
 به یوقنی بوشقه بوشاطامن.
 هم، یاردمگه هیچ بر کمسه کیلمی،
 لدم آچه کوچکه ئولمی.
 به چقدی بر احسانلی مؤمن،
 عمرمنی رحمت، ایتدی تأمین،
 هر کون بیره اول آش و نانی
 و منت ایتمی هیچ یوق امتنانی،
 تلیم آنی قوچاقلارغه، ئوبهرگه،
 آکا رحمت او قوب یاشلر توگهرگه،
 قوچاقلارغه آنی شول غیر ممکن،
 اول احسانلی کشی کم؟ اول مه؟ اول - اول -

ع. توفایف.

